TRIBUNALENS DOM (andra avdelningen)

den 3 mars 2011 *

I målen T-117/07 och T-121/07,

Areva, société anonyme, Paris (Frankrike),

Areva T & D Holding SA, Paris,

Areva T & D SA, Paris,

Areva T & D AG, Oberentfelden (Schweiz),

företrädda av advokaterna A. Schild och J.-M. Cot,

Alstom, société anonyme, Levallois-Perret (Frankrike), inledningsvis företrätt av advokaten J. Derenne, W. Broere, solicitor, samt advokaterna A. Müller-Rappard och C. Guirado, därefter av advokaterna Derenne och Müller-Rappard,

sökande,

* Rättegångsspråk: franska.

mot

Europeiska kommissionen, inledningsvis företrädd av X. Lewis och F. Arbault, därefter av M. Lewis, och avslutningsvis av V. Bottka och N. Von Lingen, samtliga i egenskap av ombud,

svarande,

angående en talan om i första hand delvis ogiltigförklaring av kommissionens beslut K(2006) 6762 slutlig av den 24 januari 2007 om ett förfarande enligt artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet (ärende COMP/F/38.899 – Gasisolerade ställverk) och i andra hand nedsättning av det bötesbelopp som sökandena ålagts,

meddelar

TRIBUNALEN (andra avdelningen)

sammansatt av ordföranden I. Pelikánová (referent) samt domarna K. Jürimäe och S. Soldevila Fragoso,

justitiesekreterare: handläggaren C. Kristensen,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 24 mars 2009,

följande

Dom

Bakgrund till tvisten

1 Bakgrunden till tvisten framgår i huvudsak av de konstateranden som Europeiska gemenskapernas kommission har gjort i sitt beslut K(2006) 6762 slutlig av den 24 januari 2007 om ett förfarande enligt artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet (ärende COMP/F/38.899 – Gasisolerade ställverk) (nedan kallat det angripna beslutet). I den mån dessa faktiska omständigheter inte har ifrågasatts eller i vart fall inte med fog har ifrågasatts av parterna, ska de anses vara riktiga vid prövningen av detta mål.

Den aktuella produkten

2 Gasisolerade ställverk (nedan kallade GIS) används för att kontrollera energiflödet i ett elnät. Det rör sig om tung elektrisk utrustning som används som en viktig komponent i driftsfärdiga elektriska transformatorstationer.

3 Transformatorstationerna är reservkraftstationer som omvandlar elektrisk ström. Förutom transformatorn består transformatorstationerna av kontrollsystem, reläer, batterier, batteriladdare och ställverk. Ett ställverks funktion är att skydda transformatorn mot överbelastning och/eller att isolera en strömkrets och en bristfällig transformator.

4 Ställverken kan vara gas- eller luftisolerade eller en hybrid, när de två förstnämnda teknikerna kombineras. GIS säljs i hela världen som en integrerad del av driftsfärdiga transformatorstationer eller som en separat del som ska integreras i sådana transformatorstationer. Ställverken står för cirka 30 till 60 procent av transformatorstationernas totalpris.

5 Det angripna beslutet rör projekt avseende GIS för en spänningsnivå på 72,5 kV eller högre (nedan kallade GIS-projekt), vilket inbegriper GIS såsom enskild produkt, inklusive alla tjänster som hör till produkten (transport, installation, tester, isolering, etcetera), och driftsfärdiga elektriska transformatorstationer i vilka GIS ingår, vilka består av GIS och transformatorstationens övriga komponenter, såsom transformatorer och alla tjänster som hör till dessa (transport, dragning av ledningar, installation, isolering, etcetera).

Företagen i fråga

6 Alstom (tidigare Alsthom), ett enligt fransk rätt bildat aktiebolag med en styrelse utan övervakande organ (société anonyme de droit français à conseil d'administration), är moderbolaget i en bolagskoncern (nedan kallad Alstomkoncernen). Under perioden den 15 april 1988–8 januari 2004 var Alstomkoncernen aktiv på området för överföring och distribution av elektricitet (nedan kallat Ö & D-sektorn), i synnerhet i fråga om GIS.

7 Alstomkoncernens GIS-verksamheter drevs, i Frankrike, av Alsthom SA (France) till och med år 1989, då bolagets firma ändrades till GEC Alsthom SA, som ägde 100 procent av GEC Alsthom NV. Den 16 november 1992 bildades Kléber Eylau SA, som tilldelades de franska verksamheter som rörde GIS genom ett avtal som trädde i kraft den 7 december 1992. Kléber Eylau ägdes till 99,76 procent av GEC Alsthom SA och till 0,04 procent av Étoile Kléber. Kléber Eylau blev, i juni 1993, GEC Alsthom T&D SA, som i sin tur, i juni 1998, blev Alstom T & D SA. Sistnämnda bolag ägdes till 100 procent av Alstom Holdings (France), som i sig ägdes till 100 procent av Alstom.

8 Från och med januari 1986 utvecklades Alstomkoncernens GIS-verksamheter parallellt i Schweiz och Frankrike, när Sprecher Energie AG blev ett helägt dotterbolag till Alsthom. Sprecher Energie blev, i november 1993, GEC Alsthom T & D AG, som, i juli 1997, blev GEC Alsthom AG och, i juni 1998, Alstom AG (nedan kallat Alstom (Schweiz)). Den 22 december 2000 förvärvades Alstom (Schweiz) av Alstom Power (Schweiz) AG. Den nya enheten fick firman Alstom (Schweiz) AG. I november 2002 bildades en ny juridisk enhet inom Alstomkoncernen, till vilken verksamheterna inom T & D-sektorn i Schweiz överläts. Denna nya enhet, inledningsvis Alstom (Schweiz) Services AG, fick därefter den nya firman Alstom T & D AG.

9 Alstomkoncernens samtliga verksamheter inom T & D-sektorn överläts, den 8 januari 2004, till den koncern för vilken Areva, ett enligt fransk rätt bildat aktiebolag med en styrelse och ett övervakande organ (société anonyme de droit français à directoire et à conseil de surveillance), är moderbolaget (nedan kallad Arevakoncernen). Arevakoncernens GIS-verksamheter drevs från den 9 januari till den 11 maj 2004 av Areva T & D SA och Areva T & D AG, som var helägda dotterbolag till Areva T & D Holding SA, som i sig ägdes till 100 procent av Areva (nedan gemensamt kallade bolagen i Arevakoncernen).

Administrativt förfarande

10 ABB Ltd anmälde, den 3 mars 2004, för kommissionen att det förekom konkurrensbegränsande förfaranden inom GIS-sektorn och ansökte muntligen om immunitet mot böter, i enlighet med kommissionens meddelande av den 19 februari 2002 om immunitet mot böter och nedsättning av böter i kartellärenden (EGT C 45, s. 3) (nedan kallat meddelandet om samarbete).

11 De förfaranden som anmäldes av ABB bestod i en världsomfattande samordning av försäljningen av GIS-projekt, som innebar uppdelning av marknader, tilldelning av kvoter, upprätthållande av respektive marknadsandelar, fördelning av GIS-projekt till därtill utpekade tillverkare och manipulering av förfarandena för anbudsgivning (uppgjord anbudsgivning) för att tilldela dessa tillverkare kontrakten, fastställande av priser genom komplexa avtal för GIS-projekt som inte fördelades, uppsägning av licensavtal med företag utanför kartellen och utbyte av känsliga affärsuppgifter.

12 ABB:s muntliga ansökan om immunitet mot böter kompletterades, bland annat den 7 maj 2004, genom muntliga yttranden och skriftlig bevisning. Kommissionen beviljade ABB villkorlig immunitet mot böter den 25 april 2004.

13 På grundval av ABB:s förklaringar inledde kommissionen en utredning, och den genomförde, den 11 och den 12 maj 2004, inspektioner i lokalerna hos flera av de företag som är aktiva inom GIS-sektorn.

14 Mellan den 14 och den 25 maj 2004 samarbetade Arevakoncernen med kommissionen, vilken den, i enlighet med meddelandet om samarbete, försåg med skriftlig bevisning av varierande slag och upplysningar.

15 Den 4 oktober 2004 besvarade ABB en begäran om upplysningar från kommissionen.

16 Den 6 februari 2006 riktade kommissionen en begäran om upplysningar till Alstom, som besvarade begäran i skrivelse av den 24 februari 2006.

17 Le 20 april 2006 upprättade kommissionen ett meddelande om invändningar som sändes, förutom till Alstom och bolagen i Arevakoncernen, till ABB, Fuji Electric Holdings Co., Ltd och Fuji Electric Systems Co., Ltd (nedan gemensamt kallade bolagen i Fujikoncernen), Hitachi och Hitachi Europe Ltd (nedan gemensamt kallade bolagen i Hitachikoncernen), Japan AE Power Systems Corp. (nedan kallat JAEPS), Mitsubishi Electric System Corp. (nedan kallat Melco), Nuova Magrini Galileo SpA, Schneider Electric SA (nedan kallat Schneider), Siemens AG, Toshiba Corp. samt fem bolag i den koncern i vilken VA Technologie AG var moderbolaget (nedan kallad VA Techkoncernen), inklusive själva bolaget VA Technologie.

18 Den 5 maj 2006 kunde Alstom ta del av de uppgifter som de andra inblandade företagen hade lämnat muntligen, i enlighet med meddelandet om samarbete.

19 Den 30 juni 2006 sände Alstom och bolagen i Arevakoncernen, inom den fastställda fristen, sina respektive yttranden som svar på meddelandet om invändningar till kommissionen. I en bilaga till sitt svar på meddelandet om invändningar tog Alstom med flera av Alstomkoncernens interna handlingar, för vilka det begärdes konfidentiell

behandling i förhållande till tredje man, med undantag av kommissionen. Inom den fastställda fristen besvarades meddelandet om invändningar även av ABB, bolagen i Fujikoncernen, Hitachi och JAEPS, Melco, Schneider, Siemens AG Österreich, Siemens och Toshiba.

20 Bolagen i Fujikoncernen samarbetade med kommissionen genom skrivelse av den 12 juli 2006 och försåg den, i enlighet med meddelandet om samarbete, med skriftlig bevisning av varierande slag och upplysningar.

21 Den 14 juli 2006 sände ABB ett ”kompletterande svar på meddelandet om invändningar”.

22 Den 18 och den 19 juli 2006 höll kommissionen muntliga förhör med de företag till vilka meddelandet om invändningar hade sänts.

23 Den 25 augusti 2006 gjorde kommissionen vissa handlingar tillgängliga för parterna i förfarandet för eventuella kommentarer. Det rörde sig om utdrag ur den icke konfidentiella versionen av svaret från bolagen i Fujikoncernen på meddelandet om invändningar, ansökan enligt meddelandet om samarbete från bolagen i Fujikoncernen av den 12 juli 2006 (se ovan punkt 20), ABB:s kompletterande svar på meddelandet om invändningar och kompletterande dokument. Alstom yttrade sig över dessa handlingar den 15 september 2006, samtidigt som det tillhandahöll en förklaring från en av dess anställda, S., som hade direkt kännedom om de faktiska omständigheterna i fråga.

24 Den 20 september 2006 riktade kommissionen en begäran om upplysningar till bolagen i Arevakoncernen. De besvarade begäran den 6 oktober 2006 genom att inge flera handlingar om den omorganisation av Alstomkoncernens verksamheter inom T & D-sektorn som gjordes inför den överlåtelse mellan koncernerna som nämns i punkt 9 ovan.

25 Den 14 november 2006 underrättade kommissionen, på engelska, Alstom om sitt ställningstagande till de kompletterande dokument som nämns i punkt 23 ovan. På Alstoms begäran av den 17 november 2006 översände kommissionen dessutom detta ställningstagande på franska, den 22 november 2006. Den 27 november 2006 ingav Alstom sitt yttrande över ställningstagandet.

26 Kommissionen sände, den 4 december 2006, en skrivelse till Alstom som rörde fastställandet av de juridiska personer som berördes av de faktiska omständigheterna i ärendet. Skrivelsen innehöll bland annat flera framställningar genom vilka de olika omstruktureringarna av Alstomkoncernens verksamheter inom T & D-sektorn översiktligt illustrerades.

Det angripna beslutet

27 Den 24 januari 2007 antog kommissionen det angripna beslutet, av vilket en sammanfattning offentliggjordes i *Europeiska unionens officiella tidning* den 10 januari 2008 (EUT C 5, s. 7). Alstom och bolagen i Arevakoncernen delgavs beslutet den 8 februari 2007.

28 Det angripna beslutet sändes, förutom till Alstom och bolagen i Arevakoncernen, till ABB, bolagen i Fujikoncernen, bolagen i Hitachikoncernen, JAEPS, Melco, Nuova Magrini Galileo, Schneider, Siemens, Siemens AG Österreich, Siemens Transmission & Distribution Ltd (nedan kallat Reyrolle), Siemens Transmission & Distribution SA, Toshiba och VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG.

29 Kommissionen påpekade, i skälen 113–123 i det angripna beslutet, att de olika företag som deltog i kartellen hade samordnat fördelningen av GIS-projekt i hela världen, med undantag av vissa marknader enligt överenskomna regler. Syftet var bland annat att upprätthålla kvoter som i stor utsträckning avspeglade deras beräknade historiska marknadsandelar. Kommissionen preciserade att GIS-projekten fördelades på grundval av en samlad ”japansk” kvot och en samlad ”europeisk” kvot som de japanska respektive europeiska tillverkarna därefter skulle fördela sinsemellan. Genom ett avtal som undertecknats i Wien den 15 april 1988 (nedan kallat GQ-avtalet) infördes bestämmelser som gjorde det möjligt att fördela GIS-projekt till antingen japanska eller europeiska tillverkare och att dra av deras värde från motsvarande kvot. Kommissionen angav dessutom, i skälen 124–132 i det angripna beslutet, att de olika företag som deltog i kartellen hade ingått en muntlig överenskommelse (nedan kallad den gemensamma överenskommelsen), enligt vilken GIS-projekt i Japan, å ena sidan, och i länderna för de europeiska kartellmedlemmarna, å andra sidan, som gemensamt benämndes GIS-projektens ”hemländer”, förbehölls kartellens japanska och europeiska medlemmar. GIS-projekt i ”hemländerna” var inte föremål för informationsutbyte mellan de två grupperna och påverkade inte de respektive kvoterna.

30 GQ-avtalet innehöll även bestämmelser om utbyte av information som krävdes för att kartellen mellan de båda grupperna av tillverkare skulle fungera, varvid utbytet särskilt säkerställdes genom sekreterarna i nämnda grupper. I avtalet fanns också bestämmelser om manipulering av anbudsgivningen i fråga och om fastställande av priser för de GIS-projekt som inte kunde fördelas. Enligt villkoren i bilaga 2 till GQ-avtalet skulle avtalet tillämpas på hela världen, med undantag av Förenta staterna,

Kanada, Japan och 17 länder i Västeuropa. Enligt den gemensamma överenskommelsen var GIS-projekt i europeiska länder som inte var ”hemländer” dessutom förbehållna den Europeiska gruppen, eftersom de japanska tillverkarna hade förbundit sig att inte avge anbud för GIS-projekt i Europa.

31 Enligt kommissionen reglerades fördelningen av GIS-projekt mellan europeiska tillverkare av ett avtal, som också hade undertecknats i Wien den 15 april 1988, benämnt ”E-Group Operation Agreement for GQ-Agreement” (E-gruppens avtal om genomförande av GQ-avtalet) (nedan kallat EQ-avtalet). Kommissionen påpekade att fördelningen av GIS-projekt i Europa följde samma regler och förfaranden som dem som gällde för fördelning av GIS-projekt i andra länder. I synnerhet skulle GIS-projekt i Europa också tillkännages, förtecknas, fördelas, anordnas eller tilldelas ett minimipris.

32 Kommissionen konstaterade, i skäl 142 i det angripna beslutet, att de olika kartellmedlemmarna, även för ändamålen med kartellens organisation och funktion, identifierades i GQ-avtalet och i EQ-avtalet genom en kod bestående av siffror för de europeiska medlemmarna och bokstäver för de japanska medlemmarna. Från och med juli 2002 ersattes de ursprungliga koderna med nummer.

33 Kommissionen fastslog, i artikel 1 b i det angripna beslutet, att Alstom hade överträtt artikel 81 EG och artikel 53 i avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (nedan kallat EES-avtalet) genom att delta i flera avtal och samordnade förfaranden inom sektorn för GIS-projekt inom EES under perioden den 15 april 1988–8 januari 2004. Kommissionen fastslog, i artikel 1 c–f i det angripna beslutet, att denna dubbla överträdelse också hade begåtts av Areva och Areva T & D Holding, under perioden den 9 januari–11 maj 2004, Areva T & D AG, under perioden den 22 december 2003–11 maj 2004, och Areva T & D SA, under perioden den 7 december 1992–11 maj 2004.

34 För de överträdelser som konstaterades i artikel 1 i det angripna beslutet ålades Alstom, i artikel 2 b och c i det angripna beslutet, böter med 11 475 000 euro, för vars betalning det skulle svara individuellt, och med 53 550 000 euro, för vars betalning det skulle svara solidariskt med Areva T & D SA.

35 För de överträdelser som konstaterades i artikel 1 i det angripna beslutet ålades Areva T & D SA, i artikel 2 c i det angripna beslutet, böter med 53 550 000 euro, för vars betalning det skulle svara solidariskt med Alstom, och, därutöver, med 25 500 000 euro, för vars betalning det skulle svara solidariskt med Areva, Areva T & D Holding och Areva T & D AG.

Förfarandet och parternas yrkanden

36 Bolagen i Arevakoncernen och i Alstomkoncernen väckte denna talan genom ansökningar som inkom till förstainstansrättens kansli den 18 april 2007. Respektive talan registrerades under mål nr T-117/07 och T-121/07.

37 På grundval av referentens rapport beslutade förstainstansrätten (andra avdelningen) att inleda det muntliga förfarandet i målen T-117/07 och T-121/07.

38 Efter att ha hört parterna, i detta avseende, beslutade ordföranden på förstainstansrättens andra avdelning den 12 mars 2009 att, enligt artikel 50 i förstainstansrättens rättegångsregler, förena målen T-117/07 och T-121/07 vad gäller det muntliga förfarandet. Ordföranden beslutade dessutom att konfidentiell behandling skulle beviljas

för de handlingar som hade bifogats Alstoms svar på meddelandet om invändningar (se punkt 19 ovan), som har tagits in i akten i mål T-121/07.

39 Parterna utvecklade sin talan och svarade på förstainstansrättens frågor vid förhandlingen den 24 mars 2009. Sökandena har bekräftat att deras grunder eller anmärkningar som avser överträdelsen av artikel 81 EG också ska förstås så, att de rör artikel 53 i EES-avtalet. Kommissionen har antagit ståndpunkten att det solidariska ansvaret för överträdelser av konkurrensreglerna ska presumeras vara ett ansvar uppdelat i lika delar, om det inte ges någon precisering i artikeldelen i det beslut i vilket ansvaret slås fast. Sökandena har däremot bestritt giltigheten av en sådan presumtion. Slutligen har kommissionen förklarat att det, vid bedömningen av den ledande rollen med avseende på en överträdelse av konkurrensreglerna, var nödvändigt att väga samtliga kriterier, däribland hur länge och hur intensivt den ledande rollen har utövats. Dessa synpunkter har antecknats i förhandlingsprotokollet. Bolagen i Arevakoncernen har i sina slutliga yttranden påtalat att det i sak var fel att anse att Areva T & D AG var samma företag som Alstom T & D AG och att det bara var bolagets firma som hade ändrats.

40 Alstom och bolagen i Arevakoncernen har, i skrivelser som ingavs till kansliet den 29 och den 30 april 2009, gjort vissa påpekanden angående innehållet i förhandlingsprotokollet när det gäller kommissionens svar på förstainstansrättens frågor om det solidariska ansvaret för överträdelser av konkurrensreglerna.

41 Genom beslut av den 3 juni 2009 återupptogs det muntliga förfarandet. Ordföranden på förstainstansrättens andra avdelning beslutade, i enlighet med artikel 7.2 i instruktionen för justitiesekreteraren vid förstainstansrätten, att de skrivelser som hade ingetts den 29 och den 30 april 2009 skulle tas in i akten.

42 Kommissionen yttrade sig över nämnda skrivelser i skrivelse som registrerades vid förstainstansrättens kansli den 18 juni 2009. Kommissionen gjorde härvid gällande att den, när den ålägger flera företag att solidariskt betala böter, utan någon annan precisering eller anvisning i beslutets artikeldel, inte avser att reglera frågan om respektive medverkan till betalningen av böterna i förhållandena mellan de olika medgäldenärerna.

43 Genom beslut av den 1 juli 2009 avslog ordföranden på förstainstansrättens andra avdelning begäran att förhandlingsprotokollet skulle ändras, efter att ha jämfört dess lydelse med det exakta innehållet i kommissionens muntliga svar vid förhandlingen.

44 Alstom har yrkat att tribunalen ska

— i första hand ogiltigförklara artikel 1 b och artikel 2 b och c i det angripna beslutet,

— i andra hand väsentligt sätta ned de böter som bolaget ålagts genom artikel 2 b och c i det angripna beslutet, och

— förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna.

45 Bolagen i Arevakoncernen har yrkat att tribunalen ska

— i första hand ogiltigförklara artikel 1 i det angripna beslutet, i den del Areva T & D SA och Alstom hålls solidariskt ansvariga för överträdelsen dels för perioden den 7 december 1992–8 januari 2004, dels för perioden den 9 januari–11 maj 2004,

— i andra hand upphäva eller väsentligt sätta ned det bötesbelopp som de ålagts genom artikel 2 i det angripna beslutet, och

— förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna.

46 Kommissionen har yrkat att tribunalen ska

— ogilla talan i båda målen, och

— förplikta sökandena att ersätta rättegångskostnaderna.

Rättslig bedömning

47 Eftersom dessa mål rör samma sak, på grund av sambandet dem emellan, och parterna har hörts, anser tribunalen att det finns anledning att förena målen vad gäller domen, i enlighet med artikel 50 i rättegångsreglerna.

48 Talan i målen avser i första hand ogiltigförklaring av artikel 1 b–f i det angripna beslutet, i första eller andra hand ogiltigförklaring av artikel 2 b och c i det angripna beslutet, och i andra hand ändring av artikel 2 b och c i det angripna beslutet.

49 Det finns anledning att först pröva yrkandena om ogiltigförklaring av artikel 1 b–f i det angripna beslutet. Därefter kommer, vid behov, yrkandena om ogiltigförklaring av artikel 2 b och c i det angripna beslutet att prövas. Slutligen kommer, vid behov, yrkandena om ändring av artikel 2 b och c i det angripna beslutet att prövas.

50 Till stöd för sina yrkanden i mål T-117/07 har bolagen i Arevakoncernen åberopat sju grunder. Som första grund har det gjorts gällande att motiveringsskyldigheten enligt artikel 253 EG har åsidosatts. Den andra grunden avser att bestämmelserna om ansvar för överträdelser som följer av artikel 81.1 EG och artikel 53.1 i EES-avtalet samt de allmänna principerna om rättssäkerhet och förbud mot retroaktiv tillämpning har åsidosatts. Såvitt avser den tredje grunden har bolagen i Arevakoncernen gjort gällande att bestämmelserna om ansvar för överträdelser som följer av artikel 81.1 EG och artikel 53.1 i EES-avtalet har åsidosatts. Den fjärde grunden avser att bestämmelserna om ansvar för överträdelser och om solidariskt ansvar för betalning av böter

som följer av artikel 81.1 EG och artikel 53.1 i EES-avtalet samt artikel 7 EG och de allmänna principerna om likabehandling och proportionalitet, rättssäkerhet, förbud mot retroaktiv tillämpning och om ett effektivt domstolsskydd har åsidosatts. Som femte grund har det gjorts gällande att de bestämmelser om solidariskt ansvar för betalning av böter som följer av artikel 81.1 EG och artikel 53.1 i EES-avtalet har åsidosatts. Den sjätte grunden avser att artikel 23.2 a i rådets förordning (EG) nr 1/2003 av den 16 december 2002 om tillämpning av konkurrensreglerna i artiklarna 81 [EG] och 82 [EG] (EGT L 1, 2003, s. 1) och punkt 2 i riktlinjerna för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 och artikel 65.5 [KS] (EGT C 9, 1998, s. 3) (nedan kallade riktlinjerna) har åsidosatts, att det har gjorts en oriktig bedömning och att de allmänna principerna om likabehandling och proportionalitet har åsidosatts. Den sjunde grunden avser slutligen att det har gjorts en oriktig bedömning och att artikel 81 EG och artikel 53.1 i EES-avtalet samt meddelandet om samarbete har åsidosatts.

51 Till stöd för sina yrkanden i mål T-121/07 har Alstom åberopat åtta grunder. Som första grund har det gjorts gällande att rätten till ett effektivt rättsmedel har åsidosatts. Den andra grunden avser att bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalning av böter som följer av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet och de allmänna principerna om rättssäkerhet och om att straff ska vara individuella samt motiveringsskyldigheten har åsidosatts. Såvitt avser den tredje grunden har Alstom gjort gällande att motiveringsskyldigheten enligt artikel 253 EG har åsidosatts. Den fjärde grunden avser, i första hand, att bestämmelserna om ansvar för överträdelser som följer av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet har åsidosatts och att det har gjorts en felaktig rättstillämpning och, i andra hand, att artikel 25 i förordning nr 1/2003 har åsidosatts. Som femte grund har det gjorts gällande att det har gjorts en oriktig bedömning och att riktlinjerna, principerna om likabehandling och proportionalitet samt motiveringsskyldigheten har åsidosatts. Den sjätte grunden avser att bevisreglerna om en överträdelses kontinuitet, vilka följer av artikel 23.3 i förordning nr 1/2003 och artikel 15.2 i rådets förordning nr 17 av den 6 februari 1962 – Första förordningen om tillämpning av artiklarna [81 EG] och [82 EG], i dess ändrade lydelse (EGT 13, s. 204),

och rättssäkerhetsprincipen har åsidosatts. Som sjunde grund har det gjorts gällande att principen om iakttagandet av rätten till försvar samt artikel 27.1 i förordning nr 1/2003 har åsidosatts. Den åttonde grunden avser, i första hand, att riktlinjerna har åsidosatts och, i andra hand, att proportionalitetsprincipen har åsidosatts.

52 Vissa av sökandenas grunder sammanfaller. De kommer därför att behandlas tillsammans i strävan efter en god rättskipning.

Yrkandena om ogiltigförklaring av artikel 1 b–f i det angripna beslutet

53 De grunder eller anmärkningar för talan som riktas mot artikel 1 b–f i det angripna beslutet innebär ett bestridande av kommissionens konstaterande att bolagen i Arevakoncernen och Alstom har överträtt artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet på grund av att de deltog i flera avtal och samordnade förfaranden inom EES under de perioder som anges i förstnämnda artikel (se punkt 33 ovan).

54 Sökandena i mål T-117/07 har stött sina yrkanden om ogiltigförklaring av artikel 1 c–f i det angripna beslutet på de grunder eller anmärkningar, som angetts i ansökan, som innebär ett ifrågasättande av kommissionens bedömningar genom vilka Areva T & D SA, för perioden den 7 december 1992–11 maj 2004, Areva T & D AG, för perioden den 22 december 2003–11 maj 2004, samt Areva och Areva T & D Holding SA, för perioden den 9 januari–11 maj 2004, hålls personligen ansvariga för deltagandet av deras verksamhetsgren för GIS eller av deras dotterbolag i flera avtal eller samordnade förfaranden inom EES (den andra, den tredje, den fjärde och den femte grunden),

eller som innebär åberopande av att väsentliga formföreskrifter har åsidosatts, vilket har kunnat inverka på nämnda bedömningar (den första grunden).

55 Sökanden i mål T-121/07 har stött sina yrkanden om ogiltigförklaring av artikel 1 b i det angripna beslutet på de grunder eller anmärkningar, som angetts i ansökan, som innebär ett ifrågasättande av kommissionens bedömningar genom vilka Alstom hålls personligen ansvarigt för deltagandet av dess verksamhetsgrenar för GIS eller av dess dotterbolag i flera avtal eller samordnade förfaranden inom EES, för perioden den 15 april 1988–8 januari 2004 (den fjärde och den sjätte grunden), eller som innebär åberopande av att väsentliga formföreskrifter har åsidosatts, vilket har kunnat inverka på nämnda bedömningar (den tredje och den sjunde grunden).

Inledande synpunkter

56 Av de grunder eller anmärkningar som har angetts i ansökningarna framgår att bolagen i Arevakoncernen, å ena sidan, och Alstom, å andra sidan, har hävdat diametralt motsatta ståndpunkter i fråga om ansvaret för överträdelsen, med avseende på hela eller en del av perioden den 15 april 1988–11 maj 2004.

57 Alstom har hävdat att det personliga ansvar som bolaget ådragit sig på grund av att dess verksamhetsgren för GIS deltagit i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–8 januari 2004 har övergått på Alstom T & D SA och Alstom T & D AG, till följd av omstruktureringen av Alstomkoncernens verksamheter inom T & D-sektorn. Alstom har dessutom hävdat att det inte kan ådra sig något personligt ansvar på grund av nämnda dotterbolags deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004 och under perioden den 22 december 2003–8 januari 2004.

Alstom T & D SA och Alstom T & D AG, till vilka nämnda verksamheter hade övergått, bestämde nämligen självständigt sitt beteende på marknaden. Alstom har slutligen hävdat att det personliga ansvar som bolaget tillskrivits, på grund av att dess verksamhetsgren för GIS, Alstom T & D SA och Alstom T & D AG deltagit i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–8 januari 2004, har övergått, tillsammans med nämnda verksamhetsgren och nämnda dotterbolag (som därefter blev Areva T & D SA och Areva T & D AG), på bolagen i Arevakoncernen, i samband med en överlåtelse mellan koncernerna av verksamheter inom T & D-sektorn.

58 Bolagen i Arevakoncernen har däremot hävdat att de inte kan ådra sig något personligt ansvar på grund av att bolagen i Alstomkoncernen deltagit i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004 och under perioden den 22 december 2003–8 januari 2004. Det var nämligen Alstom som bestämde beteendet på marknaden för Alstom T & D SA och för Alstom T & D AG, till vilka GIS-verksamheterna hade övergått. Areva och Areva T & D Holding SA har dessutom hävdat att de inte kan ådra sig något personligt ansvar på grund av att deras dotterbolag deltagit i överträdelsen under perioden den 9 januari–11 maj 2004. Areva T & D SA och Areva T & D AG, till vilka nämnda verksamheter hade överlåtits, bestämde nämligen självständigt sitt beteende på marknaden.

59 Det är av vikt att påpeka att sökandena i sina skrivelser har grundat sig på det förhållandet att Areva T & D SA och Areva T & D AG endast utgör de nya firmor som Alstom T & D SA och Alstom T & D AG fick efter det att de hade överlåtits till Arevakoncernen den 8 januari 2004. De påståenden som bolagen i Arevakoncernen gjorde gällande i sina slutliga yttranden vid förhandlingen, enligt vilka kommissionen i sak hade fel när den ansåg att Areva T & D AG var samma företag som Alstom T & D AG, kan härvid inte beaktas. I den mån dessa påståenden underbygger en grund som avser att det angripna beslutet i detta hänseende är felaktigt med avseende på de faktiska omständigheterna, ska det nämligen erinras om att enligt artikel 48.2 första stycket i rättegångsreglerna får nya grunder inte åberopas under rättegången, såvida de inte

föranleds av rättsliga eller faktiska omständigheter som framkommit först under förfarandet. Bolagen i Arevakoncernen har i detta fall inte redogjort för de väsentliga faktiska omständigheter som har föranlett deras nya grund eller ens hävdat att dessa omständigheter har framkommit först under förfarandet. Deras påståenden ska därför lämnas utan avseende, eftersom de inte kan tas upp till sakprövning. Det ska i målen T-117/07 och T-121/07 därför anses att Alstom T & D AG och Areva T & D AG, under olika firmor, avser en och samma juridiska person.

Övergången på Areva T & D SA och Areva T & D AG av det personliga ansvar som Alstom ådragit sig på grund av deltagandet av dess verksamhetsgren för GIS i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992.

– Parternas argument

60 Alstom har, inom ramen för dess fjärde grunds andra del, som avser en felaktig rättstillämpning, klandrat kommissionen för att inte, i det angripna beslutet, ha slagit fast att det personliga ansvar som Alstom ådragit sig, på grund av att en del av dess ”T & D-sektor” deltagit i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992, hade övergått på Areva T & D SA och Areva T & D AG.

61 Enligt Alstom gjorde kommissionen en felaktig rättstillämpning vid tillämpningen av bestämmelserna om ansvar för en överträdelse av artikel 81 EG och artikel 53 i

EES-avtalet. Vad beträffar Alstoms förhållanden till sina tidigare dotterbolag som var aktiva inom T & D-sektorn bortsåg kommissionen nämligen från kriteriet om ”ekonomisk kontinuitet”, såsom det utvecklats i rättspraxis (domstolens dom av den 7 januari 2004 i de förenade målen C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P och C-219/00 P, Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, REG 2004, s. I-123, punkterna 356–359, och förstainstansrättens dom av den 27 september 2006 i mål T-43/02, Jungbunzlauer mot kommissionen, REG 2006, s. II-3435, punkt 132), och höll Alstom personligen ansvarigt för att en enhet inom dess ”T & D-sektor” hade deltagit i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992, utan att ta hänsyn till att detta företag hade överlåtits till Alstoms tidigare dotterbolag, som var aktiva inom T & D-sektorn, till följd av omstruktureringar inom Alstomkoncernen. Alstom anser att även om ”T & D-sektorn” inte var en juridisk person före den 7 december 1992, medförde bildandet, denna dag, av ett dotterbolag som särskilt ansvarade för denna, utanför Schweiz, nämligen Kléber Eylau (senare Alstom T & D SA, därefter Areva T & D SA), att det var möjligt för kommissionen att, dagen för antagandet av det angripna beslutet, identifiera en juridisk person till vilken det företag som hade deltagit i överträdelsen hade övergått och som således kunde hållas ansvarigt för överträdelsen. Ett liknande resonemang kan föras beträffande övergången, den 22 december 2003, av Alstomkoncernens verksamheter inom T & D-sektorn i Schweiz till Alstom (Schweiz) Services AG (senare Alstom T & D AG, därefter Areva T & D AG).

62 Kommissionen har bestritt Alstoms argument och anser att bolaget inte kan vinna framgång med denna anmärkning.

– Tribunalens bedömning

63 Begreppet företag ska i konkurrensrättsliga sammanhang förstås som en ekonomisk enhet med beaktande av avsikten med överträdelsen i fråga (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom av den 12 juli 1984 i mål 170/83, Hydrotherm Gerätebau,

REG 1984, s. 2999, punkt 11, samt förstainstansrättens dom av den 29 juni 2000 i mål T-234/95, DSG mot kommissionen, REG 2000, s. II-2603, punkt 124, och av den 15 september 2005 i mål T-325/01, Daimler Chrysler mot kommissionen, REG 2005, s. II-3319, punkt 85). Det i artikel 81.1 EG föreskrivna förbudet för företag att bland annat ingå avtal eller delta i samordnade förfaranden som kan påverka handeln mellan medlemsstater och som har till syfte eller resultat att hindra, begränsa eller snedvrida konkurrensen inom den inre marknaden riktar sig till ekonomiska enheter som var och en består av en enhetlig organisation med personal samt materiella och immateriella tillgångar, vilken på ett varaktigt sätt eftersträvar ett bestämt ekonomiskt mål och kan medverka till en överträdelse av det slag som avses i dessa bestämmelser (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 17 december 1991 i mål T-6/89, Enichem Anic mot kommissionen, REG 1991, s. II-1623, punkt 235, svensk specialutgåva, volym 11, s. II-1, och av den 10 mars 1992 i mål T-11/89, Shell mot kommissionen, REG 1992, s. II-757, punkt 311, svensk specialutgåva, volym 12, s. II-47).

64 För att kunna tillämpas och verkställas måste de beslut som antas enligt artikel 81 EG likväl vara ställda till en enhet som är en juridisk person (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 20 april 1999 i de förenade målen T-305/94–T-307/94, T-313/94–T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 och T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mot kommissionen, kallade PVC II, REG 1999, s. II-931, punkt 978, och av den 12 december 2007 i mål T-112/05, Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, REG 2007, s. II-5049, punkt 59). När kommissionen antar ett beslut enligt artikel 81.1 EG måste den således identifiera den eller de fysiska eller juridiska personer som kan hållas ansvariga för det aktuella företagets beteende och därför kan åläggas sanktioner, och som ska tillställas beslutet (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 63 nämnda målet Hydrotherm Gerätebau, punkt 11).

65 Enligt principen om personligt ansvar (domstolens dom av den 14 juli 1972 i mål 48/69, ICI mot kommissionen, REG 1972, s. 619, punkterna 131–141, svensk specialutgåva, volym 2, s. 25, av den 8 juli 1999 i mål C-49/92 P, kommissionen mot Anic Partecipazioni, REG 1999, s. I-4125, punkt 78, och av den 11 december 2007 i mål C-280/06, ETI m.fl., REG 2007, s. I-10893, punkt 39; se även generaladvokaten Kokotts förslag till avgörande inför domen i det ovannämnda målet ETI m.fl., punkt 71 och följande punkter), som innebär att en person endast kan hållas ansvarig för sina egna handlingar (generaladvokaten Cosmas förslag till avgörande inför domen i det

ovannämnda målet kommissionen mot Anic Partecipazioni, punkt 74), är det i princip den person som ledde företaget när företaget deltog i överträdelsen som ska hållas ansvarig för densamma. Detta gäller även om ansvaret för eller ledningen av företaget har övergått på en annan person när beslutet om konstaterande av överträdelsen antas (domstolens dom av den 16 november 2000 i mål C-297/98 P, SCA Holding mot kommissionen, REG 2000, s. I-10101, punkt 27, och i mål C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags mot kommissionen, REG 2000, s. I-9925, punkt 37; se, för ett liknande resonemang, även domstolens dom av den 16 november 2000 i mål C-279/98 P, Cascades mot kommissionen, REG 2000, s. I-9693, punkt 79).

66 Under vissa extraordinära omständigheter kan det, enligt rättspraxis, avvikas från principen om personligt ansvar enligt kriteriet om ”ekonomisk kontinuitet”, som innebär att en ekonomisk efterträdare till en juridisk person kan hållas ansvarig för en överträdelse av konkurrensreglerna som den juridiska personen gjort sig skyldig till – till och med när den sistnämnde inte upphört att existera då beslutet om konstaterande av överträdelsen antogs – för att den ändamålsenliga verkan med dessa regler inte ska äventyras på grund av förändringarna i bland annat de berörda företagens rättsliga form (förstainstansrättens dom av den 20 mars 2002 i mål T-9/99, HFB m.fl. mot kommissionen, REG 2002, s. II-1487, punkterna 105 och 106).

67 I domen i det ovan i punkt 61 nämnda målet Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen (punkterna 356–359) slog domstolen fast att förstainstansrätten inte gjorde någon felaktig rättstillämpning när den bedömde att kommissionen, i fråga om en företagsöverlåtelse inom en koncern, gjorde rätt när den höll det förvärvande bolaget ansvarigt för den överträdelse som hade begåtts av företaget innan det överläts, trots att det överlåtande bolaget juridiskt sett fortsatte att existera. För att på så sätt avvika från lösningen i punkt 145 i domstolens dom i det ovan i punkt 65 nämnda målet kommissionen mot Anic Partecipazioni, enligt vilken kriteriet om ”ekonomisk kontinuitet” endast kan tillämpas då den juridiska person som var ansvarig för företagets drift juridiskt sett har upphört att existera efter det att överträdelsen begicks, grundade sig domstolen på den omständigheten att det överlåtande bolaget hade överlåtit samtliga ekonomiska verksamheter till det förvärvande bolaget, samtidigt som det alltjämt fanns ett strukturellt samband mellan de två bolagen, då det förstnämna bolaget innehade 50 procent av aktierna i det sistnämnda bolaget.

68 I domen i det ovan i punkt 61 nämnda målet Jungbunzlauer mot kommissionen (punkterna 132 och 133) bedömde förstainstansrätten, med hänvisning till det ovan i punkt 61 nämnda målet Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, att det förhållandet att ett bolag fortsätter att existera såsom rättssubjekt inte utesluter, enligt gemenskapsrättens konkurrensregler, att det kan röra sig om en övergång av en del av dess verksamheter, vilket utgör ett företag i den mening som avses i konkurrensreglerna, till ett annat bolag som blir ansvarigt för de överträdelser som begåtts av nämnda företag. Förstainstansrätten slog följaktligen fast att kommissionen inte gjorde något fel när den, i fråga om en företagsöverlåtelse inom en koncern, höll det förvärvande bolaget ansvarigt för den överträdelse som det överlåtna företaget hade begått innan det överläts, trots att det överlåtande bolaget juridiskt sett fortsatte att existera. Även om det överlåtande bolaget hade behållit den produktionsverksamhet som var knuten till företaget i fråga, hade det bland annat överfört förvaltningen eller ledningen av detta företag till det förvärvande bolaget, som i denna utsträckning kunde anses utgöra det överlåtande bolagets ekonomiska efterträdare.

69 I punkterna 38–42 i domen i det ovan i punkt 65 nämnda målet ETI m.fl. motiverade domstolen kriteriet om ”ekonomisk kontinuitet” med behovet av att säkerställa att sanktioner för överträdelser av konkurrensreglerna har en avskräckande verkan. Domstolen hänvisade till sin dom i det ovan i punkt 61 nämnda målet Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen och påpekade, i punkterna 48–51 i domen, att det är motiverat att tillämpa sanktioner på ett sådant sätt och att det inte strider mot principen om personligt ansvar, även om den enhet som har begått överträdelsen fortfarande existerar när den enhet till vilken den överfört sina ekonomiska verksamheter åläggs sanktioner, om de två enheterna kontrollerades av samma person och, mot bakgrund av de nära banden ekonomiskt och organisatoriskt sett mellan dessa enheter, i huvudsak tillämpade samma instruktioner avseende affärsverksamheten. Domstolen slog således fast att artikel 81 EG och följande artiklar ska tolkas så, att, i fråga om enheter som är underställda samma myndighet, då ett agerande som utgör en och samma överträdelse av konkurrensreglerna har genomförts av en enhet och därefter slutförts av en annan enhet som har efterträtt den första enheten, som inte har upphört att existera, kan den andra enheten åläggas sanktioner för överträdelsen i dess helhet, om det visas att de två enheterna var underställda den aktuella myndighetens förvaltning.

70 Ovannämnda rättspraxis ska tillämpas analogt på artikel 53.1 i EES-avtalet.

71 I förevarande fall är det för det första av vikt att identifiera det ”företag”, i den mening som avses i konkurrensreglerna, som har deltagit i den överträdelse som Alstom hålls ansvarigt för, i artikel 1 b i det angripna beslutet. Av beskrivningen, i skälen 5–87 i det angripna beslutet, av ”den sektor som förfarandet avser” och, i skälen 16–22 i det angripna beslutet, av ”de företag som förfarandet avser” framgår att det aktuella företaget motsvarar en enhetlig organisation med personal samt materiella och immateriella tillgångar, som, först inom Alstomkoncernen och sedan, efter den överlåtelse mellan koncernerna som ägde rum den 8 januari 2004 (se punkt 9 ovan), inom Arevakoncernen, drev GIS-verksamheter (nedan kallat det aktuella företaget). Alstom har följaktligen fel när det påstår att det aktuella företaget utgjordes av Alstomkoncernens T & D-sektor eller, i ett vidare perspektiv, av samtliga resurser som, vid tidpunkten för de faktiska omständigheterna, bidrog till verksamheterna inom denna sektor.

72 Av skälen 357 och 358 i det angripna beslutet framgår även att kommissionen, för att hålla Alstom ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992, påpekade att före den 7 december 1992 drevs Alstomkoncernens GIS-verksamheter direkt av Alsthom SA, senare GEC Alsthom SA, och inte av föregångarna till Areva T & D SA och Areva T & D AG. Kommissionen påpekade också att före december 2002 hade verksamheterna inom Alstomkoncernens T & D-sektor i Schweiz drivits av Sprecher Energie (som förvärvats av Alsthom SA i januari 1986), som blev Alstom AG (Suisse). Efter att ha konstaterat att de aktuella juridiska enheterna fortfarande existerade inom Alstomkoncernen under nya firmor, bedömde kommissionen att Alstom, i egenskap av de olika enheternas enda moderbolag, alltjämt var ansvarigt för deras verksamheter före bildandet av föregångarna till Areva T & D SA och Areva T & D AG. Kommissionen drog av detta slutsatsen att Areva T & D SA och Areva T & D AG inte skulle hållas ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under den aktuella

perioden, i egenskap av rättsliga och ekonomiska efterträdare, även om Alstomkoncernens verksamheter inom T & D-sektorn därefter hade övergått till deras respektive företrädare.

73 Alstom har inte åberopat någon särskild grund eller anmärkning som avser de skäl i det angripna beslutet i vilka Alstom hålls ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992, med motiveringen att det, vid tidpunkten för de faktiska omständigheterna, drev nämnda företag genom helägda eller nästan helägda dotterbolag. Alstom har nämligen endast hävdat att det ansvar som det härvid ådragit sig hade övergått på Areva T & D SA och Areva T & D AG, i enlighet med det kriterium om ”ekonomisk kontinuitet” som utvecklats i domarna i de ovan i punkt 61 nämnda förenade målen Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen och Jungbunzlauer mot kommissionen.

74 Det ska först preciseras att skäl 339 i det angripna beslutet, till vilket det hänvisas i skäl 357, inte kan anses ge något stöd för kommissionens beslut att inte slå fast att ansvaret för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992, hade övergått på Areva T & D SA och Areva T & D AG. Skäl 339 i det angripna beslutet rör nämligen möjligheten, med hänsyn till de principer som utvecklats i punkterna 356–359 i domen i det ovan i punkt 61 nämnda förenade målen Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen och i punkt 132 i domen i det ovan i punkt 61 nämnda målet Jungbunzlauer mot kommissionen, för en ansvarsövergång mellan företagen i en och samma koncern enligt kriteriet om ”ekonomisk kontinuitet”. Kommissionen anger i nämnda skäl att det förhållandet att ett företag alltjämt är samma juridiska person, efter det att en del av dess verksamheter har överlåtits till ett annat företag i samma koncern, inte hindrar den från att hålla det andra företaget ansvarigt för överträdelser som begåtts av det första företaget. Av detta följer att hänvisningen till skäl 339 i det angripna beslutet, som görs i skäl 357 i beslutet, inte kan läggas till grund för en bedömning enligt vilken ansvaret för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992 inte hade övergått på Areva T & D SA och Areva T & D AG.

75 Kommissionen har i svaromålet i mål T-121/07 gjort gällande att den i det angripna beslutet skulle tillämpa de bestämmelser som följer av principen om personligt ansvar (se punkt 65 ovan). Det framgår nämligen av skälen 357 och 358 i det angripna beslutet, vars innehåll sammanfattas i punkt 72 ovan, att Alstom hålls ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992 med motiveringen att Alstom, vid tidpunkten för de faktiska omständigheterna, ledde nämnda företag genom helägda eller nästan helägda dotterbolag som fortfarande existerade inom Alstomkoncernen.

76 Det finns följaktligen anledning att besvara frågan huruvida, såsom Alstom har påstått, ansvaret för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992 ska övergå på Areva T & D SA och Areva T & D AG med motiveringen att det aktuella företaget hade överlåtits till deras respektive föregångare, det vill säga Kléber Eylau och Alstom (Schweiz) Services, av GEC Alsthom SA, den 7 december 1992, och av Alstom AG (Suisse), den 22 december 2003.

77 Det kan härvid konstateras att den uppfattning som Alstom har försvarat innebär att Areva T & D SA och Areva T & D AG ska svara för en överträdelse som GEC Alsthom SA och Alstom AG (Suisse) kan tillskrivas personligen, vilka, inom Alstomkoncernen, vid tidpunkten för de faktiska omständigheterna, var helägda eller nästan helägda dotterbolag till Alstom eller dess föregångare.

78 I en sådan situation ska kriteriet om ”ekonomisk kontinuitet” emellertid endast tillämpas i den mån det aktuella företaget inte längre står under Alstoms ansvar eller ledning till följd av den omstrukturering inom Alstomkoncernen som ägde rum den 7 december 1992 och den 22 december 2003. För det fall Alstom, med hjälp av sina helägda eller nästan helägda dotterbolag, däremot aldrig hade upphört med att leda det aktuella företaget fram till överlåtelsen mellan koncernerna, den 8 januari 2004, skulle Alstom alltjämt vara personligen ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992, och kommissionen hade i så fall inte gjort någon felaktig rättstillämpning när den inte tillämpade kriteriet om ”ekonomisk kontinuitet” på förhållandena mellan Alstom och

dess dotterbolag som var aktiva inom T & D-sektorn mot bakgrund av ovannämnda omstrukturering inom koncernen (se, för ett liknande resonemang, generaladvokaten Mischos förslag till avgörande inför domen av den 16 november 2000 i det ovan i punkt 65 nämnda målet SCA Holding mot kommissionen, REG 2000, s. I-10104, punkt 26).

79 Det är av alla dessa skäl lämpligt att, innan denna anmärkning prövas, behandla de grunder eller anmärkningar som har framställts mot slutsatsen, i artikel 1 b i det angripna beslutet, genom vilken Alstom, i egenskap av det enda moderbolaget till Alstom T & D SA och Alstom T & D AG, hölls ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004.

Det personliga ansvar som Alstom ådragit sig på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004, i egenskap av det enda moderbolaget till Alstom T & D SA och Alstom T & D AG

– Parternas argument

80 Alstom har genom sin fjärde grunds första del, som avser ett åsidosättande av bestämmelserna om ansvar för överträdelser av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet, anmärkt mot att kommissionen, i det angripna beslutet, höll Alstom ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004, i egenskap av det enda moderbolaget till Alstom T & D SA och Alstom T & D AG.

81 Genom sin tredje grund har Alstom klandrat kommissionen för att ha åsidosatt artikel 253 EG genom att inte tillräckligt motivera det förhållandet att Alstom hölls ansvarigt för överträdelsen, i egenskap av det enda moderbolaget till Alstom T & D SA och Alstom T & D AG, med beaktande av de handlingar som Alstom hade ingett i det administrativa förfarandet. Vid förhandlingen åberopade Alstom i detta hänseende även att principen om iakttagandet av rätten till försvar och principen om parternas likställdhet i processen vid unionsdomstolen hade åsidosatts.

82 Alstom har med sin sjunde grund åberopat att principen om iakttagandet av rätten till försvar och artikel 27.1 i förordning nr 1/2003 har åsidosatts. Kommissionen har härvid, för att hålla Alstom ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004, i egenskap av det enda moderbolaget till Alstom T & D SA och Alstom T & D AG, i det angripna beslutet, i förhållande till Alstom, beaktat vissa handlingar avseende faktiska omständigheter som överlämnats av bolagen i Arevakoncernen, utan att först underrätta Alstom om att handlingarna skulle kunna beaktas i förhållande till Alstom, som inte heller fick tillfälle att yttra sig. Detta gäller således de handlingar, som det hänvisas till i skälen 351 och 354 i det angripna beslutet, som avser ett beslut som den franska konkurrensmyndigheten (Conseil de la concurrence français) meddelade den 1 mars 1988 mot Alstom SA, en av dess föregångare, och det förhållandet att sex styrelseledamöter i Alstom T & D SA, samtidigt eller efter varandra, innehade ledande befattningar i bolaget.

83 Kommissionen har bestritt Alstoms argument och anser att bolaget inte kan vinna framgång med ovannämnda grunder eller anmärkningar.

– Tribunalens bedömning

84 Det faktum att två företag formellt är skilda åt på grund av att de är särskilda juridiska personer är inte avgörande vid tillämpningen av konkurrensreglerna. Det

betydelsefulla är huruvida deras beteende på marknaden är enhetligt (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 65 nämnda målet ICI mot kommissionen, punkt 140). Det kan således vara nödvändigt att avgöra huruvida två företag som är olika juridiska personer utgör eller hör till ett och samma företag, betraktat som en ekonomisk enhet som har ett enhetligt beteende på marknaden (domen i det ovan i punkt 63 nämnda målet Daimler Chrysler mot kommissionen, punkt 85).

85 Den omständigheten att ett dotterbolag är en särskild juridisk person räcker således inte, enligt rättspraxis, för att utesluta att moderbolaget kan hållas ansvarigt för dess beteende, särskilt när dotterbolaget inte självständigt bestämmer sitt handlande på marknaden, utan i huvudsak tillämpar instruktioner som det får av moderbolaget (domen i det ovan i punkt 65 nämnda målet ICI mot kommissionen, punkterna 132 och 133, och domen i det ovan i punkt 64 nämnda målet PVC II, punkt 960). När dotterbolaget faktiskt inte självständigt bestämmer sitt handlande på marknaden, ska de förbud som föreskrivs i artikel 81.1 EG inte anses vara tillämpliga i förhållandet mellan dotterbolaget och moderbolaget, vilka tillsammans utgör en ekonomisk enhet (domen i det ovan i punkt 65 nämnda målet ICI mot kommissionen punkt 134, och förstainstansrättens dom av den 12 januari 1995 i mål T-102/92, Viho mot kommissionen, REG 1995, s. II-17, punkt 51).

86 Det ankommer, i detta sammanhang, i princip på kommissionen att visa att moderbolaget faktiskt har utövat ett avgörande inflytande på dotterbolagets beteende på marknaden, på grundval av flera faktiska omständigheter, särskilt att moderbolaget har kunnat styra sitt dotterbolag (se förstainstansrättens dom av den 27 september 2006 i mål T-314/01, Avebe mot kommissionen, REG 2006, s. II-3085, punkt 136 och där angiven rättspraxis). Av fast praxis från domstolen och tribunalen framgår emellertid att kommissionen rimligen kan presumera att ett dotterbolag, vars hela kapital moderbolaget innehar, i huvudsak tillämpar de instruktioner som det får av moderbolaget och att denna ansvarspresumtion innebär att kommissionen inte är skyldig att kontrollera huruvida moderbolaget faktiskt har styrt sitt dotterbolag. Om kommissionen, i meddelandet om invändningar, anger att den avser att hålla moderbolaget ansvarigt för en överträdelse som dess dotterbolag har gjort sig skyldigt till, genom att åberopa den presumtion om ansvar som följer av att moderbolaget innehar hela kapitalet i dotterbolaget, ankommer det på moderbolaget, som bestrider att

det är ansvarigt, att i det administrativa förfarandet eller senast vid unionsdomstolen lägga fram bevisning som är tillräcklig för att kullkasta presumtionen genom att visa att dotterbolaget, trots att hela dess kapital innehas av moderbolaget, faktiskt bestämde sitt handlande på marknaden självständigt (se förstainstansrättens dom av den 27 september 2006 i mål T-330/01, Akzo Nobel mot kommissionen, REG 2006, s. II-3389, punkterna 82 och 83 och där angiven rättspraxis).

87 Kommissionen ska, i beslutet om konstaterande av en överträdelse, nämligen kunna ta hänsyn till de aktuella företagens svar på meddelandet om invändningar. Den måste härvidlag inte endast kunna godta eller förkasta de aktuella företagens argument, utan också göra en egen analys av de faktiska omständigheter som dessa har framfört för att avstå från sådana invändningar som har visat sig ogrundade eller för att faktiskt eller rättsligt tillrättalägga eller komplettera sin argumentation till stöd för de invändningar den vidhåller (förstainstansrättens dom av den 15 mars 2006 i mål T-15/02, BASF mot kommissionen, REG 2006, s. II-497, punkt 93; se, för ett liknande resonemang, även domstolens dom av den 15 juli 1970 i mål 41/69, ACF Chemiefarma mot kommissionen, REG 1970, s. 661, punkterna 91 och 92, svensk specialutgåva, volym 1, s. 447, av den 16 december 1975 i de förenade målen 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 och 114/73, Suiker Unie m.fl. mot kommissionen, REG 1975, s. 1663, punkterna 437 och 438, och av den 29 oktober 1980 i de förenade målen 209/78–215/78 och 218/78, van Landewyck m.fl. mot kommissionen, REG 1980, s. 3125, punkt 68, svensk specialutgåva, volym 5, s. 345).

88 Såvitt avser den motiveringsskyldighet som ankommer på kommissionen, bland annat när den antar ett beslut i vilket en överträdelse av konkurrensreglerna konstateras, ska det erinras om att det enligt fast rättspraxis ska göras åtskillnad mellan en anmärkning som avser avsaknad av motivering eller brister i motiveringen och en anmärkning som avser att beslutets skäl är oriktiga (på grund av en oriktighet med avseende på de faktiska omständigheterna eller den rättsliga bedömningen). Sistnämnda aspekt omfattas av prövningen av beslutets lagenlighet i sak och inte av frågan om åsidosättande av väsentliga formföreskrifter. Den kan följaktligen inte utgöra ett åsidosättande av artikel 235 EG (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom

av den 2 april 1998 i mål C-367/95 P, kommissionen mot Sytraval och Brink's France, REG 1998, s. I-1719, punkterna 67 och 72, av den 30 mars 2000 i mål C-265/97 P, VBA mot Florimex m.fl., REG 2000, s. I-2061, punkt 114, och av den 2 oktober 2003 i de förenade målen C-172/01 P, C-175/01 P, C-176/01 P och C-180/01 P, International Power m.fl. mot NALOO, REG 2003, s. I-11421, punkt 145, samt förstainstansrättens dom av den 7 november 1997 i mål T-84/96, Cipeke mot kommissionen, REG 1997, s. II-2081, punkt 47). Den motivering som krävs enligt artikel 253 EG ska, såsom utgörande en väsentlig formföreskrift, vara anpassad till rättsaktens beskaffenhet och det ska klart och tydligt framgå av denna hur den institution som har antagit rättsakten har resonerat, så att de som berörs därav kan få kännedom om skälen för den vidtagna åtgärden och tillvarata sina rättigheter och så att den behöriga domstolen ges möjlighet att utföra sin prövning (domstolens dom av den 18 september 2003 i mål C-338/00 P, Volkswagen mot kommissionen, REG 2003, s. I-9189, punkt 124). Även om kommissionen enligt artikel 253 EG är skyldig att ange de faktiska och rättsliga omständigheter som ligger till grund för beslutet, samt de rättsliga överväganden som har föranlett den att anta detta, innebär denna bestämmelse inte att kommissionen är skyldig att ta upp alla faktiska och rättsliga omständigheter som har diskuterats i det administrativa förfarandet (domstolens dom av den 17 januari 1984 i de förenade målen 43/82 och 63/82, VBVB och VBBB mot kommissionen, REG 1984, s. 19, punkt 22, svensk specialutgåva, volym 7, s. 437, och av den 11 juli 1989 i mål 246/86, Belasco m.fl. mot kommissionen, REG 1989, s. 2117, punkt 55, samt domen i det ovannämnda målet Volkswagen mot kommissionen, punkt 127). Frågan huruvida kravet på motivering är uppfyllt ska bedömas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, särskilt rättsaktens innehåll, de anförda skälen och det intresse av att få förklaringar som de till vilka rättsakten riktar sig, eller andra personer som direkt eller personligen berörs av den, kan ha (se domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Sytraval och Brink's France, punkt 63 och där angiven rättspraxis).

89 Ovannämnda rättspraxis ska tillämpas analogt på kommissionens beslut i vilka en överträdelse av artikel 53.1 i EES-avtalet konstateras.

90 Kommissionen påpekade i förevarande fall, i punkterna 331 och 337 i meddelandet om invändningar, att den avsåg att hålla Alstom solidariskt ansvarigt med Areva T & D SA och Areva T & D AG, för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–8 januari 2004, med åberopande av den

presumtion om ansvar som följde av att moderbolaget innehade hela kapitalet i dotterbolagen (se punkt 86 ovan).

91 Av skälen 335, 348–356 och 358 framgår att kommissionen, för att hålla Alstom solidariskt ansvarigt med Areva T & D SA, för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004, till slut grundade sig inte bara på den presumtion om ansvar som följde av att moderbolaget innehade hela kapitalet i dotterbolagen, utan även på handlingar avseende faktiska omständigheter som hade ingetts i det administrativa förfarandet. Kommissionen hänvisade således, i skäl 351 i det angripna beslutet, till den franska konkurrensmyndighetens beslut av den 1 mars 1988, genom vilket Alstom ålades böter, med stöd av franska konkurrensregler, för manipulering av förfarandena för anbudsgivning som också avsåg elektrisk utrustning (mellanspänningstransformatorer). Kommissionen hänvisade vidare, i skäl 353 i det angripna beslutet, till de handlingar som Alstom självt hade ingett, som var ägnade att visa att den operativa organisationen inom Alstomkoncernen hade företräde framför den rättsliga strukturen och att GIS-projekt, i likhet med T & D-sektorn, på högsta nivå leddes av Alstom och dess föregångare. Kommissionen hänvisade slutligen, i skälen 354 och 355 i det angripna beslutet, till de handlingar som ingetts av bolagen i Arevakoncernen, som gjorde det möjligt att identifiera sex styrelseledamöter i Alstom T & D SA som, samtidigt eller efter varandra, var styrelseledamöter i ”centrala bolag” inom Alstomkoncernen, före januari 2004, eller som till och med innehade tjänsten som verkställande direktör.

92 Alstom har inte bestritt de bedömningar av de faktiska omständigheterna som gjordes i det angripna beslutet, enligt vilka Alstom T & D SA och Alstom T & D AG var helägda dotterbolag till Alstom under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004. Till skillnad från vad Alstom har hävdat kunde kommissionen emellertid på grundval av dessa konstateranden i sig presumera att Alstom T & D SA och Alstom T & D AG

inte bestämde sitt handlande på marknaden självständigt, i förhållande till Alstom, och att dessa bolag, tillsammans med Alstom, således utgjorde ett och samma företag, i den mening som avses i konkurrensreglerna. I enlighet med den rättspraxis som det har hänvisats till i punkt 86 ovan ankom det följaktligen på Alstom, som gjorde gällande att dess dotterbolag som var aktiva inom T & D-sektorn självständigt bestämde det egna beteendet på marknaden under den aktuella perioden, att kullkasta den presumtion om ansvar som följde av att moderbolaget innehade hela kapitalet i dotterbolagen genom att lägga fram tillräcklig bevisning i detta hänseende.

93 Alstom hävdade, i punkterna 90–150 i sitt svar på meddelandet om invändningar, att det aktuella företaget hörde till Alstomkoncernens T & D-sektor och att, eftersom sektorns enheter självständigt bestämde sitt beteende på marknaden, det endast var de operativa dotterbolag som var ansvariga för nämnda sektor som kunde hållas ansvariga för detta beteende. Den existerande tudelningen, inom Alstomkoncernen, mellan den operativa organisationen och den rättsliga strukturen bekräftar, enligt Alstom, avsaknaden av förhållande mellan kapitalistiska band och beteenden på marknaden för sektorerna och deras olika verksamheter, varvid enheterna inom sektorerna fungerar och antar sina beslut på ett fullständigt decentraliserat och självständigt sätt. Alstom har, i egenskap av moderbolag i Alstomkoncernen, inte haft sådana resurser, ens med avseende på personal, organisation eller expertis, för att påverka affärspolicyn för dessa sektorer på ett avgörande sätt. Alstom är följaktligen tvunget att, genom sin styrelse, besluta om och övervaka den övergripande strategi och de ekonomiska mål som ska genomföras av enheterna inom sektorerna, de affärsrisker som deras verksamheter är förenade med samt de beslut som antas av de operativa dotterbolag som ansvarar för dessa enheter, när de kan medföra en finansiell risk för hela Alstomkoncernen. T & D-sektorn inom Alstomkoncernen har således utarbetat sina egna regler om på vilket sätt dess olika affärsverksamheter skulle struktureras och förvaltas. Vad särskilt avser ledningen av GIS-verksamheter har Alstoms roll inskränkt sig till att, genom styrelsen och på grundval av summariska uppgifter, godkänna anbud för GIS-projekt som överstiger en viss tröskel eller som medför vissa ”betydande risker” för Alstomkoncernen. Det var i detta sammanhang helt omöjligt för Alstom, med hänsyn till de begränsade affärsuppgifter som hade ställts till dess förfogande, att konstatera att en del av Alstomkoncernens T & D-sektor deltog i överträdelsen. Det fåtal personer som deltog i GIS-verksamheterna och hörde till de

operativa dotterbolag vilka ansvarade för dessa verksamheter, det vill säga T & D SA och Alstom T & D AG, som hade biträtt vid kartellens möten, handlade utan Alstoms och dess lednings vetskap.

94 Till stöd för de argument som anfördes vid besvarandet av meddelandet om invändningar gav Alstom in flera handlingar, som även har tagits in i akten i mål T-121/07, och för vilka det har beviljats konfidentiell behandling (se punkterna 19 och 38 ovan). Dessa handlingar utgörs av ”Information Memorandum” (informationsmeddelande), upprättat i mars 2003, om försäljningen av Alstomkoncernens T & D-sektor till Arevakoncernen, en kopia av sektorns interna anvisningar, som sedan år 1999 har funnits tillgängliga på Alstomkoncernens webbplats, Alstoms ”e-Book” (e-bok), två icke ifyllda formulär för godkännande av anbud för GIS-projekt och, slutligen, en kopia av protokollen över Alstomkoncernens samtliga styrelsemöten från början av år 1999 till slutet av år 2003.

95 Kommissionen konstaterade, i skäl 348 i det angripna beslutet, att Alstom, i punkterna 90–150 i sitt svar på meddelandet om invändningar, såsom dessa har sammanfattats i skälen 345–347 i det angripna beslutet, varken hade lämnat några giltiga förklaringar eller framställt några övertygande argument som gjorde det möjligt att dra slutsatsen att Alstom inte kunde utöva ett avgörande inflytande på affärspolicyn för dess dotterbolag som var aktiva inom T & D-sektorn.

96 Parterna är för det första oense om huruvida kommissionen tillräckligt har motiverat sitt beslut att underkänna den bevisning som Alstom lade fram i det administrativa förfarandet, eftersom det bedömdes att den inte var tillräcklig.

97 Kommissionen förklarade utförligt, i punkterna 350–356 i det angripna beslutet, varför den ansåg att den bevisning som hade lagts fram av Alstom i det administrativa förfarandet inte var tillräcklig, särskilt mot bakgrund av de handlingar som hade ingetts av Arevakoncernen. Kommissionen konstaterade, i skälen 350–353 i det angripna beslutet, att delegeringen av handelsbefogenheter inom T & D-sektorn eller i fråga om Alstomkoncernens GIS-verksamheter inte kunde frita detta bolag från dess skyldigheter. Alstom medgav nämligen självt att bolaget, vid tidpunkten för överträdelsen, skulle godkänna varje anbud för GIS-projekt som överskred en viss tröskel eller som medförde vissa ”betydande risker” för Alstomkoncernen. Med hänsyn till de höga böter som Alstom ålades genom den franska konkurrensmyndighetens beslut av den 1 mars 1988 var det osannolikt att Alstom inte hade identifierat överträdelsen av konkurrensreglerna som en betydande risk som motiverade särskild vaksamhet. De handlingar som Alstom hade ingett för att visa att den operativa organisationen inom Alstomkoncernen hade företräde framför den rättsliga strukturen var också ägnade att visa att Alstom, genom den operativa ledningen för Alstomkoncernens T & D-sektor, som hörde till och var ansvarig inför Alstom, utövade ett avgörande inflytande på GIS-verksamheterna hos dess dotterbolag som var aktiva inom T & D-sektorn. Kommissionen fäste vidare, i skälen 354–356 i det angripna beslutet, föga tilltro till Alstoms påstående att dess ledning inte var informerad om det aktuella företagets deltagande i överträdelsen, mot bakgrund av de handlingar som hade ingetts av Arevakoncernen, av vilka det framgick att flera personer, samtidigt eller efter varandra, hade innehaft ledande befattningar i Alstom eller i de centrala bolagen eller i dotterbolagen i Alstomkoncernen, och mot bakgrund av att de olika dotterbolag som successivt hade drivit Alstomkoncernens GIS-verksamheter, alltjämt ägdes till 100 procent av Alstom eller dess föregångare.

98 Alstom har visserligen korrekt påpekat att kommissionen, i skälen 350–356 i det angripna beslutet, inte i detalj behandlar alla de handlingar avseende rättsliga eller faktiska omständigheter som bolaget hade ingett i det administrativa förfarandet. Det är likväl så att det angripna beslutet innehåller en tillräcklig motivering som gjorde det möjligt för Alstom att förstå att kommissionen ansåg att dessa handlingar inte

hade något bevisvärde och att kommissionen följaktligen höll bolaget personligen ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004. Påståendet att det saknas en motivering har i detta fall nämligen inte hindrat Alstom från att till tribunalen framföra sin argumentering, enligt vilken de handlingar avseende rättsliga och faktiska omständigheter som det ingav i det administrativa förfarandet visar att dess dotterbolag som var aktiva inom T & D-sektorn självständigt bestämde sitt beteende på marknaden under den aktuella perioden och att den presumtion om ansvar som följer av att moderbolaget innehar hela kapitalet i dotterbolagen hade kullkastats vid kommissionen. Nämnda påstående hindrar inte heller att tribunalen utövar sin prövning av huruvida det angripna beslutet är lagenligt i det att nämnda presumtion däri har lagts till grund för att hålla Alstom ansvarigt för överträdelsen.

99 Alstom kan följaktligen inte vinna framgång med den anmärkning avseende åsidosättande av motiveringsskyldigheten som bolaget framställt inom ramen för den tredje grunden.

100 I den del Alstom vid förhandlingen har försökt att utvidga de anmärkningar som det först hade framställt angående denna aspekt av det angripna beslutet, genom att åberopa att principen om iakttagandet av rätten till försvar och principen om parternas likställdhet i processen vid unionsdomstolen hade åsidosatts, har bolaget framfört nya grunder som inte föranleds av rättsliga eller faktiska omständigheter som framkommit först under förfarandet. Enligt artikel 48.2 första stycket i rättegångsreglerna ska sådana grunder avvisas, eftersom de inte kan tas upp till sakprövning.

101 Parterna är för det första oense om huruvida de omständigheter som Alstom framförde, i punkterna 90–150 i sitt svar på meddelandet om invändningar, såsom dessa har sammanfattats i skälen 345–347 i det angripna beslutet, samt de handlingar som

ingavs till stöd för svaret var ägnade att kullkasta den presumtion om ansvar som följer av att moderbolaget innehar hela kapitalet i dotterbolaget och att visa att Alstom T & D SA och Alstom T & D AG, vid tidpunkten för överträdelsen, trots detta innehav bestämde sitt beteende på marknaden självständigt i förhållande till det egna moderbolaget.

102 Det konstateras inledningsvis att det av de handlingar som Alstom ingav till stöd för sitt svar på meddelandet om invändningar framgår att den operativa organisationen inom Alstomkoncernen hade företräde framför den rättsliga strukturen. Parterna är ense om att organisationen av de operativa avdelningarna eller sektorerna hade företräde framför den rättsliga strukturen. I den ”e-Book” som tillhandahållits av Alstom, som innehåller Alstomkoncernens allmänna instruktioner och policy, som tagits fram av Alstoms verkställande direktör, bekräftas, i punkt 3.1,1, tredje stycket att ”[*konfidentiellt*]” [1]. Det framgår särskilt av punkt 1.4 i ”Information Memorandum” att Alstomkoncernens T & D-sektor, innan den överläts till Arevakoncernen, ”[*konfidentiellt*]”, så att ”[*konfidentiellt*]”. Det kan mot denna bakgrund inte anses att parterna med fog har ifrågasatt att Alstom T & D SA och Alstom T & D AG under de aktuella perioderna, det vill säga från den 7 december 1992 till den 8 januari 2004 och från den 22 december 2003 till den 8 januari 2004, innehade rättigheterna avseende materiella tillgångar och mänskliga resurser som deltog i GIS-verksamheterna, som i detta fall motsvaras av det aktuella företaget (se punkt 71 ovan; se, för ett liknande resonemang, även generaladvokaten Kokotts förslag till avgörande inför domen i det ovan i punkt 65 nämnda målet ETI m.fl., punkt 31). Frågan om fastställandet av vilken policy som det aktuella företaget följde under nämnda perioder kan följaktligen inte särskiljas från frågan om fastställandet av den policy som Alstom T & D SA och Alstom T & D AG följde under samma perioder.

1– Konfidentiella uppgifter har tagits bort.

103 De handlingar som ingetts av Alstom gör de inte heller möjligt att slå fast att Alstomkoncernens T & D-sektor och dess GIS-verksamheter drevs på ett fullständigt decentraliserat och självständigt sätt inom Alstomkoncernen. Av handlingarna framgår däremot att Alstomkoncernens ledning, som stod under Alstoms ansvar, deltog i bestämmandet av det sätt på vilket Alstomkoncernens T & D-sektor och dess olika verksamhetsgrenar skulle handla på marknaden och att den ständigt övervakade deras handlande.

104 I punkterna 3.1,2.1 och 3.1,2.2 i ”e-Book” ges en beskrivning av organisationen av Alstomkoncernens ledning [*konfidentiellt*]

105 [*konfidentiellt*]

106 [*konfidentiellt*]

107 [*konfidentiellt*]

108 [*konfidentiellt*]

109 [*konfidentiellt*]

110 Av de handlingar som Alstom ingav i det administrativa förfarandet framgår de organisatoriska, ekonomiska och rättsliga banden mellan å ena sidan Alstomkoncernens ledning, som stod under Alstoms ansvar, och å andra sidan koncernens GIS-verksamheter, vilka vid den aktuella tidpunkten drevs av Alstom T & D SA och Alstom T & D AG, genom T & D-sektorn. Mot bakgrund av dessa band hade kommissionen rätt när den, i det angripna beslutet, ansåg att dessa handlingar inte gjorde det möjligt att kullkasta den presumtion om ansvar som följer av att moderbolaget innehar hela kapitalet i dotterbolagen. Kommissionen hade följaktligen också rätt när den, i det angripna beslutet, höll Alstom personligen ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004.

111 I den del det av den föregående slutsatsen följer dels att Alstom, med hjälp av helägda eller nästan helägda dotterbolag, aldrig upphörde med att leda det aktuella företaget fram till överlåtelsen mellan koncernerna, den 8 januari 2004, dels att Alstom därför fram till detta datum alltjämt var personligen ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i den överträdelse som konstaterats, är det dessutom möjligt att besvara den anmärkning som avser en felaktig rättstillämpning till följd av att kriteriet om ”ekonomisk kontinuitet” inte tillämpades mot bakgrund av den omstrukturering inom koncernen som ägde rum den 7 december 1992 och den 22 december 2003 (se punkt 79 ovan) och att slå fast att någon framgång inte kan nås med denna anmärkning, eftersom den saknar verkan, med hänsyn till förhållandena mellan Alstom och dess dotterbolag som var aktiva inom T & D-sektorn.

112 Denna slutsats medför slutligen att det kan slås fast att någon framgång inte kan nås med den anmärkning som framställts inom ramen för den sjunde grunden och som avser att principen om iakttagandet av rätten till försvar har åsidosatts i fråga om vissa ytterligare handlingar som åberopats av kommissionen, i det angripna beslutet, till stöd för den presumtion om ansvar som följer av att moderbolaget innehar hela kapitalet i dotterbolaget (se punkt 91 ovan). För det första skulle principen om iakttagandet av rätten till försvar endast ha åsidosatts om kommissionens administrativa förfarande hade kunnat leda till ett annat resultat på grund av kommissionens felaktiga handlande (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom av den 2 oktober 2003 i mål C-194/99 P, Thyssen Stahl mot kommissionen, REG 2003, s. I-10821,

punkt 31 och där angiven rättspraxis). För det andra har Alstom inte visat att det hade kunnat säkerställa sitt försvar på ett bättre sätt om det, i det administrativa förfarandet, hade kunnat få kännedom om att kommissionen avsåg att åberopa de ytterligare handlingarna till stöd för den presumtion om ansvar som följer av att moderbolaget innehar hela kapitalet i sina dotterbolag (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet Thyssen Stahl mot kommissionen, punkt 31 och där angiven rättspraxis).

Övergången på Arevakoncernen av det personliga ansvar som Alstom ådragit sig på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–8 januari 2004, mot bakgrund av att detta företag överlåtits till Arevakoncernen

– Parternas argument

113 Alstom har genom sin fjärde grunds andra del, som avser en felaktig rättstillämpning, klandrat kommissionen för att inte, i det angripna beslutet, ha slagit fast att det ansvar som Alstom ådragit sig på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–8 januari 2004 hade övergått på Arevakoncernen, mot bakgrund av den överlåtelse mellan koncernerna som ägde rum den 8 januari 2004.

114 Enligt Alstom gjorde kommissionen en felaktig rättstillämpning vid tillämpningen av bestämmelserna om ansvar för en överträdelse av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet. Kommissionen höll nämligen Alstom ansvarigt för den överträdelse som det aktuella företaget hade begått från den 15 april 1988 till den 8 januari 2004, medan

det av det avtal om överlåtelse som ingicks den 25 september 2003 följde att huvuddelen av tillgångarna och skulderna, de anställda och ansvaret för Alstomkoncernens T & D-sektor hade omgrupperats inom T & D Holding Etranger, som med verkan från den 8 januari 2004, överläts till Arevakoncernen och blev Areva T & D Holding, som innehade hela kapitalet i Areva T & D SA och Areva T&D AG (tidigare Alstom T & D SA respektive Alstom T & D AG). Framställningarna i skrivelsen av den 4 december 2006 om fastställandet av de juridiska personer som berördes av de faktiska omständigheterna i ärendet (se punkt 26 ovan), som har tagits med i akten i mål T-121/07, visar att alla tillgångar, anställda och skulder inom Alstomkoncernens T & D-sektor hade övergått till Arevakoncernen. Detta förklarar varför det infördes ett villkor om skuldgaranti i överlåtelseavtalet, för det ansvar som tidigare hade ådragits inom T & D-sektorn. Följaktligen var det endast bolagen i Arevakoncernen som skulle ha hållits ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under hela perioden den 15 april 1988–8 januari 2004.

115 Kommissionen har bestritt Alstoms argument och anser att bolaget inte kan vinna framgång med denna anmärkning.

– Tribunalens bedömning

116 Såsom framgår av den rättspraxis som det har erinrats om i punkt 65 ovan är det i princip den person som ledde företaget när det deltog i överträdelsen som ska hållas ansvarig för densamma, även om ansvaret för eller ledningen av företaget har övergått på en annan person när beslutet om konstaterande av överträdelsen antas.

117 I detta fall höll kommissionen Alstom personligen ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 19888 januari 2004, solidariskt ansvarigt med Areva T & D SA, för perioden den 7 december 1992–8 januari 2004, och med Areva T & D AG, för perioden den 22 december 2003–8 januari 2004. Såsom har påpekats i punkterna 110 och 111 ovan kunde det, under ovannämnda perioder, rimligen anses att Alstom ledde nämnda företag, genom sina helägda dotterbolag Alstom T & D SA och Alstom T & D AG, som var operativa på området för GIS-verksamheter.

118 Parterna har inte bestritt att Alstom, från och med den 8 januari 2004, i enlighet med villkoren i överlåtelseavtalet, förlorade kontrollen över Alstom T & D SA och Alstom T & D AG. Från och med detta datum stod det aktuella företaget följaktligen inte längre under Alstoms eller dess lednings ansvar.

119 Kommissionen hade följaktligen grund för att hålla den person som, genom helägda dotterbolag, ledde det aktuella företaget, ansvarigt för dess deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–8 januari 2004. Kommissionen gjorde således inte någon felaktig rättstillämpning när den höll Alstom personligen ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–8 januari 2004 och när den inte slog fast att ansvaret hade övergått på Arevakoncernen, med den enda motiveringen att det aktuella företaget stod under deras eller deras lednings ansvar från och med den 9 januari 2004.

120 Det ska följaktligen slås fast att någon framgång inte kan nås med denna anmärkning.

Det personliga ansvar som Areva T & D SA och Areva T & D AG ådragit sig på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioderna den 7 december 1992–8 januari 2004 respektive den 22 december 2003–8 januari 2004

– Parternas argument

121 Bolagen i Arevakoncernen har genom sin första grunds första del gjort gällande att kommissionen, i det angripna beslutet, har åsidosatt sin motiveringsskyldighet. Det är nämligen på ett motsägelsefullt och, i vart fall, otillräckligt sätt som den motiverade varför Areva T & D SA och Areva T & D AG hölls ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioderna den 7 december 1992–8 januari 2004 respektive den 22 december 2003–8 januari 2004. Kommissionen har, i skälen 368 och 369 i det angripna beslutet, jämförda med den rättspraxis som det har hänvisats till i skäl 337 i beslutet, motsagt sig själv genom att anse dels att Alstom utövade ett avgörande inflytande på sina helägda dotterbolag, som var aktiva inom T & D-sektorn under perioderna den 7 december 1992–8 januari 2004 respektive den 22 december 2003–8 januari 2004, dels att samma dotterbolag under nämnda perioder handlade självständigt på marknaden. Kommissionen har i vart fall inte tillräckligt motiverat konstaterandet att dotterbolagen under nämnda perioder handlade självständigt på marknaden.

122 Bolagen i Arevakoncernen har, inom ramen för deras andra grunds första del och deras fjärde grunds andra del, dessutom klandrat kommissionen för att i det angripna beslutet ha åsidosatt artikel 81.1 EG och artikel 53 i EES-avtalet, genom att inte hålla

Alstom, som ledde det aktuella företaget när överträdelsen begicks, ensamt ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen.

123 Bolagen i Arevakoncernen har slutligen, inom ramen för deras andra grunds andra del, hävdat att kommissionen i det angripna beslutet har åsidosatt den allmänna rättssäkerhetsprincipen, genom att hålla Areva T & D SA och Areva T & D AG, som ledde det aktuella företaget när överträdelsen konstaterades, personligen ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioderna i fråga. Därigenom tillämpade kommissionen, i det angripna beslutet, nämligen en ny repressiv policy på en överträdelse som hade begåtts före beslutets antagande.

124 Kommissionen har bestritt de argument som anförts av bolagen i Arevakoncernen och anser att de inte kan vinna framgång med ovannämnda grunder eller anmärkningar.

– Tribunalens bedömning

125 Det finns anledning att först pröva den första grundens första del, genom vilken bolagen i Arevakoncernen har gjort gällande att motiveringsskyldigheten åsidosatts, vilket utgör ett åsidosättande av en väsentlig formföreskrift (se punkt 88 ovan).

126 Såsom redan har angetts i punkt 88 ovan ska kommissionens individuella beslut, för att uppfylla kraven enligt artikel 253 EG, göra det möjligt för dem som berörs därav att få kännedom om skälen för den vidtagna åtgärden och tillvarata sina rättigheter, så att unionsdomstolen ges möjlighet att utföra sin prövning. Besluten ska följaktligen

vara motiverade på ett icke motsägelsefullt och tillräckligt sätt (se, för ett liknande resonemang och analogt, domstolens dom av den 8 februari 2007 i mål C-3/06 P, Groupe Danone mot kommissionen, REG 2007, s. I-1331, punkterna 45 och 46).

127 Kommissionen har, i skälen 333–339 i det angripna beslutet, med hänvisning till domstolens och tribunalens rättspraxis, angett vilka bestämmelser om ansvar för överträdelser av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet som den har tillämpat i det angripna beslutet. Av skälen 368 och 369 framgår att kommissionen, för att hålla Areva T & D SA och Areva T & D AG personligen och, med Alstom, solidariskt ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioderna den 7 december 1992–8 januari 2004 respektive den 22 december 2003–8 januari 2004, först bedömde att Areva T & D SA och Areva T & D AG, under den firma de hade vid tidpunkten för de aktuella omständigheterna, hade deltagit direkt i överträdelsen. Såsom konstaterades i skälen 20, 21, 357, 358, 366 och 367 i det angripna beslutet, beaktade kommissionen således att det aktuella företaget stod under deras direkta ansvar när det deltog i överträdelsen. Kommissionen påpekade därefter att Areva T & D SA och Areva T & D AG, under den firma de hade vid tidpunkten för de aktuella omständigheterna, utgjorde en enda ekonomisk enhet med Alstom, som ägde dessa bolag till 100 procent och som i princip bestämde deras handlande på marknaden. Kommissionen ansåg följaktligen att Areva T & D SA och Areva T & D AG, i enlighet med principen om personligt ansvar (se punkt 65 ovan), skulle hållas personligen och, med Alstom, solidariskt ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioderna den 7 december 1992–8 januari 2004 respektive den 22 december 2003–8 januari 2004.

128 Kommissionen gjorde, i skälen 357, 366 och 367 i det angripna beslutet, visserligen gällande det personliga ansvar som de tidigare dotterbolagen, som var aktiva inom Alstomkoncernens T & D-sektor, hade ådragit sig. Den hänförde sig däremot inte till ett självständigt beteende för nämnda dotterbolag i förhållande till deras tidigare moderbolag, det vill säga Alstom. Ett sådant förhållande kan inte konstateras, ens underförstått, med hänvisning till den rättspraxis som det hänvisas till i skäl 337 i det angripna beslutet, eftersom kommissionen, i skäl 369 i beslutet, uttryckligen framhöll

att det under perioderna i fråga var så att Areva T & D SA och Areva T & D AG, under den firma de hade vid tidpunkten för de aktuella omständigheterna, ”inte kunde anta beslut på ett självständigt sätt”.

129 Av det anförda framgår att det ansvar som Alstom ensamt ådrog sig på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004, i egenskap av den som ledde nämnda företag, har motiverats tillräckligt och på ett icke motsägelsefullt sätt i det angripna beslutet. Talan kan följaktligen inte vinna bifall såvitt avser den första grundens första del, som åberopats av bolagen i Arevakoncernen och genom vilken det har gjorts gällande att motiveringsskyldigheten har åsidosatts.

130 Tribunalen ska för det andra pröva den andra grundens två delar och den fjärde grundens andra del, vilka har åberopats av bolagen i Arevakoncernen och genom vilka dessa bolag i sak har kritiserat det förhållandet att Areva T & D SA och Areva T & D AG hölls ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioderna den 7 december 1992–8 januari 2004 respektive den 22 december 2003–8 januari 2004.

131 Tribunalen erinrar om att förbudet mot retroaktiv tillämpning av straffrättsliga bestämmelser är en princip som är gemensam för samtliga medlemsstaters rättsordningar, vilken även slås fast i artikel 7 i konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, undertecknad i Rom den 4 november 1950 (nedan kallad Europakonventionen), och den ingår bland de allmänna rättsprinciper vilkas efterlevnad unionsdomstolen ska säkerställa (domstolens dom av den 10 juli 1984 i mål 63/83, Kirk, REG 1984, s. 2689, punkt 22, svensk specialutgåva, volym 7, s. 63, och av den 28 juni 2005 i de förenade målen C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P och C-213/02 P, Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, REG 2005, s. I-5425, punkt 202, samt förstainstansrättens dom av den 20 mars 2002 i mål T-23/99, LR AF 1998 mot kommissionen, REG 2002, s. II-1705, punkt 219, och av den 9 juli 2003 i mål T-220/00, Cheil Jedang mot kommissionen, REG 2003, s. II-2473, punkt 43).

132 Av artikel 15.4 i förordning nr 17 och artikel 23.5 i förordning nr 1/2003 framgår visserligen att de beslut genom vilka kommissionen ålägger böter för överträdelser av konkurrensreglerna inte har en straffrättslig karaktär. Kommissionen är emellertid skyldig att iaktta de allmänna principerna i unionsrätten, däribland principen om förbud mot retroaktiv tillämpning, i alla administrativa förfaranden som kan leda till sanktioner enligt konkurrensreglerna (domen i det ovan i punkt 131 nämnda målet Cheil Jedang mot kommissionen, punkt 44).

133 I enlighet med dessa principer ska bestämmelserna om fysiska eller juridiska personers ansvar för överträdelser av konkurrensreglerna motsvara de bestämmelser som var tillämpliga vid den tidpunkt då överträdelsen begicks (se analogt, såvitt avser de bestämmelser som är tillämpliga på sanktioner för överträdelser, domen i de ovan i punkt 131 nämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkt 202, domen i det ovan i punkt 131 nämnda målet LR AF 1998 mot kommissionen, punkt 221, och domen i det ovan i punkt 131 nämnda målet Cheil Jedang mot kommissionen, punkt 45). Även om förbudet mot retroaktiv tillämpning inte hindrar att bestämmelserna om ansvar för överträdelser gradvis klargörs, utgör det hinder för retroaktiv tillämpning av en ny tolkning av dessa bestämmelser vars resultat inte i rimlig grad kunde förutses, bland annat mot bakgrund av tidigare rättspraxis (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovan i punkt 131 nämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkterna 217 och 218).

134 Det framgår av rättspraxis att när flera personer kan hållas personligen ansvariga för deltagandet i en överträdelse av ett och samma företag, i den mening som avses i konkurrensreglerna, ska de anses vara solidariskt ansvariga för överträdelsen (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom av den 6 mars 1974 i de förenade målen 6/73 och 7/73, Istituto Chemioterapico Italiano och Commercial Solvents mot kommissionen, REG 1974, s. 223, punkt 41, svensk specialutgåva, volym 2, s. 219, och av den 16 november 2000 i mål C-294/98 P, Metsä-Serla m.fl. mot kommissionen, REG 2000, s. I-10065, punkterna 33 och 34, samt förstainstansrättens dom i det ovan i punkt 66 nämnda målet HFB m.fl. mot kommissionen, punkterna 54, 524 och 525, och av den 15 juni 2005 i de förenade målen T-71/03, T-74/03, T-87/03 och T-91/03, Tokai Carbon m.fl. mot kommissionen, ej publicerade i rättsfallssamlingen, punkt 62, samt domen i det ovan i punkt 64 nämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, punkterna 57–62). Av dessa domar framgår även att de personer under vilkas ansvar eller

ledning företaget direkt stod när överträdelsen begicks och den person som, på grund av att den faktiskt utövade en kontroll över företaget och bestämde dess beteende på marknaden, indirekt ledde samma företag när överträdelsen begicks kan hållas personligen och solidariskt ansvariga för ett och samma företags deltagande i överträdelsen. Av detta följer att den rättspraxis som det har hänvisats till i punkterna 65 och 116 ovan ska förstås så, att den avser det personliga ansvaret för såväl den person som direkt ledde företaget vid tidpunkten för överträdelsen som den person som, vid samma tidpunkt, indirekt ledde detta företag.

135 Ovannämnda rättspraxis ska tillämpas analogt på artikel 53.1 i EES-avtalet.

136 Såsom har konstaterats i punkt 71 ovan motsvaras det företag som berörs av det angripna beslutet inte, såsom bolagen i Arevakoncernen har hävdat, av Alstomkoncernens T & D-sektor, som senare överlåts till Arevakoncernen, utan av samtliga resurser som, inom eller genom denna sektor, deltog i GIS-verksamheterna. Det har inte heller med fog ifrågasatts att Areva T & D SA och Areva T & D AG innehade rättigheterna avseende dessa resurser under de perioder då de aktuella överträdelserna begicks och att de följaktligen stod under deras direkta kontroll (se punkt 102 ovan). Det konstaterades slutligen att Alstom bestämde beteendet på marknaden för sina helägda dotterbolag, som var aktiva inom T & D-sektorn, och att Alstom således indirekt ledde det aktuella företaget när överträdelsen begicks (se punkt 110 ovan). Det framgår dessutom, av skälen 358 och 371 i det angripna beslutet, att Areva T & D SA och Alstom hölls solidariskt ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–21 december 2003 och att Areva T & D SA, Areva T & D AG och Alstom hölls solidariskt ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 22 december 2003–8 januari 2004.

137 Vidare framgår det inte av den rättspraxis som bolagen i Arevakoncernen har hänvisat till, särskilt domstolens dom i det ovan i punkt 65 nämnda målet Cascades mot kommissionen, punkterna 79 och 80, och dess dom av den 16 november 2000 i mål C-248/98 P, KNP BT mot kommissionen, REG 2000, s. I-9641, punkt 71), att det, vid en övergång av kontrollen av det dotterbolag som direkt ledde det företag som begått överträdelsen, endast är det tidigare moderbolaget, som indirekt ledde företaget genom sitt dotterbolag, som ska hållas personligt ansvarigt för detta företags deltagande i överträdelsen under den period som föregick övergången. I ovannämnda rättspraxis behandlas för övrigt huvudsakligen möjligheten att hålla förvärvaren av ett företag, i den mening som avses i konkurrensreglerna, ansvarig för företagets deltagande i överträdelsen under den period som föregick överlåtelsen.

138 Kommissionen har följt bestämmelserna om ansvar för överträdelser av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet genom att besluta att Areva T & D SA och Areva T & D AG kunde hållas personligen och, med Alstom, solidariskt ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioderna den 7 december 1992–8 januari 2004 respektive den 22 december 2003–8 januari 2004. Följaktligen kan kommissionen härvid inte klandras för att ha åsidosatt någon av dessa artiklar.

139 Det kan inte heller med framgång hävdas att kommissionen, i det angripna beslutet, har åsidosatt förbudet mot retroaktiv tillämpning genom att tillämpa en ny repressiv policy retroaktivt. De bestämmelser om ansvar för överträdelser som kommissionen har tillämpat i detta fall följer av tillämpningen av principen om personligt ansvar på överträdelser av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet. Det framgår av den rättspraxis som det har hänvisats till i punkterna 65, 116 och 134 ovan att sådana bestämmelser redan tillämpades när överträdelsen begicks och att, även om bestämmelserna, vid denna tidpunkt eller senare, har kunnat klargöras eller preciseras, det inte kan anses att detta har medfört en ny tolkning av dessa bestämmelser, vars resultat inte kunde förutses, mot bakgrund av tidigare rättspraxis. Det angripna beslutet

kan följaktligen inte i sig betraktas som ett genomförande av en ny repressiv policy, till följ av att det antagits nya bestämmelser om ansvar för överträdelser av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet.

140 Den omständigheten att bolagen i Arevakoncernen hade infört ett villkor om skuldgaranti i överlåtelseavtalet, som bland annat täcker risken för att Areva T & D SA och Areva T & D AG hålls ansvariga för det aktuella företagets deltagande i en överträdelse av konkurrensreglerna under en period som föregick överlåtelsen och därför åläggs böter personligen, visar för övrigt att det ansvar för överträdelsen som kommissionen slog fast i det angripna beslutet i rimlig grad kunde förutses, även innan beslutet antogs, av bolagen i Arevakoncernen, med hänsyn till de bestämmelser om ansvar för överträdelser som då var tillämpliga.

141 Av det anförda följer att talan inte i någon del kan vinna bifall såvitt avser den andra grundens två delar och den fjärde grundens andra del, vilka har åberopats av bolagen i Arevakoncernen.

Det personliga ansvar som Areva och Areva T & D Holding ådragit sig, på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 9 januari–11 maj 2004, i egenskap av de enda moderbolagen till Areva T & D SA och Areva T & D AG

– Parternas argument

142 Bolagen i Arevakoncernen har, inom ramen för deras tredje grund, gjort gällande att kommissionen, i artikel 1 e och f i det angripna beslutet, har åsidosatt bestämmelserna om ansvar för överträdelser som följer av artikel 81.1 EG och artikel 53 i

EES-avtalet, genom att hålla dem ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 9 januari–11 maj 2004, i egenskap av de enda moderbolagen till Areva T & D SA och Areva T & D AG, medan de omständigheter som de hade framfört i det administrativa förfarandet var tillräckligt övertygande för att i detta fall kullkasta den presumtion om ansvar som följer av att moderbolagen innehar hela kapitalet i sina dotterbolag.

143 Kommissionen har bestritt de argument som har anförts av bolagen i Arevakoncernen och anser att talan inte kan vinna bifall såvitt avser ovannämnda grund.

– Tribunalens bedömning

144 Det följer av skäl 370 och skäl 371 c i det angripna beslutet samt av skälen 333–337, 354 och 364, till vilka det hänvisas i skäl 370, att kommissionen, för att hålla Areva och Areva T & D Holding personligen och, med Areva T & D SA och Areva T & D AG, solidariskt ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 9 januari–11 maj 2004, inte bara hänvisade till den presumtion om ansvar som följer av att ett moderbolag innehar hela kapitalet i sitt dotterbolag, utan även till de faktiska omständigheter som Areva och Areva T & D Holding hade framfört i det administrativa förfarandet, för att försöka kullkasta presumtionen (se punkt 148 ovan). Kommissionen gjorde således gällande att det förhållandet att Alstom utnämnde en ny ledamot i styrelsen i dess dotterbolag som var aktiva inom T & D-sektorn gav stöd för slutsatsen att Alstom hade utövat ett avgörande inflytande på de senare. Såsom framgick av en offentlig upplysning som erhållits på Arevakoncernens webbplats, hade den nye styrelseledamoten nämligen också utnämnts till direktör för Arevakoncernens T & D-sektor den 19 januari 2004, det vill säga endast tio dagar efter överlåtelsen mellan koncernerna, och denne hade samtidigt tagits med

i Arevakoncernens styrelse. Såvitt avser omstruktureringen inom koncernen ansåg kommissionen dessutom att bytet av firma för dotterbolagen som var aktiva inom Alstomkoncernens T & D-sektor, vilket skedde omedelbart efter överlåtelsen mellan koncernerna, genom vilket dotterbolagens firma blev Areva T & D SA respektive Areva T & D AG, visade att de hade tagits upp i Arevakoncernen. Kommissionen har i vart fall gjort gällande att de faktiska omständigheter som framförts av Areva och Areva T & D Holding inte bevisade att dessa, under den aktuella perioden då överträdelsen begicks, hade avstått från att utöva ett avgörande inflytande på deras helägda dotterbolag som var aktiva inom T & D-sektorn.

145 Såsom har angetts i punkt 86 ovan presumeras det att ett moderbolag som innehar hela kapitalet i sitt dotterbolag utövar ett avgörande inflytande på dotterbolagets beteende på marknaden, och moderbolaget kan då följaktligen hållas personligen ansvarigt för nämnda beteende. Det ankommer på moderbolaget, som avser att bestrida kommissionens beslut att hålla moderbolaget personligen ansvarigt för den överträdelse som dotterbolaget begått, att kullkasta den presumtion om ansvar som följer av att moderbolaget innehar hela kapitalet i sitt dotterbolag, genom att lägga fram bevisning som är tillräcklig för att visa att dotterbolaget faktiskt bestämde sitt handlande på marknaden självständigt (domen i det ovan i punkt 86 nämnda målet Avebe mot kommissionen, punkt 136, och domen i det ovan i punkt 64 nämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, punkt 60; se, för ett liknande resonemang, även domen i det ovan i punkt 65 nämnda målet Stora Kopparbergs Bergslags mot kommissionen, punkt 29).

146 I förevarande fall har Areva och Areva T & D Holding inte bestritt de bedömningar avseende faktiska omständigheter, i det angripna beslutet, enligt vilka Areva T & D SA och Areva T & D AG var dotterbolag som de, direkt eller indirekt, ägde till 100 procent under perioden den 9 januari–11 maj 2004. Det var dessa konstateranden i sig som gjorde det möjligt för kommissionen att presumera att Areva T & D SA och Areva T & D AG inte bestämde sitt handlande på marknaden självständigt i förhållande till Areva och Areva T & D Holding och att de, tillsammans med de sistnämnda,

följaktligen utgjorde ett och samma företag, i den mening som avses i konkurrensreglerna. I enlighet med den rättspraxis som det har hänvisats till i punkt 86 ovan ankom det således på Areva och Areva T & D Holding, vilka gjorde gällande att deras helägda dotterbolag som var aktiva inom T & D-sektorn självständigt bestämde deras beteende på marknaden under den aktuella perioden, att kullkasta den presumtion om ansvar som följer av att moderbolagen innehar hela kapitalet i sina dotterbolag, genom att lägga fram tillräcklig bevisning i detta hänseende.

147 Det finns följaktligen anledning att undersöka huruvida de faktiska omständigheter som Areva och Areva T & D Holding framförde i det administrativa förfarandet, vilka de på nytt har åberopat i mål T-117/07, är tillräckligt övertygande för att kullkasta den presumtion om ansvar, såsom denna har förstärkts genom de kompletterande faktiska omständigheter som nämnts, vilken lades till grund för det angripna beslutet, genom att visa att Areva T & D SA och Areva T & D AG faktiskt hade bestämt sitt handlande på marknaden självständigt.

148 Såsom framgår av punkterna 246–269 i deras svar på meddelandet om invändningar, påstod Areva och Areva T & D Holding i det administrativa förfarandet att de, mellan den 9 januari och den 11 maj 2004, avstod från att utöva ett avgörande inflytande på sina helägda dotterbolag som var aktiva inom T & D-sektorn, eftersom de vid den aktuella perioden inte hade någon erfarenhet av denna sektor och dess olika verksamhetsgrenar. Detta bekräftas av det förhållandet att de lät personerna inom den operativa ledningen, som hade rekryterats och utbildats av Alstomkoncernen, behålla sina befattningar. Det var bara en styrelseledamot i deras dotterbolags styrelse som samtidigt innehade befattningar inom Areva och Areva T & D Holding. I den utsträckning överlåtelsen av Alstomkoncernens T & D-sektor till Arevakoncernen innebar flera och komplexa omstruktureringar, varav vissa inte skulle slutföras förrän efter den 8 januari 2004, var Areva och Areva T & D Holding för övrigt inte i stånd att ta över den operativa kontrollen av denna sektor och dess olika verksamhetsgrenar vid detta datum. Bolagen i Arevakoncernen har dessutom hävdat att det inte är rimligt att anta att en koncern, genast och samma dag som en ny verksamhetssektor

överlåts till den, kan utöva en faktisk kontroll av denna och få kännedom om att den deltar i en överträdelse av konkurrensreglerna. De kan härvid inte tillskrivas någon försumlighet med hänsyn dels till att de inte hade någon erfarenhet av T & D-sektorn och GIS-verksamheterna, dels till de skriftliga försäkringar som Alstomkoncernen gav, vid överlåtelsen mellan koncernerna, enligt vilka det inte hade förekommit några tidigare överträdelser av konkurrensreglerna.

149 Dessa omständigheter är emellertid inte, var för sig eller sammantagna, ägnade att visa att Areva T & D SA och Areva T & D AG faktiskt bestämde sitt handlande på marknaden självständigt i förhållande till Areva och Areva T & D Holding. Kommissionen har genom det angripna beslutet följaktligen inte gjort någon felaktig rättstillämpning genom att underkänna dessa omständigheter, eftersom den inte ansåg att de var övertygande.

150 För det första har bolagen i Arevakoncernen inte anfört något stöd för sina påståenden att Areva och Areva T & D Holding under perioden den 9 januari–11 maj 2004 inte hade någon tillräcklig erfarenhet av T & D-sektorn och GIS-verksamheterna för att faktiskt kunna utöva ett avgörande inflytande på Areva T & D SA:s och Areva T & D AG:s beteende. Det är visserligen så, att Arevakoncernen inte var aktiv inom T & D-sektorn och inte drev GIS-verksamheter före överlåtelsen, och den omständigheten att en koncern tar upp en ny verksamhetssektor är, allmänt sett, en delikat uppgift. Det är emellertid inte möjligt att av det dra slutsatsen att Areva och Areva T & D Holding nödvändigtvis har avstått från att faktiskt utöva ett avgörande inflytande på Areva T & D SA och Areva T & D AG mellan den 9 januari och den 11 maj 2004. Det ska även beaktas att – såsom framgår av de egna skrivelserna från bolagen i Arevakoncernen, i ansökan i mål T-117/07 eller deras svar på meddelandet om invändningar, som bifogats nämnda ansökan, och av de handlingar som hade ingett som svar på kommissionens begäran om upplysningar av den 20 september 2006 (se punkt 24 ovan), vilka också bifogats ansökan – omstruktureringen i slutet av

år 2003 hade beslutats och planerats i det avtal om överlåtelse av andelar som hade ingåtts den 25 september 2003. Det kan följaktligen inte uteslutas att förhandlandet om avtalet och uppföljningen av dess genomförande, under år 2003, utgjorde en möjlighet för Areva och Areva T & D Holding att få kunskaper eller åtminstone utveckla sina kunskaper om T & D-sektorn och GIS-verksamheterna, även före den faktiska överlåtelsen av dessa till Arevakoncernen, den 8 januari 2004. Det framgår även, av såväl kommissionens skrivelser som de egna skrivelserna från bolagen i Arevakoncernen, i deras svar på meddelandet om invändningar, och av de handlingar som de hade ingett som svar på kommissionens begäran om upplysningar av den 20 september 2006, att G., den nye styrelseledamot som de hade utnämnt i Areva T & D SA:s respektive Areva T & D AG:s styrelse, och som sedan den 19 januari 2004 även var verkställande direktör i Areva T & D Holding och, i denna egenskap, ordförande för T & D-avdelningen och styrelseledamot i Arevakoncernens styrelse, hade ”rekryterats utanför koncernen”. Det är inte uteslutet att den externa rekryteringen hade gjort det möjligt för Areva och Areva T & D Holding att förse sig med den sakkunskap som de inte hade med avseende på den aktuella sektorn. Den externa rekryteringen av den nya personen inom ledningen visar knappast att Areva T & D SA och Areva T & D AG var självständiga inom Arevakoncernen, utan visar tvärtom att Areva och Areva T & D Holding, i början av den aktuella perioden, hade försett sig med en organisation som gjorde det möjligt för dem att utöva en faktisk kontroll av sina helägda dotterbolag som var aktiva inom T & D-sektorn och att påverka deras beteende på marknaden på ett avgörande sätt.

151 För det andra är påståendena från bolagen i Arevakoncernen, enligt vilka Areva och Areva T & D Holding inte fick kännedom om det aktuella företagets deltagande i överträdelsen förrän den 11 maj 2004, även för det fall det skulle visa sig att de är korrekta, inte ägnade att visa att Areva T & D SA och Areva T & D AG självständigt bestämde sitt beteende på marknaden under perioden den 9 januari–11 maj 2004.

152 Av det anförda följer att talan inte kan vinna bifall såvitt avser den tredje grunden, som åberopats av bolagen i Arevakoncernen.

Huruvida det har skett ett avbrott i den överträdelse som tillskrivits Alstom mellan september 1999 och mars 2002

– Parternas argument

153 Alstom har genom sin sjätte grund klandrat kommissionen för att ha åsidosatt bevisreglerna om en överträdelses kontinuitet, vilka följer av artikel 23.3 i förordning nr 1/2003 och av artikel 15.2 i rådets förordning nr 17, samt rättssäkerhetsprincipen, i det att kommissionen, i artikel 1 b i det angripna beslutet, konstaterade att den aktuella överträdelsen fortsatte oavbrutet från den 15 april 1988 till den 8 januari 2004. Detta motsvarades följaktligen av en period av 15 år och 8 månader som motiverade en höjning med 155 procent av grundbeloppet för de böter som Alstom ålades i artikel 2 b och c i det angripna beslutet.

154 Alstom har gjort gällande att kommissionen inte har visat att den konkurrensbegränsande samverkan inte avbröts under en första period av 13 månader, från den 28 oktober 1999 till den 15 december 2000, och därefter under en andra period av 14 månader, från den 22 januari 2001 till den 26 mars 2002, vilket sammanlagt motsvarar 27,5 månader. Var och en av dessa perioder är tillräckligt lång för att kommissionen, i överensstämmelse med rättspraxis, inte ska kunna presumera att överträdelsen fortsatte oavbrutet (förstainstansrättens dom av den 20 mars 2002 i mål T-21/99, Dansk Rørindustri mot kommissionen, REG 2002, s. II-1681, punkt 62). Det enda indicium som kommissionen har angett till stöd för konstaterandet att överträdelsen fortsatte oavbrutet är en lista av den 12 maj 2000 över de ”styrelsemöten” som skulle äga rum mellan den 18 maj 2000 och den 17 maj 2001. Listan, som tillhandahållits av ABB och som återges i skäl 197 i det angripna beslutet, utgör emellertid inget tillräckligt bevis på att överträdelsen fortsatte under de två omtvistade perioderna dels eftersom det inte har bekräftats att vissa av mötena på listan faktiskt ägde rum, dels eftersom

det inte av någon annan handling i akten framgår att ett förfarande som utgör en överträdelse förekom under dessa möten. Vidare har kommissionen inte visat att de möten som anges i listan hade ett konkurrensbegränsande syfte, såsom emellertid krävs enligt rättspraxis (förstainstansrättens dom av den 5 april 2006 i mål T-279/02, Degussa mot kommissionen, REG 2006, s. II-897, punkt 116 och följande punkter). Alstom har också hävdat att kommissionen inte, mot bolaget, kunde göra gällande vissa GIS-projekts giltighetstid som bevis på att det deltog i överträdelsen under de omtvistade perioderna, eftersom den inte gjorde gällande samma omständighet mot Siemens, såsom framgår av skäl 198 i det angripna beslutet. En sådan bevisning gör det i vart fall inte möjligt att fastställa att överträdelsen fortsatte under en period av tio månader, från den 17 maj 2001 till den 26 mars 2002.

155 Alstom har, inom ramen för bolagets sjunde grund, vidare hävdat att kommissionen i det angripna beslutet har åsidosatt principen om iakttagandet av rätten till försvar samt artikel 27.1 i förordning nr 1/2003, genom att i detta avseende beakta handlingar om ett avtal som ingåtts den 24 september 1999 angående ett GIS-projekt med referensnummer [*konfidentiellt*], som skulle tillämpas till och med den 28 september 2001, över vilka handlingar Alstom inte har fått tillfälle att yttra sig.

156 Alstom har, med hänsyn till det föregående, hävdat att den tid under vilken det aktuella företaget deltog i överträdelsen, som Alstom har tillskrivits, ska sättas ned till 13 år och 3 månader och att höjningen av grundbeloppet för de böter som Alstom ålades följaktligen ska sättas ned med 130 procent.

157 Kommissionen har bestritt Alstoms argument och anser att bolaget inte kan vinna framgång med ovannämnda grunder och anmärkningar.

– Tribunalens bedömning

158 Av skälen 2, 3, 248, 270 och 299 framgår att kommissionen har klandrat de företag som beslutet riktar sig till för att ha deltagit i en komplex, men enda och fortlöpande, överträdelse av artikel 81 EG, under perioden den 15 april 1988–11 maj 2004, och av artikel 53 i EES-avtalet, under perioden den 1 januari 1994–11 maj 2004, genom vilken företagen, i fråga om försäljning av GIS-projekt, har kommit överens om en världsomfattande ordning för uppdelning av marknader, tilldelning av kvoter, upprätthållande av respektive marknadsandelar, fördelning av GIS-projekt till därtill utpekade tillverkare och manipulering av förfarandena för anbudsgivning (uppgjord anbudsgivning) för att tilldela dessa tillverkare kontrakten, fastställande av priser genom komplexa avtal för GIS-projekt som inte fördelades, uppsägning av licensavtal med företag utanför kartellen och utbyte av känsliga affärsuppgifter.

159 Kommissionen konstaterade, i skäl 323 i det angripna beslutet, att dessa avtal och/eller samordnade förfaranden mellan tillverkare av GIS-projekt varade från den 15 april 1988 till och med, i vart fall, den 11 maj 2004. Av skälen 324 och 326 i det angripna beslutet, i förening med skäl 358 och artikel 1 b i artikeldelen, framgår att Alstom deltog i överträdelsen under perioden från den 15 april 1988, då GQ-avtalet och EQ-avtalet ingicks och trädde i kraft (se punkterna 29 och 31 ovan) till den 8 januari 2004, då Alstomkoncernen överlät sin T & D-sektor till Arevakoncernen.

160 Kommissionen presenterade, i skälen 177–216 i det angripna beslutet, ”en kronologisk överblick över kartellens utveckling”. Såvitt avser kartellens utveckling under de två omtvistade perioderna, det vill säga den 28 oktober 1999–15 december 2000 och den 22 januari 2001–26 mars 2002, gjorde kommissionen, i skälen 178 och 179 i det angripna beslutet, följande konstaterande:

> ”(178) Siemens upphörde med sitt deltagande i kartellens möten i september 1999, följt av Hitachi och Schneider/VA Tech år 2000. Siemens frånvaro var särskilt destabiliserande ur en europeisk synvinkel, eftersom detta bolag hade varit sekreterare för Europa-gruppen sedan år 1988 och var en viktig aktör på marknaden såväl utanför som i Europa. Kartellens verksamheter fortsatte likväl och [Alstom] övertog rollen som Europa-gruppens sekreterare. Med ett reducerat antal blev logistiken enklare, eftersom det inte längre var motiverat med en komplex struktur.
>
> (179) År 2002 anslöt sig Siemens, Hitachi och VA Tech åter till kartellen …”

161 Kommissionen redogjorde, i skälen 191–198 i det angripna beslutet, för den bevisning som hade lagts fram av ABB eller bolagen i Fujikoncernen. Enligt kommissionen framgick det av bevisningen att samverkan hade fortsatt efter det att Siemens lämnat kartellen, i september 1999, följt av Hitachi och ”Schneider/VA Tech”, år 2000, och före deras gradvisa återkomst, från och med mars 2002. Kommissionen hänvisade först, i skälen 191–196 i det angripna beslutet, till handlingar som ABB hade överlämnat tillsammans med sin ansökan om immunitet (se punkt 10 ovan), vilka utgjordes av en mängd fax som mellan den 18 december 2000 och den 22 januari 2001 hade utväxlats mellan ABB, Melco och Alstom angående möten och fördelning av GIS-projekt. Kommissionen framhöll därefter, i skäl 197 i det angripna beslutet, en handling som ABB hade överlämnat tillsammans med sin ansökan om immunitet, som innehöll en lista över ”styrelsemöten” som avsåg en del av perioden 2000–2001 och som hade åsatts datumet den 12 maj 2000. Kommissionen påpekade att det av

listan framgick att deltagarna vid dessa möten utgjordes av Reyrolle, Alstom, Schneider, ABB, Melco och Toshiba, däremot inte av Siemens och ”JAEPS (Hitachi)”, vilket stämde överens med ABB:s förklaring i dess svar, av den 4 oktober 2004, på kommissionens begäran om upplysningar (se punkt 15 ovan), ”enligt vilken de två sistnämnda bolagen inte ingick i kartellen vid denna tidpunkt”. Kommissionen åberopade slutligen, i skäl 198 i det angripna beslutet, flera handlingar som hade ingetts av bolagen i Fujikoncernen, tillsammans med deras ansökan, i enlighet med meddelandet om samarbete (se punkt 20 ovan), och av ABB, i ett tillägg, av den 7 maj 2004, till dess ansökan om immunitet (se punkt 12 ovan). I dessa handlingar framhölls avtal som ingåtts mellan kartellmedlemmarna angående åtta GIS-projekt, vilka inom kartellen var försedda med referensnumren [*konfidentiellt*], av vilka det framgick att kartellen hade varit aktiv under denna period.

162 Kommissionen påpekade, i skäl 286 i det angripna beslutet, att det av dessa handlingar framgick att ”samverkan i sig [hade] fortsatt i [Siemens och Hitachis] frånvaro (se exempelvis skälen 191–198 ovan), efter det att [de sistnämnda företagen] tillfälligt hade upphört med deras deltagande i samverkan”.

163 Av artikel 23.3 i förordning nr 1/2003 och artikel 15.2 i förordning nr 17 följer att det, vid fastställandet av det bötesbelopp som ska åläggas för ett företags deltagande i en överträdelse av konkurrensreglerna, ska tas hänsyn till både hur allvarlig överträdelsen är och hur länge den har pågått.

164 Kravet på rättssäkerhet, som de ekonomiska aktörerna har rätt till, förutsätter att kommissionen, vilken har bevisbördan för överträdelser som den fastställer, lägger fram tillfredsställande bevisning för de faktiska omständigheter som utgör överträdelsen när parterna är oense om huruvida konkurrensreglerna har åsidosatts. Vad

särskilt avser en överträdelses påstådda varaktighet kräver samma rättssäkerhetsprincip att kommissionen, i brist på bevisning som gör det möjligt att direkt styrka hur länge en överträdelse har pågått, åtminstone åberopar bevisning som avser omständigheter som ligger tillräckligt nära i tiden, så att det skäligen kan anses att överträdelsen har fortsatt oavbrutet mellan två exakta tidpunkter (förstainstansrättens dom av den 7 juli 1994 i mål T-43/92, Dunlop Slazenger mot kommissionen, REG 1994, s. II-441, punkt 79, och av den 6 juli 2000 i mål T-62/98, Volkswagen mot kommissionen, REG 2000, s. II-2707, punkt 188, samt domen i det ovan i punkt 154 nämnda målet Degussa mot kommissionen, punkterna 114 och 153).

165 Vad beträffar de bevismedel som kommissionen i detta hänseende kan använda sig av, ska det erinras om att det, eftersom förbudet mot att delta i konkurrensbegränsande förfaranden och avtal och de sanktioner som åläggs dem som bryter mot förbudet är väl kända, är vanligt att den verksamhet som dessa förfaranden och avtal medför bedrivs i hemlighet, att mötena äger rum i hemlighet, oftast i tredjeland, och att därtill hörande dokumentation begränsas till ett minimum. Även om kommissionen upptäcker handlingar som uttryckligen bekräftar att aktörer har haft otillåten kontakt med varandra, såsom mötesprotokoll, är dessa vanligtvis fragmentariska och spridda, varför det ofta visar sig vara nödvändigt att rekonstruera vissa detaljer med hjälp av slutledning. I de flesta fall måste förekomsten av ett konkurrensbegränsande förfarande eller avtal härledas ur ett antal sammanträffanden och indicier som när de beaktas tillsammans, och när en annan hållbar förklaring saknas, kan utgöra bevis för att en överträdelse av konkurrensreglerna har skett (domen i de ovan i punkt 61 nämnda förenade målen Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, punkterna 55–57). Sådana indicier och sammanträffanden kan ge upplysning inte bara om förekomsten av konkurrensbegränsande beteenden eller avtal, utan också om hur länge fortlöpande konkurrensbegränsande beteenden har pågått eller om hur länge ett avtal som har ingåtts i strid med konkurrensreglerna har varit tillämpligt (domstolens dom av den 21 september 2006 i mål C-113/04 P, Technische Unie mot kommissionen, REG 2006, s. I-8831, punkt 166).

166 Den omständigheten att ett bevis om förekomsten av en fortlöpande överträdelse inte har lagts fram beträffande vissa bestämda perioder hindrar inte att överträdelsen kan anses omfatta en helhetsperiod som är längre än förstnämnda perioder, om ett

sådant konstaterande grundar sig på objektiva och samstämmiga indicier. Att den konkurrensbegränsande samverkan, inom ramen för en överträdelse som pågår under flera år, kommer till uttryck vid olika perioder, som kan vara mer eller mindre åtskilda i tiden, påverkar inte förekomsten av denna samverkan, förutsatt att de olika handlingar som är en del av överträdelsen har samma syfte och ingår i en enda, fortlöpande överträdelse (domen i det ovan i punkt 165 nämnda målet Technische Unie mot kommissionen, punkt 169).

167 I förevarande fall har Alstom inte bestritt att de verksamheter som det aktuella företaget deltog i, inom ramen för kartellen, utvecklades under hela perioden den 15 april 1988–28 oktober 1999, därefter den 15 december 2000–22 januari 2001 och slutligen den 26 mars 2002–11 maj 2004. Bolaget har inte heller bestritt att de olika handlingar som är en del av överträdelsen hade samma syfte och ingick i en enda, fortlöpande överträdelse. Dess bestridande avser endast den period under vilken överträdelsen pågick, och bolaget har härvid gjort gällande att kommissionen inte, i enlighet med kraven enligt artikel 23.3 i förordning nr 1/2003, artikel 15.2 i förordning nr 17 och rättssäkerhetsprincipen, har lagt fram bevis för kartellens verksamheter under perioderna den 28 oktober 1999–15 december 2000 och den 22 januari 2001–26 mars 2002. Alstom har med andra ord, genom denna grund, inte bestritt kommissionens bedömningar i sak vad gäller förekomsten av en enda, fortlöpande överträdelse, utan har endast åberopat att kommissionen, såvitt avser bedömningen av hur länge överträdelsen pågick, har åsidosatt artikel 23.3 i förordning nr 1/2003, artikel 15.2 i förordning nr 17 och, med avseende på bevisbördan, rättssäkerhetsprincipen.

168 Genom talans sjätte grund ställs således frågan huruvida kommissionen har visat, i överensstämmelse med artikel 23.3 i förordning nr 1/2003, artikel 15.2 i förordning nr 17 och rättssäkerhetsprincipen, att samverkan fortsatte under perioderna den 28 oktober 1999–15 december 2000 och den 22 januari 2001–26 mars 2002.

169 Det noteras inledningsvis att Alstom inte har bestritt kommissionens bedömningar av kartellens organisation och funktion, i skäl 170 i det angripna beslutet, enligt vilka ”kartellmedlemmarna vidtog komplexa försiktighetsåtgärder, på såväl global som europeisk nivå, för att dölja eller hemlighålla deras kontakter och möten” och ”dessa åtgärder för hemlighållande förekom från det att samverkan hade inletts och förstärktes från och med år 2002”. Mot bakgrund av den rättspraxis som det har hänvisats till i punkt 165 ovan gjorde kommissionen följaktligen rätt när den i detta fall grundade sin uppskattning av hur länge överträdelsen hade pågått på en helhetsbedömning av den bevisning och de indicier som den ansåg var av relevans i detta hänseende.

170 Alstom har påstått att den bevisning och de indicier som kommissionen har grundat sig på inte gör det möjligt att fastställa att de verksamheter som det aktuella företaget deltog i, efter att ha utvecklats under 11 år och 6 månader, fortsatte mellan den 28 oktober 1999 och den 15 december 2000, det vill säga under en period av 13 månader. Av bevisningen och indicierna framgår inte heller att nämnda verksamheter, efter att ha återupptagits under lite mer än en månad, fortsatte mellan den 22 januari 2001 och den 26 mars 2002, det vill säga under en ny period av 14 månader, innan de än en gång återupptogs under en period av 1 år och 8 månader. Det finns således anledning att pröva vilket bevisvärde den bevisning och de indicier har som kommissionen grundade sig på i det angripna beslutet.

171 Alstom har felaktigt utgått från att varje bevisning och indicium i fråga ger stöd för att kartellens verksamheter förekom endast den dag då bevisningen eller indiciet tillkom. Alstom bortser nämligen från att dessa handlingar även kan visa att det rör sig om en fortlöpande överträdelse.

172 Kommissionen hade i detta fall rätt när den, i det angripna beslutet, ansåg att den mängd fax som ABB hade överlämnat påvisade kartellens verksamheter för perioden ”omkring år 2000”. Förutom att dessa fax påvisade ett särskilt avtal mellan ABB, Melco och Alstom angående en förteckning över GIS-projekt, utgör de också ett indicium

på att kartellens verksamheter fortsatte mellan nämnda företag i början av år 2001, tillsammans med en annan förteckning över GIS-projekt, som fogats till ett fax, det första i mängden, som var daterat den 18 december 2000.

173 Kommissionen hade därefter rätt när den bedömde att listan av den 12 maj 2000 över 13 ”styrelsemöten” som var planerade att äga rum mellan den 18 maj 2000 och den 17 maj 2001 var ett indicium på att kartellens verksamheter fortsatte mellan Reyrolle, Alstom, Schneider, ABB, Melco och Toshiba till och med den 17 maj 2001. Det konkurrensbegränsande syftet med dessa ”styrelsemöten” kan härledas av att vart och ett av de berörda företagen i listan anges med hänvisning till en kod som var specifik för respektive företag i kartellen, såsom den återges i skälen 142 och 197 i det angripna beslutet, och att, såsom har bekräftats av flera kartellmedlemmar, vissa möten mellan organ – den samlade styrelsen för Europa och Japan samt Europastyrelsen – som deltog i kartellens operativa funktion var planerade, såsom också framgår av skälen 150 och 151 i det angripna beslutet. Att sex av dessa styrelsemöten faktiskt ägde rum har dessutom antingen bekräftats av vissa deltagare i kartellen eller fått stöd av andra uppgifter i akten, såsom reseräkningar eller noteringar i personliga almanackor. Kartellens verksamheter under perioden den 18 maj 2000–18 januari 2001 kan därför anses vara styrkta.

174 Utan att ens bedöma vare sig det avtal som ingåtts angående ett GIS-projekt med referensnummer [*konfidentiellt*], med avseende på vilket Alstom, inom ramen för dess sjunde grund, har åberopat att principen om iakttagandet av rätten till försvar har åsidosatts, eller det avtal som ingåtts angående ett GIS-projekt med referensnummer [*konfidentiellt*], i vilket bolaget inte har deltagit, hade kommissionen slutligen rätt i sin bedömning att de avtal som Alstom deltog i angående sex andra GIS-projekt med referensnummer [*konfidentiellt*] visade att kartellen hade varit aktiv eller i vart fall hade haft verkan mellan den 27 augusti 1998, då avtalet angående ett GIS-projekt med referensnummer [*konfidentiellt*] ingicks, och den 28 oktober 2001, då avtalet angående ett GIS-projekt med referensnummer [*konfidentiellt*] inte längre hade någon verkan.

175 Det ska i detta hänseende erinras om att det är tillräckligt, för att ett avtal i den mening som avses i artikel 81.1 EG och, analogt, i artikel 53 i EES-avtalet ska anses föreligga, att de aktuella företagen har gett uttryck för sin gemensamma vilja att agera på marknaden på ett bestämt sätt (förstainstansrättens dom av den 24 oktober 1991 i mål T-2/89, Petrofina mot kommissionen, REG 1991, s. II-1087, punkt 211, och av den 10 mars 1992 i mål T-13/89, ICI mot kommissionen, REG 1992, s. II-1021, punkt 253, svensk specialutgåva, volym 12, s. II-183; se, för ett liknande resonemang, även domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet ACF Chemiefarma mot kommissionen, punkt 112, och domen i de ovan i punkt 87 nämnda förenade målen van Landewyck m.fl. mot kommissionen, punkt 86). Artikel 81 EG är även tillämplig när kartellen har fortsatt att ha verkan, utan att kartellen för den skull formellt har upphört att gälla (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 10 mars 1992 i det ovannämnda målet ICI mot kommissionen, punkt 254, och av den 13 december 2001 i mål T-48/98, Acerinox mot kommissionen, REG 2001, s. II-3859, punkt 63). Ovannämnda rättspraxis ska tillämpas analogiskt på artikel 53.1 i EES-avtalet.

176 Av detta följer att – eftersom Alstom inte har bestritt att bolaget, med tillämpning av kartellens regler, har ingått avtal för att inom kartellen fördela sex GIS-projekt med referensnummer [*konfidentiellt*], och eftersom dessa avtal, betraktade tillsammans, med hänsyn till dagen för deras ikraftträdande och deras giltighetstid, var ämnade att ha verkan mellan den 27 augusti 1998, då avtalet angående ett projekt med referensnummer [*konfidentiellt*] trädde i kraft, och den 28 oktober 2001, då avtalet angående ett GIS-projekt med referensnummer [*konfidentiellt*] hade upphört att gälla – kommissionen hade rätt i sin bedömning att dessa avtal utgjorde ett indicium på att överträdelsen fortsatte oavbrutet under hela den aktuella perioden.

177 Alstom har bortsett från att ovannämnda omständigheter, även om de betraktade var för sig endast visar att kartellen kom till uttryck mellan september 1999 och mars 2002, betraktade tillsammans och när en annan hållbar förklaring saknas kan utgöra ett tillräckligt bevis för att överträdelsen pågick oavbrutet. Alstom har i förevarande mål inte gett någon hållbar förklaring till dess påståenden om avbrott i de verksamheter som det aktuella företaget deltog i, inom ramen för kartellen, mellan den 28 oktober 1999 och den 15 december 2000 och mellan den 22 januari 2001

och den 26 mars 2002, som bolaget har gjort gällande (se punkt 170 ovan). I synnerhet har Alstom inte förklarat varför nämnda verksamheter endast skulle ha återupptagits för en kortare tid, som uppgick till drygt en månad, under perioden den 15 december 2000–22 januari 2001, mellan två avbrottsperioder, nämligen den 28 oktober 1999–15 december 2000 och den 22 januari 2001–26 mars 2002. I detta sammanhang ska de bevis för att kartellen kom till uttryck upprepade gånger mellan september 1999 och mars 2002, trots avbrottet i Siemens deltagande, följt av avbrotten i deltagandet av Hitachi och ”Schneider/VA Tech”, samt den mängd indicier, som framhållits av kommissionen, för att de verksamheter som det aktuella företaget deltog i, inom ramen för kartellen, fortsatte under hela den aktuella perioden anses utgöra tillräckligt bevis för att samverkan fortsatte oavbrutet mellan den 28 oktober 1999 och den 15 december 2000 och mellan den 22 januari 2001 och den 26 mars 2002.

178 Dessutom kan den situation som Alstom befann sig i inte jämföras med Siemens situation, eftersom kommissionen i Siemens fall kunde grunda sig på, i akten förekommande, samstämmiga förklaringar från andra kartellmedlemmar för att dra slutsatsen att Siemens hade upphört med sitt deltagande i överträdelsen i september 1999 och, följaktligen, att detta bolag vid denna tidpunkt inte längre följde de avtal som hade ingåtts angående GIS-projekt med referensnummer [*konfidentiellt*], vilka skulle fortsätta att ha verkan mellan den 27 augusti 1998 och den 28 oktober 2001. I skäl 169 i det angripna beslutet, som inte har bestritts av Alstom, anges för övrigt att akten innehåller bevis enligt vilka, när Siemens tillfälligt avbröt sitt deltagande i överträdelsen, de andra kartellmedlemmarna under en viss tid försökte bestraffa Siemens för dess tillbakadragande genom att konkurrera med detta bolag i fråga om GIS-projekt i hela världen, vilket visar att Siemens självt inte längre följde kartellens regler.

179 Tribunalen konstaterar följaktligen att kommissionen varken har åsidosatt de bevisregler som följer av artikel 23.3 i förordning nr 1/2003 och av artikel 15.2 i rådets förordning nr 17 eller rättssäkerhetsprincipen genom att, i artikel 1 b i det angripna beslutet, slå fast att den överträdelse som Alstom tillskrivits fortsatte oavbrutet från

den 15 april 1988 till den 8 januari 2004, det vill säga en period av 15 år och 8 månader, som motiverade en höjning med 155 procent av grundbeloppet för de böter som Alstom ålades i artikel 2 b och c i det angripna beslutet.

180 Talan kan således inte vinna bifall såvitt avser Alstoms sjätte grund.

181 Av det anförda följer dessutom att det avtal som ingåtts angående ett GIS-projekt med referensnummer [*konfidentiellt*] inte är en omständighet som är nödvändig för att slå fast att kommissionens bedömning, i det angripna beslutet, att den aktuella överträdelsen fortsatte oavbrutet under hela perioden den 28 oktober 1999–26 mars 2002, var välgrundad och att ett tillräckligt stöd för samma bedömning kunde grunda sig på andra omständigheter.

182 Av detta följer att den anmärkning som avser att principen om iakttagandet av rätten till försvar har åsidosatts, vilken framställts inom ramen för den sjunde grunden, inte kan leda till framgång, eftersom den är utan verkan. Anmärkningen avser nämligen en bevisning som, i det angripna beslutet, kan anses vara överflödig.

Yrkandena om ogiltigförklaring eller ändring av artikel 2 b och c i det angripna beslutet

183 Alstom har genom sin fjärde och sin sjunde grund försökt utverka, i första hand, upphävande av eller, i andra hand, nedsättning av det individuella bötesbelopp som

bolaget ålagts i artikel 2 b i det angripna beslutet. Alstoms har genom sin första och sin andra grund, som ska prövas tillsammans, strävat efter att få till stånd, i första hand, upphävande av eller, i andra hand, nedsättning av det bötesbelopp, som bolaget ska betala solidariskt med Areva T & D SA, som Alstom ålagts i artikel 2 c i det angripna beslutet.

184 Bolagen i Arevakoncernen har genom sin första och sin fjärde grund försökt att utverka, i första hand, upphävande av de böter som bolagen ålagts i artikel 2 c i det angripna beslutet eller, i andra hand, nedsättning av bötesbeloppet.

Huruvida preskriptionsreglerna har åsidosatts beträffande de individuella böter som Alstom ålagts i artikel 2 b i det angripna beslutet

– Parternas argument

185 För det fall talan bifalls såvitt avser Alstoms fjärde grunds första del, men inte såvitt avser grundens andra del, har Alstom genom sin fjärde grunds tredje del i andra hand gjort gällande att artikel 25 i förordning nr 1/2003 har åsidosatts, eftersom kommissionens befogenheter att ålägga bolaget individuella böter på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992 var preskriberade när det angripna beslutet antogs.

186 Kommissionen har bestritt Alstoms argument och anser att talan inte kan vinna bifall såvitt avser ovannämnda grund.

– Tribunalens bedömning

187 Alstom har framställt denna anmärkning för det fall det skulle slås fast att bolaget inte kunde hållas ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004, eftersom Alstom inte hade utövat något avgörande inflytande på dess helägda dotterbolag som är aktiva inom T & D-sektorn, men att det personliga ansvar som Alstom hade ådragit sig på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992 inte hade övergått på nämnda dotterbolag.

188 Enligt artikel 25 i förordning nr 1/2003 preskriberas kommissionens befogenheter att ålägga sanktioner för en överträdelse av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet efter fem år. Preskriptionstiden ska räknas från och med den dag då överträdelsen begicks. Vid fortsatta eller upprepade överträdelser ska dock tiden räknas från och med den dag då överträdelsen upphörde. För det fall den överträdelse som Alstom tillskrivits upphörde den 6 december 1992, hade kommissionens befogenheter att ålägga bolaget böter på grund av denna överträdelse preskriberats när det angripna beslutet antogs, det vill säga den 24 januari 2007.

189 Eftersom talan inte kan bifallas såvitt avser den fjärde grundens första del, med motiveringen att Alstom utövade ett avgörande inflytande på sina dotterbolag som var aktiva inom T & D-sektorn under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004 (se punkterna 80–110 ovan), har den förutsättning som anmärkningen grundar sig på inte kunnat bekräftas. Alstom kan följaktligen inte vinna framgång med denna anmärkning.

Huruvida bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalning av böter som följer av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet, artikel 7 EG, principerna om rättssäkerhet, förbud mot retroaktiv tillämpning, likabehandling, proportionalitet, rätt till ett effektivt rättsmedel och om att straff ska vara individuella samt motiveringsskyldigheten har åsidosatts såvitt avser de böter som Alstom och bolagen i Arevakoncernen ålagts i artikel 2 c i det angripna beslutet

– Parternas argument

190 Alstom har genom sin första grund klandrat kommissionen för att ha åsidosatt principen om rätt till ett effektivt rättsmedel genom att, i artikel 2 c i det angripna beslutet, ålägga Alstom böter med 53 550 000 euro, för vars betalning det skulle svara solidariskt med Areva T & D SA. Därigenom kopplades Alstoms processuella ställning samman med den för Areva T & D SA.

191 Genom sin andra grund har Alstom först gjort gällande att kommissionen genom att, i artikel 2 c i det angripna beslutet, ålägga bolaget böter med 53 550 000 euro, för vars betalning det skulle svara solidariskt med Areva T & D SA, har åsidosatt bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalning av böter som följer av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet. Dessa bestämmelser gör det endast möjligt att ålägga böter som ska betalas solidariskt, när företagen, dagen då beslutet om åläggande av böter antas, hör till samma koncern och vart och ett av dem kan hållas direkt och formellt ansvarigt för överträdelsen, i det att de har ett direkt intresse i överträdelsen. Alstom har dessutom hävdat att kommissionen har åsidosatt sin skyldighet att motivera de individuella beslut som den antar genom att, i det angripna beslutet, inte förklara varför den ansåg att Alstom utgjorde en enda ekonomisk enhet med T & D SA den dag då det angripna beslutet antogs, och varför den ansåg att Alstom personligen hade ett direkt intresse i överträdelsen. I detta hänseende är skälen som det angripna beslutet grundar sig på för övrigt motsägelsefulla. I skäl 358 b och c och skäl 371 a anges

nämligen att de böter för vilka det föreligger solidariskt betalningsansvar motsvarade den period under vilken Alstom utgjorde en ekonomisk enhet med Areva T & D SA, medan det av skäl 371 c i beslutet framgår att böterna i praktiken även omfattade en period under vilken så inte var fallet. Alstom har dessutom gjort gällande att kommissionen har åsidosatt den allmänna principen om att straff ska vara individuella, eftersom den har ålagt Alstom böter, för vilka det föreligger solidariskt betalningsansvar, på grund av en överträdelse som bolaget inte är personligen ansvarigt för. Alstom har slutligen hävdat att kommissionen har överträtt rättssäkerhetsprincipen genom att ge upphov till en situation med rättsosäkerhet vad gäller genomförandet av det angripna beslutet, eftersom fastställandet av den gäldenär som var betalningsskyldig för böterna gjorts först när kommissionen ställt en av de solidariskt förpliktade medgäldenärerna till svars, och genom att koppla samman den rättsliga ställningen för var och en av de solidariskt förpliktade medgäldenärerna.

192 Bolagen i Arevakoncernen har genom sin fjärde grunds första del och sin första grunds andra del klandrat kommissionen för att ha åsidosatt bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalning av böter som följer av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet genom att, i artikel 2 c i det angripna beslutet, ålägga Areva T & D SA böter med 53 550 000 euro, för vars betalning detta företag skulle svara solidariskt med Alstom. Det är enligt sistnämnda bestämmelser inte möjligt att ålägga böter som solidariskt ska betalas, när företagen, den dag då beslutet om åläggande av böter antas, inte eller inte längre hör till samma koncern. Bolagen i Arevakoncernen har dessutom hävdat att kommissionen har åsidosatt sin skyldighet att motivera de individuella beslut som den antar, genom att, i det angripna beslutet, inte förklara varför den ansåg att Areva T & D SA utgjorde en enda ekonomisk enhet med T & D SA den dag då det angripna beslutet antogs.

193 Bolagen i Arevakoncernen har genom sin fjärde grunds femte del klandrat kommissionen för att ha åsidosatt rättssäkerhetsprincipen, eftersom den, för att ålägga böter för vars betalning Areva T & D SA och Alstom är solidariskt ansvariga, har tillämpat en ny repressiv policy eller nya bestämmelser om solidariskt ansvar för

betalning av böter på faktiska omständigheter som inträffade innan dessa bestämmelser antogs.

194 Bolagen i Arevakoncernen har genom sin fjärde grunds tredje och fjärde delar, klandrat kommissionen för att ha åsidosatt artikel 7 EG och principerna om likabehandling och proportionalitet, genom att till den nationella domstolen eller till skiljedomstolen delegera befogenheterna att fastställa ansvaret för vart och ett av de företag som åläggs sanktioner och, följaktligen, deras respektive bidrag med avseende på betalningen av de böter de åläggs och genom att ålägga Areva T & D SA att till kommissionen betala belopp som slutligen skulle bäras av Alstom. Bolagen i Arevakoncernen har dessutom, genom samma grunds sjätte del, hävdat att kommissionen har åsidosatt principen om rätt till ett effektivt rättsmedel, eftersom den, genom att ålägga Areva T & D SA och Alstom böter för vars betalning de ska svara solidariskt, har kopplat samman deras rättsliga ställning.

195 Bolagen i Arevakoncernen har vidare genom sin femte grund klandrat kommissionen för att ha åsidosatt bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalning av böter som följer av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet genom att, i artikel 2 c i det angripna beslutet, ålägga dem böter med 25 500 000 euro, för vars betalning de skulle svara solidariskt, utan att först fastställa, såsom följer av deras tredje grund (se punkt 142 ovan), att de utgjorde en enda ekonomisk enhet när överträdelsen begicks och att vart och ett av dem kunde hållas personligen ansvarigt för överträdelsen.

196 Kommissionen har bestritt den argumentering som har framförts av Alstom och bolagen i Arevakoncernen och anser att talan inte kan vinna bifall såvitt avser någon del av deras grunder och anmärkningar.

– Tribunalens bedömning

197 Det ska först undersökas huruvida det var rättsenligt att, i artikel 2 c i det angripna beslutet, ålägga Alstom och Areva T & D SA att solidariskt betala böter med 53 550 000 euro.

198 Det finns härvid anledning att först pröva de grunder eller anmärkningar som avser att artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet, bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalning av böter och motiveringsskyldigheten har åsidosatts, varvid påståendet att motiveringsskyldigheten har åsidosatts ska prövas först.

199 Såsom har angetts i punkterna 96–99 och 125–129 ovan har kommissionen, i det angripna beslutet, tillräckligt motiverat det personliga ansvar som Alstom och Areva T & D SA ådragit sig på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004, genom att konstatera att dessa bolag, direkt eller indirekt, ledde nämnda företag under denna period. Av skälen 348–356, 358 b och c, 369 och 371 a och b i det angripna beslutet framgår dessutom uttryckligen att det var med motiveringen att Alstom och Alstom T & D SA utgjorde en ekonomisk enhet inom Alstomkoncernen som kommissionen beslutade att hålla Alstom och Areva T&D SA (tidigare Alstom T & D SA) personligen ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004 och att, i artikel 2 c i det angripna beslutet, därför ålägga dem böter med 53 550 000 euro som de var solidariskt betalningsansvariga för.

200 Kommissionen kan inte klandras för att inte särskilt ha motiverat de böter som Alstom och Areva T & D SA ålagts att solidariskt betala, mot bakgrund av att dessa företag inte längre utgjorde en enda ekonomisk enhet när det angripna beslutet antogs.

Såsom framgår av det angripna beslutet hindrar denna omständighet nämligen inte, enligt kommissionen, att företagen åläggs att solidariskt betala böter. Av rättspraxis framgår nämligen att kommissionen inte är skyldig att, i sitt beslut, ge en detaljerad motivering avseende vissa aspekter som den anser är uppenbart irrelevanta, saknar betydelse eller som den anser är av klart underordnad betydelse för dess bedömning (se, för ett liknande resonemang, analogt förstainstansrättens dom av den 8 juli 2003 i mål T-374/00, Verband der freien Rohrwerke m.fl. mot kommissionen, REG 2003, s. II-2275, punkt 186, och av den 9 juli 2007 i mål T-282/06, Sun Chemical Group m.fl. mot kommissionen, REG 2007, s. II-2149, punkt 58). När det gäller frågan huruvida kommissionen med fog kunde bortse från de aktuella omständigheterna i sin bedömning omfattas denna aspekt av prövningen av det angripna beslutets lagenlighet i sak och inte av frågan om åsidosättande av väsentliga formföreskrifter. Denna aspekt kan följaktligen inte utgöra ett åsidosättande av artikel 253 EG (se punkt 88 ovan).

201 Alstom saknar även grund för sitt påstående att kommissionen har motsagt sig själv i skäl 371 c i det angripna beslutet genom att hålla Alstom personligen, och med Areva T & D SA och Areva T & D AG, solidariskt ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden före överlåtelsen av T & D-sektorn till Alstomkoncernen, den 8 januari 2004. Av nämnda skäl framgår nämligen att det endast var Areva, Areva T & D Holding, Areva T & D SA och Areva T & D AG, och inte Alstom, som ådrog sig ansvar på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 9 januari–11 maj 2004.

202 Talan kan följaktligen inte i någon del vinna bifall såvitt avser de grunder eller anmärkningar genom vilka det har gjorts gällande att motiveringsskyldigheten har åsidosatts.

203 Tribunalen ska följaktligen pröva de grunder och anmärkningar rörande saken som framställts av Alstom och bolagen i Arevakoncernen, i första hand dem genom vilka företagen har åberopat att artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet samt

bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalning av böter inte gör det möjligt att ålägga företag att solidariskt betala böter, när företagen inte kan hållas personligen ansvariga för överträdelsen och inte längre utgör en enda ekonomisk enhet den dag då beslutet om åläggande av böterna antas.

204 Det ska i detta hänseende understrykas att det solidariska ansvaret för betalning av böter på grund av en överträdelse av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet är en rättsverkan som följer direkt av det materiella innehållet i dessa artiklar.

205 Såsom framgår av punkt 134 ovan följer det solidariska ansvaret beträffande böter som flera personer är betalningsskyldiga för, på grund av en överträdelse av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet, av att alla dessa personer kan hållas personligen ansvariga för företagets deltagande i överträdelsen. Det förhållandet att företagets beteende på marknaden är enhetligt motiverar, vid tillämpningen av konkurrensreglerna, att de företag eller, mer allmänt, de rättssubjekt som kan hållas personligen ansvariga för detta beteende förpliktas solidariskt (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom i de ovan i punkt 134 nämnda förenade målen Istituto Chemioterapico Italiano och Commercial Solvents mot kommissionen, punkt 41, förstainstansrättens dom i det ovan i punkt 66 nämnda målet HFB m.fl. mot kommissionen, punkterna 54, 524 och 525, och domen i de ovan i punkt 134 nämnda förenade målen Tokai Carbon m.fl. mot kommissionen, punkt 62). Det solidariska ansvaret för betalning av böter som åläggs på grund av en överträdelse av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet är, genom att det bidrar till att säkerställa att böterna faktiskt betalas, en del av det avskräckande syfte som i allmänhet eftersträvas med konkurrensreglerna (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom i det ovan i punkt 87 nämnda målet ACF Chemiefarma mot kommissionen, punkterna 172 och 173, och av den 29 juni 2006 i mål C-289/04 P, Showa Denko mot kommissionen, REG 2006, s. I-5859, punkt 61), och detta med iakttagande av principen *non bis in idem*, en grundläggande princip i unionsrätten, vilken även slås fast i artikel 4 i protokoll nr 7 i Europakonventionen. Denna princip innebär förbud mot att, för en och samma överträdelse av konkurrensreglerna, ålägga sanktioner mer än en gång för samma beteende av ett företag på marknaden, genom de rättssubjekt som kan hållas personligen ansvariga (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovan i punkt 61 nämnda förenade målen Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, punkt 338, domen i de ovan i punkt 64 nämnda förenade målen PVC II, punkterna 95–99, och förstainstansrättens dom av den

13 december 2006 i de förenade målen T-217/03 och T-245/03, FNCBV m.fl. mot kommissionen, REG 2006, s. II-4987, punkt 340).

206 Den omständigheten att det personliga ansvar som flera företag ådrar sig på grund av ett och samma företags deltagande i en överträdelse inte är identiskt utgör inte hinder för att de åläggs att solidariskt betala böter, i den mån det solidariska ansvaret för betalningen av böterna endast omfattar den period för överträdelsen under vilken de utgjorde en ekonomisk enhet och följaktligen ett företag, i den mening som avses i konkurrensreglerna. Av den rättspraxis som sökandena har hänvisat till framgår i vart fall inte att företag kan åläggas att solidariskt betala böter endast om de utgör en ekonomisk enhet den dag då beslutet om åläggande av böterna antas. Kommissionen hade följaktligen rätt i sin bedömning att den kunde bortse från att Alstom och Areva T & D SA inte längre utgjorde en ekonomisk enhet den 24 januari 2007, då den, i artikel 2 c i det angripna beslutet, ålade dem att solidariskt betala böter med 53 550 000 euro.

207 Mot bakgrund av det anförda kunde kommissionen, i artikel 2 c i det angripna beslutet, ålägga Alstom och Areva T & D SA att solidariskt betala böter med 53 550 000 euro, på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004. Såsom framgår av punkterna 80–141 ovan hade kommissionen nämligen rätt när den konstaterade att vart och ett av de två bolagen kunde hållas personligen ansvarigt för överträdelsen.

208 Talan kan följaktligen inte vinna bifall såvitt avser de grunder eller anmärkningar genom vilka det har gjorts gällande att artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet samt bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalning av böter har åsidosatts.

209 Tribunalen ska härefter undersöka de grunder och anmärkningar genom vilka det har gjorts gällande att principerna om förbud mot retroaktiv tillämpning och om rättssäkerhet har åsidosatts.

210 Rättssäkerhetsprincipen är en allmän princip i unionsrätten enligt vilken alla unionsbestämmelser, i synnerhet de som föreskriver eller gör det möjligt att föreskriva sanktioner, även sådana som inte är straffrättsliga, ska vara tydliga och precisa, så att det inte föreligger några oklarheter för de berörda med avseende på vilka rättigheter och skyldigheter som följer av bestämmelserna så att de kan vidta åtgärder i enlighet därmed (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom av den 25 september 1984 i mål 117/83, Könecke, REG 1984, s. 3291, punkt 11, och domen i det ovan i punkt 61 nämnda målet Jungbunzlauer mot kommissionen, punkt 71och där angiven rättspraxis). Denna princip gäller både regler av straffrättslig karaktär och specifika administrativa bestämmelser som föreskriver eller gör det möjligt att föreskriva administrativa sanktioner. Principen är inte bara tillämplig på bestämmelser i vilka det anges vad som utgör en överträdelse, utan även på bestämmelser i vilka konsekvenserna av en överträdelse av de förstnämnda bestämmelserna föreskrivs (se domen i det ovan i punkt 61 nämnda målet Jungbunzlauer mot kommissionen, punkt 72 och där angiven rättspraxis).

211 Såsom har angetts i punkterna 131–133 ovan ingår förbudet mot retroaktiv tillämpning bland de allmänna rättsprinciper vilkas efterlevnad unionsdomstolen ska säkerställa. Detta förbud kräver att de bestämmelser om ansvar och sanktioner för överträdelser av konkurrensreglerna som tillämpas i ett beslut enligt artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet motsvarar de bestämmelser som var tillämpliga vid den tidpunkt då den konstaterade överträdelsen, för vilken det ska åläggas en sanktion, begicks. Förbudet utgör hinder för att på en överträdelse tillämpa nya bestämmelser retroaktivt, vars resultat inte i rimlig grad kunde förutses när överträdelsen begicks.

212 Av den rättspraxis som det har hänvisats till i punkterna 134 och 205 ovan framgår att bestämmelserna om ansvar och sanktioner för överträdelser av konkurrensreglerna som i förevarande fall har tillämpats av kommissionen redan förelåg när överträdelsen begicks, det vill säga, i detta fall, under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004,

och att det i vart fall inte kan anses att de fastställdes för första gången i det angripna beslutet. Alstom och bolagen i Arevakoncernen kände till eller borde i vart fall ha känt till dessa bestämmelser vid tidpunkten för de faktiska omständigheterna. Bestämmelserna var dessutom tillräckligt tydliga och precisa för att dessa bolag i rimlig grad skulle kunna förutse resultatet av deras tillämpning under omständigheterna i fallet. Såsom har angetts i punkt 140 kan detta för övrigt förklara den omständigheten att det införts ett villkor om skuldgaranti i överlåtelseavtalet för det fall Areva T & D SA och Areva T & D AG skulle ådra sig ansvar på grund av överträdelser som tidigare begåtts. Alstom och bolagen i Arevakoncernen har följaktligen inte grund för att i förevarande fall göra gällande att principerna om förbud mot retroaktiv tillämpning och om rättssäkerhet har åsidosatts till följd av att Alstom och Areva T & D SA, i artikel 2 c i det angripna beslutet, ålades att solidariskt betala böter med 53 550 000 euro.

213 I den mån den grund som avser ett åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen kan tolkas som en invändning om rättsstridighet som riktar sig mot bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalning av böter, med motiveringen att bestämmelserna ger upphov till osäkerhet i fråga om betalningen av böterna, fastställandet av vilken den betalningsskyldige gäldenären är och de solidariskt förpliktade medgäldenärernas rättsliga ställning, innebär grunden att det ska avgöras huruvida systemet med ”solidariskt ansvar för betalning av böter” enligt konkurrensreglerna i sig är rättsenligt och att det ska prövas huruvida de företag som åläggs sanktioner med tillräcklig tydlighet och precision kan få kännedom om de rättigheter och skyldigheter som därav följer. Begreppet ”solidariskt ansvar för betalning av böter”, som följer direkt av konkurrensreglerna (se punkt 205 ovan) är, på samma sätt som begreppet företag, i den mening som avses i konkurrensreglerna, ett självständigt begrepp som ska tolkas med hänsyn till syftena och systemet för konkurrensreglerna, som det ingår i, och, vid behov, till de allmänna principer som utvecklas i alla nationella rättssystem.

214 Kommissionen har i den skrivelse som registrerades vid förstainstansrättens kansli den 18 juni 2009 (se punkt 42 ovan), och till skillnad från vad den förklarade vid förhandlingen (se punkt 39 ovan), gjort gällande att den, när den ålägger flera företag

att solidariskt betala böter, utan någon annan precisering eller anvisning i beslutets artikeldel, inte avser att reglera frågan om respektive medverkan till betalningen av böterna i förhållandena mellan de olika medgäldenärerna. Det ska emellertid påpekas att det beslut genom vilket kommissionen ålägger flera företag att solidariskt betala böter nödvändigtvis har alla de rättsverkningar som anknyter till det rättsliga systemet för betalning av böter som följer av konkurrensreglerna, och detta såväl i förhållandena mellan borgenären och de solidariskt förpliktade medgäldenärerna som i förhållandena mellan de solidariskt förpliktade medgäldenärerna inbördes. Följaktligen kan varken kommissionen eller sökandena med framgång påstå att det solidariska ansvaret för betalning av böter reglerar förhållandena mellan borgenären och de solidariskt förpliktade medgäldenärerna, men inte förhållandena mellan de solidariskt förpliktade medgäldenärerna inbördes. Kommissionen och sökandena saknar också grund för att påstå att företagen är fria att komma överens om på vilket sätt de mellan sig ska fördela det bötesbelopp som de har ålagts att solidariskt betala – enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 eller artikel 23.2 i förordning nr 1/2003, för överträdelse av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet – eftersom det endast är kommissionen som är behörig att fatta beslut i detta avseende.

215 Om inget annat anges i det beslut genom vilket kommissionen ålägger flera företag att solidariskt betala ett bötesbelopp på grund av ett företags överträdelse, ska det anses att kommissionen lastar företagen i lika mån för överträdelsen (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom av den 2 oktober 2003 i mål C-196/99 P, Aristrain mot kommissionen, REG 2003, s. I-11005, punkterna 100 och 101). Domstolen har tidigare även slagit fast att företag som förpliktats att solidariskt betala ett bötesbelopp är skyldiga att betala ett enda bötesbelopp som beräknas med hänsyn till det aktuella företagets omsättning (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet Aristrain mot kommissionen, punkt 101). Av detta följer att varje företag är skyldigt att betala det totala bötesbeloppet i förhållande till kommissionen och att den betalning som ett av företagen utför befriar samtliga av dem i förhållande till kommissionen. De företag som åläggs att solidariskt betala ett bötesbelopp och som, såvida inget annat anges i beslutet om åläggande av böterna, lastas i lika mån för överträdelsen ska i princip bidra med lika delar till betalningen av de böter som ålagts på grund av överträdelsen. Det företag som, efter att eventuellt ha lastats av kommissionen, betalar hela bötesbeloppet kan följaktligen, med stöd av samma beslut från kommissionen,

rikta återkrav mot dess solidariskt förpliktade medgäldenärer, var och en i förhållande till dennes andel. Om det beslut genom vilket flera företag åläggs att solidariskt betala ett bötesbelopp inte på förhand gör det möjligt att fastställa vilket av företagen som faktiskt ska betala bötesbeloppet till kommissionen, hindrar beslutet således inte att de, otvetydigt, kan få kännedom om den andel av bötesbeloppet som hänför sig till vart och ett av dem och att ett företag kan rikta återkrav mot dess solidariskt förpliktade medgäldenärer avseende de belopp som det har betalat utöver denna andel.

216 Av det anförda följer att det solidariska ansvaret för betalning av böter som följer av konkurrensreglerna inte hindrar att varje företag som ska åläggas en sanktion, otvetydigt, kan få kännedom om de ekonomiska följder som sanktionen kan medföra för företaget. Den omständigheten att det angripna beslutet, i detta sammanhang, inte gör det möjligt att få kännedom om vilket av företagen som ska betala bötesbeloppet till kommissionen utgör i sig inte ett åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen.

217 Det solidariska ansvaret för betalning av böter som följer av konkurrensreglerna hindrar inte något av de företag som ålagts en sanktion från att utöva sin rätt att väcka talan om ogiltigförklaring av det beslut genom vilket kommissionen har ålagt dem att solidariskt betala böter. I detta fall har såväl Alstom som Areva T & D SA utövat sin talerätt genom att väcka varsin talan om ogiltigförklaring, med stöd av artikel 230 EG.

218 Talan kan följaktligen inte i någon del vinna bifall såvitt avser de grunder och anmärkningar genom vilka det har gjorts gällande att principerna om förbud mot retroaktiv tillämpning och om rättssäkerhet har åsidosatts.

219 Såvitt avser de grunder och anmärkningar som avser ett åsidosättande av principen att straff och påföljder ska vara individuella, ska det erinras om att enligt denna princip, som gäller i varje administrativt förfarande som kan leda till sanktioner enligt konkurrensreglerna, kan en person endast åläggas sanktioner för gärningar som denne personligen har lastats för (förstainstansrättens dom av den 13 december 2001 i de förenade målen T-45/98 och T-47/98, Krupp Thyssen Stainless och Acciai speciali Terni mot kommissionen, REG 2001, s. II-3757, punkt 63, av den 25 oktober 2005 i mål T-38/02, Groupe Danone mot kommissionen, REG 2005, s. II-4407, punkt 278, och av den 30 januari 2007 i mål T-340/03, France Télécom mot kommissionen, REG 2007, s. II-107, punkt 66).

220 I förevarande fall har Alstom och Areva T & D SA ålagts sanktioner på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004, för gärningar som de personligen har lastats för av kommissionen. Såsom har angetts i punkt 127 ovan är det således på grund av det ansvar som ankom på dem, genom att de, direkt eller indirekt, ledde det aktuella företaget, som de hölls personligen ansvariga för detta företags deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004. Det är följaktligen mot bakgrund av en överträdelse av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet, vilken de anses ha begått personligen, på grund av den ledning som de utövade på det aktuella företaget vid den aktuella tidpunkten (se, för ett liknande resonemang, domen av den 16 november 2000 i det ovan i punkt 134 nämnda målet Metsä-Serla m.fl. mot kommissionen, punkt 28), som Alstom och Areva T&D SA, i artikel 2 c i det angripna beslutet, ålades att solidariskt betala böter med 53 550 000 euro.

221 Talan kan följaktligen inte heller vinna bifall såvitt avser de grunder och anmärkningar genom vilka det har gjorts gällande att principen att straff och påföljder ska vara individuella har åsidosatts.

222 I den del Alstom, inom ramen för de grunder och anmärkningar som avser ett åsidosättande av principen att straff och påföljder ska vara individuella, i samband med repliken i mål T-127/07 har gjort gällande att den omständigheten att sanktionen till följd av det solidariska ansvaret för betalning av böter inte är individuell motverkar

syftet att säkerställa att böterna har en avskräckande verkan, ett syfte som bland annat eftersträvas med artikel 23.2 i förordning nr 1/2003, konstaterar tribunalen att en sådan anmärkning, som inte grundar sig på någon rättslig eller faktisk omständighet som framkommit först under förfarandet vid tribunalen, utgör en ny anmärkning som inte kan tas upp till sakprövning i den mening som avses i artikel 48.2 i rättegångsreglerna. Alstom kan hur som helst inte vinna framgång med anmärkningen, eftersom, såsom tidigare har påpekats i punkt 215 ovan, varje solidariskt förpliktad medgäldenär i förhållande till de övriga är skyldig att betala sin andel av böterna och i denna mån i princip får bära bördan avseende de böter som åläggs av kommissionen.

223 Tribunalen ska härefter pröva de grunder och anmärkningar som avser att rätten till ett effektivt rättsmedel har åsidosatts, genom att verkan av att bolagen solidariskt förpliktades var att Alstoms rättsliga ställning i förfarandet kopplades samman med den för Areva T & D SA och vice versa.

224 Kravet på domstolsprövning utgör en allmän princip i unionsrätten som har sitt ursprung i medlemsstaternas gemensamma konstitutionella traditioner och som har stadfästs i artiklarna 6 och 13 i Europakonventionen (domstolens dom av den 15 maj 1986 i mål 222/84, Johnston, REG 1986, s. 1651, punkt 18, svensk specialutgåva, volym 8, s. 597, och av den 25 juli 2002 i mål C-50/00 P, Unión de Pequeños Agricultores mot rådet, REG 2002, s. I-6677, punkt 39, samt dom av den 5 augusti 2003 i de förenade målen T-116/01 och T-118/01, P & O European Ferries (Vizcaya) och Diputación Foral de Vizcaya mot kommissionen, REG 2003, s. II-2957, punkt 209). Rätten till ett effektivt rättsmedel har dessutom bekräftats i artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, kungjord i Nice den 7 december 2000 (EGT C 364, s. 1).

225 Kravet på en effektiv domstolsprövning gäller särskilt för varje beslut genom vilket kommissionen konstaterar en överträdelse av konkurrensreglerna och ålägger sanktioner för överträdelsen (förstainstansrättens dom av den 14 maj 1998 i mål T-348/94, Enso Española mot kommissionen, REG 1998, s. II-1875, punkt 60, och av den 8 juli 2008 i mål T-54/03, Lafarge mot kommissionen, ej publicerad i rättsfallssamlingen, punkt 42).

226 Enligt artikel 17 i förordning nr 17 och artikel 31 i förordning nr 1/2003 har tribunalen obegränsad behörighet att pröva beslut genom vilka kommissionen fastställer eller har fastställt böter, och den får upphäva, sänka eller höja förelagda böter.

227 I mål i vilka talan väcks med stöd av artikel 230 EG ska lagenlighetskontrollen, av kommissionens beslut genom vilket fysiska eller juridiska personer hålls ansvariga för en överträdelse av konkurrensreglerna och därför åläggs böter, anses utgöra en effektiv domstolskontroll av beslutet. De grunder som de berörda fysiska eller juridiska personerna kan åberopa, till stöd för deras yrkande om ogiltigförklaring av rättsakten, är nämligen ägnade att göra det möjligt för tribunalen att bedöma huruvida varje beslut, genom vilket kommissionen konstaterar en överträdelse och fastställer böter på konkurrensrättens område, såväl rättsligt som faktiskt, är välgrundat (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 225 nämnda målet Lafarge mot kommissionen, punkt 45). Omfattningen av unionsdomstolens prövning och, följaktligen den effektiva karaktären hos talan som väcks mot de beslut genom vilka kommissionen konstaterar en överträdelse av konkurrensreglerna och fastställer böter förstärks än mer genom den obegränsade behörighet som tribunalen har på detta område. Utöver en prövning av lagenligheten, vilken enbart gör det möjligt att ogilla talan om ogiltigförklaring eller att ogiltigförklara den angripna rättsakten, innebär unionsdomstolens obegränsade behörighet att den har befogenhet att ändra den angripna rättsakten, även om den inte ogiltigförklaras, med beaktande av samtliga faktiska omständigheter, för att exempelvis ändra det bötesbelopp som ålagts (domstolens dom av den 15 oktober 2002 i de förenade målen C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P och C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mot kommissionen, REG 2002, s. I-8375, punkt 692).

228 Den omständigheten att kommissionen i förevarande fall höll Alstom och Areva T & D SA ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004 och därför, i artikel 2 c i det angripna beslutet, ålade dem att solidariskt betala böter med 53 550 000 euro, har inte kränkt rätten för vart och ett av dessa bolag, i egenskap av mottagare av det angripna beslutet, att underställa detsamma en domstolsprövning genom den tillgång till effektiva

rättsmedel som garanteras i unionsrätten och EES-avtalet. Såväl Alstom som Areva T & D SA har nämligen, med stöd av artikel 230 EG, kunnat väcka talan vid tribunalen om inte bara delvis ogiltigförklaring av det angripna beslutet, för att förvissa sig om att beslutet är lagenligt, bland annat i den del beslutet innebär att de åläggs att solidariskt betala böter, utan även om ändring av det angripna beslutet såvitt avser det bötesbelopp som de har ålagts att solidariskt betala. Av detta följer att vart och ett av bolagen har kunnat underställa unionsdomstolen frågan huruvida, med hänsyn till unionsrätten, det solidariska ansvaret för betalning av böter, uppgående till 53 550 000 euro, som de ålagts i artikel 2 c i det angripna beslutet, var lagenligt. På grundval av den retroaktiva verkan (domstolens dom av den 26 april 1988 i de förenade målen 97/86, 99/86, 193/86 och 215/86, Asteris m.fl. mot kommissionen, REG 1988, s. 2181, punkt 30) och den rättskraft (domstolens dom av den 14 september 1999 i mål C-310/97 P, kommissionen mot AssiDomän Kraft Products m.fl., REG 1999, s. I-5363, punkt 54, av den 15 februari 2001 i mål C-239/99, Nachi Europe, REG 2001, s. I-1197, punkt 26, och av den 29 april 2004 i mål C-372/97, Italien mot kommissionen, REG 2004, s. I-3679, punkt 36) som en dom om ogiltigförklaring har skulle Alstom eller Areva T & D SA, om deras talan bifölls, kunna befrias från allt ansvar, till följd av den överträdelse som konstaterats, och från varje skyldighet att till kommissionen betala det bötesbelopp som de har ålagts på grund av överträdelsen, eller från skyldigheten att, i förhållande till deras andel, bidra till betalningen av böterna för det fall dessa betalas av deras solidariskt förpliktade medgäldenärer.

229 Den omständigheten att, såsom Alstom har hävdat, det villkor om skuldgaranti som införts i överlåtelseavtalet kan motverka den fördel som Alstom skulle kunna utverka med sin talan, i mål T-121/07, ska betraktas som en rättsverkan av det avtal som ingåtts mellan parterna och inte som en verkan av det angripna beslutet i sig. Såsom framgår av slutet av skäl 368 i det angripna beslutet är den omständigheten att det har införts ett sådant villkor om skuldgaranti i överlåtelseavtalet följaktligen utan betydelse för det angripna beslutets lagenlighet. Det ska nämligen erinras om att artikel 81 EG och, analogt, artikel 53 i EES-avtalet, är bestämmelser som hänför sig till grunderna för rättsordningen (ordre public), som är absolut nödvändiga för att Europeiska gemenskapen och Europeiska ekonomiska samarbetsområdet ska kunna utföra sitt uppdrag (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom av den 4 juni 2009 i mål C-8/08, T-Mobile Netherlands m.fl., REG 2009, s. I-4529, punkt 49

och där angiven rättspraxis). Regleringen av det ansvar och den sanktion som företagen ådrar sig vid överträdelser av dessa bestämmelser kan därför inte överlåtas till dessa företags fria förfogande.

230 Det kan följaktligen inte anses att det angripna beslutet strider mot principen om rätt till ett effektivt rättsmedel genom att Alstom och Areva T & D SA, i artikel 2 c i beslutet, åläggs att solidariskt betala 53 550 000 euro.

231 Talan kan följaktligen inte vinna bifall såvitt avser de grunder och anmärkningar genom vilka det har gjorts gällande att rätten till ett effektivt rättsmedel har åsidosatts.

232 Tribunalen ska slutligen undersöka de grunder och anmärkningar som avser att artikel 7 EG och principerna om likabehandling och proportionalitet har åsidosatts i det att kommissionen, genom att ålägga Alstom och Areva T & D SA att solidariskt betala böter, till den nationella domstolen eller till skiljedomstolen skulle ha delegerat befogenheterna att fastställa ansvaret för vart och ett av bolagen för den överträdelse som konstaterats och, följaktligen, deras respektive bidrag med avseende på betalningen av böterna och genom att ålägga Areva T & D SA att till kommissionen betala belopp som slutligen skulle bäras av Alstom.

233 Enligt artikel 5 EG ska Europeiska gemenskapen handla inom ramen för de befogenheter som den har tilldelats och de mål som har ställts upp för den genom fördraget. Den har således endast tilldelade befogenheter (se, för ett liknande resonemang, domstolens yttrande 2/94 av den 28 mars 1996, REG 1996, s. I-1759, punkt 23). Enligt artikel 7.1 EG ska institutionerna, som liksom kommissionen bidrar till att genomföra de uppgifter som anförtrotts gemenskapen, själva handla inom ramen för de befogenheter som de har tilldelats genom fördraget. En institution kan inte avsäga sig sina

befogenheter, utan att åsidosätta den roll som den har, enligt artikel 7.1 EG, i genomförandet av de uppgifter som anförtrotts gemenskapen.

234 När kommissionen, såsom i förevarande fall, inleder ett förfarande för att anta ett beslut om konstaterande av en överträdelse av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet, är den, enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 eller artikel 7.1 och 23.2 i förordning nr 1/2003, endast behörig att konstatera överträdelsen och ålägga de företag sanktioner som avsiktligt eller med oaktsamhet ha deltagit i överträdelsen. För att inte åsidosätta principen om tilldelade befogenheter får kommissionen inte till tredje man delegera befogenheter som den har anförtrotts genom ovannämnda bestämmelser (se, för ett liknande resonemang, rörande de utredningsbefogenheter som kommissionen har enligt artikel 3 i förordning nr 17, förstainstansrättens dom av den 17 september 2007 i mål T-201/04, Microsoft mot kommissionen, REG 2007, s. II-3601, punkt 1264).

235 Det ska även erinras om att kommissionen, varje gång som den beslutar att ålägga böter enligt konkurrensreglerna, är skyldig att iaktta de allmänna rättsprinciperna, däribland principerna om likabehandling och om proportionalitet, såsom de har tolkats av unionsdomstolarna (förstainstansrättens dom av den 27 september 2006 i mål T-59/02, Archer Daniels Midland mot kommissionen, REG 2006, s. II-3627, punkt 315). Det följer av fast rättspraxis att principen om likabehandling eller icke-diskriminering kräver att lika situationer inte får behandlas olika och att olika situationer inte får behandlas lika, såvida det inte finns sakliga skäl för en sådan behandling (domstolens dom av den 13 december 1984 i mål 106/83, Sermide, REG 1984, s. 4209, punkt 28, och av den 28 juni 1990 i mål C-174/89, Hoche, REG 1990, s. I-2681, punkt 25, samt förstainstansrättens dom av den 14 maj 1998 i mål T-311/94, BPB de Eendracht mot kommissionen, REG 1998, s. II-1129, punkt 309). Vidare innebär proportionalitetsprincipen att institutionerna i sitt handlande inte får gå utöver vad som är ändamålsenligt och nödvändigt för att uppnå de legitima mål som eftersträvas med bestämmelserna i fråga. När det finns flera ändamålsenliga åtgärder att välja mellan ska den åtgärd väljas som är minst ingripande, och de vållade olägenheterna får inte vara orimliga i förhållande till de eftersträvade målen (domstolens dom av den 13 november 1990 i mål C-331/88, Fedesa m.fl., REG 1990, s. I-4023, punkt 13, och av

den 5 maj 1998 i mål C-180/96, Förenade kungariket mot kommissionen, REG 1998, s. I-2265, punkt 96).

236 Till skillnad från vad bolagen i Arevakoncernen har hävdat fastställde kommissionen i förevarande fall, i det angripna beslutet, till vilken del Areva T & D SA och Alstom ansvarade för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004 och, följaktligen, deras respektive andel i det bötesbelopp som de är skyldiga att solidariskt betala till kommissionen. Såsom har konstaterats i punkt 215 ovan ska det nämligen anses att, om inget annat anges i det angripna beslutet, Areva T & D SA och Alstom ådrar sig ansvar i lika mån på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004, av vilket följer att deras respektive andel i det bötesbelopp som ska betalas solidariskt i princip motsvarar 50 procent. Eftersom dessa omständigheter härleds från det angripna beslutet i sig, kan det inte anses att kommissionen, i detta fall, till en nationell domstol eller till en skiljedomstol har delegerat en del av de befogenheter som tillfaller den för att konstatera överträdelser av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet och ålägga sanktioner för överträdelserna.

237 Talan kan följaktligen inte vinna bifall såvitt avser de grunder och anmärkningar som här undersökts, eftersom de grundar sig på en felaktig förutsättning.

238 Talan kan följaktligen inte vinna bifall såvitt avser någon av de grunder och anmärkningar som framställts av Alstom och bolagen i Arevakoncernen – i fråga om de böter som de, i artikel 2 c i det angripna beslutet, ålagts att solidariskt betala med 53 550 000 euro – genom vilka det har gjort gällande att bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalning av böter som följer av artikel 81.1 EG och artikel 53.1

i EES-avtalet samt artikel 7 EG och principerna om rättssäkerhet, likabehandling, proportionalitet, rätt till ett effektivt rättsmedel och om att straff ska vara individuella samt motiveringsskyldigheten har åsidosatts.

239 Det återstår, för det andra, att pröva den grund som avser att bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalning av böter som följer av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet har åsidosatts i fråga om de 25 500 000 euro som bolagen i Arevakoncernen solidariskt ska betala, enligt artikel 2 c i det angripna beslutet.

240 Kommissionen konstaterade, i skälen 370 och 371 c det angripna beslutet, att bolagen i Arevakoncernen kunde hållas personligen ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 9 januari–11 maj 2004, eftersom de, direkt eller indirekt, ledde nämnda företag under den period som överträdelsen pågick och eftersom de då utgjorde ett och samma företag, i den mening som avses i konkurrensreglerna.

241 Av den rättspraxis som det har redogjorts för i punkterna 134 och 205 ovan följer att kommissionen inte hade fel i sin bedömning att de bolag som, direkt eller indirekt, ledde ett företag vid tidpunkten då detta företag begick en överträdelse kan hållas personligen ansvariga för överträdelsen. Bolagen i Arevakoncernen har, inom ramen för denna grund, inte bestritt att Areva T & D SA och Areva T & D AG direkt ledde det aktuella företaget mellan den 9 januari och den 11 maj 2004, utan endast att Areva och Areva T & D Holding indirekt ledde samma företag genom sina helägda dotterbolag som var aktiva inom T & D-sektorn. Av redogörelserna i punkterna 144–152 ovan framgår emellertid att kommissionen inte gjorde fel när den bedömde att Areva och Areva T & D Holding, under perioden den 9 januari–11 maj 2004, utövade en faktisk kontroll av Areva T & D SA och Areva T & D AG och bestämde deras beteende på marknaden.

242 Det kan därför inte med framgång hävdas att kommissionen har åsidosatt bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalning av böter som följer av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet, i fråga om beloppet 25 500 000 euro, för vilket kommissionen, i artikel 2 c i det angripna beslutet, höll bolagen i Arevakoncernen solidariskt ansvariga.

243 Talan kan följaktligen inte vinna bifall såvitt avser de grunder och anmärkningar genom vilka sökandena har avsett att ifrågasätta de böter som de, i artikel 2 c i det angripna beslutet, har ålagts att solidariskt betala.

Huruvida principen om iakttagande av rätten till försvar och artikel 27.1 i förordning nr 1/2003 har åsidosatts

– Parternas argument

244 Alstom har genom sin sjunde grund klandrat kommissionen för att, i det angripna beslutet, ha åsidosatt principen om iakttagande av rätten till försvar och artikel 27.1 i förordning nr 1/2003, med motiveringen att de invändningar som framställts mot bolaget i det angripna beslutet inte överensstämde med dem som hade framställts i meddelandet om invändningar. Alstom anser att det inte hade fått tillfälle att yttra sig över det faktum att det, i det angripna beslutet, hölls ”ensamt ansvarigt” på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992, eftersom kommissionen, i punkt 337 i meddelandet om invändningar, hade angett att det i detta hänseende ådrog sig ”solidariskt ansvar” med Areva T & D SA och Areva T & D AG.

245 Kommissionen har bestritt Alstoms argument och anser att bolaget inte kan vinna framgång med sin anmärkning.

– Tribunalens bedömning

246 Att rätten till försvar ska iakttas i varje förfarande som kan leda till sanktioner, särskilt böter eller viten, är en grundläggande princip i unionsrätten. Denna princip ska iakttas även i förfaranden av administrativ karaktär (dom av den 13 februari 1979 i mål 85/76, Hoffmann-La Roche mot kommissionen, REG 1979, s. 461, punkt 9, svensk specialutgåva, volym 4, s. 315, och av den 2 oktober 2003 i mål C-176/99 P, ARBED mot kommissionen, REG 2003, s. I-10687, punkt 19, samt domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 44).

247 Iakttagandet av rätten till försvar förutsätter att det berörda företaget under det administrativa förfarandet har fått tillfälle att på ett meningsfullt sätt framföra sina synpunkter på huruvida de påstådda omständigheterna och förhållandena verkligen föreligger och är relevanta och på de handlingar som enligt kommissionen styrker dess påstående om att fördraget har överträtts (se dom av den 7 juni 1983 i de förenade målen 100/80–103/103, Musique Diffusion française m.fl. mot kommissionen, REG 1983, s. 1825, punkt 10, svensk specialutgåva, volym 7, s. 133, och domen i de ovan i punkt 61 nämnda förenade målen Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, punkt 66).

248 I detta avseende föreskrivs i förordning nr 1/2003 liksom, dessförinnan, i förordning nr 17 att parterna ska tillställas ett meddelande om invändningar i vilket alla väsentliga omständigheter som kommissionen stöder sig på i detta skede av förfarandet klart ska anges. Denna angivelse kan vara kortfattad, och beslutet behöver inte nödvändigtvis vara en kopia av redogörelsen för invändningarna (domen i de ovan i punkt 247 nämnda förenade målen Musique Diffusion française m.fl., punkt 14, och domen i de ovan i punkt 61 nämnda förenade målen Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, punkt 67), eftersom detta meddelande utgör ett förberedande dokument vars bedömningar av faktiska och rättsliga omständigheter är av rent provisorisk karaktär (se domstolens dom i de ovan i punkt 61 nämnda förenade målen Aalborg

Portland m.fl. mot kommissionen, punkt 67; se, för ett liknande resonemang, även domstolens dom av den 10 juli 2008 i mål C-413/06 P, Bertelsmann och Sony Corporation of America mot Impala, REG 2008, s. I-4951, punkt 63 och där angiven rättspraxis). Kommissionen kan, och ska, beakta de omständigheter som framkommer under det administrativa förfarandet för att bland annat kunna dra tillbaka de invändningar som visar sig vara dåligt underbyggda (se domen i det ovan i punkt 247 nämnda målet Musique Diffusion française m.fl. mot kommissionen, punkt 14, och domen i de ovan i punkt 61 nämnda förenade målen Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, punkt 67).

249 Alstom har, inom ramen för denna anmärkning, hävdat att kommissionen har åsidosatt principen om iakttagande av rätten till försvar genom att, i det angripna beslutet, överge en invändning som den tidigare hade framställt mot Areva T & D SA och Areva T & D AG, i punkt 337 i meddelandet om invändningar, och som innebar att dessa bolag hölls personligen ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992.

250 Kommissionen, som har bestritt Alstoms påstående att kommissionen inte hade angett för bolaget att den höll det ensamt ansvarigt för överträdelsen för perioden den 15 april 1988–6 december 1992, har gjort gällande att det av punkt 337 i meddelandet om invändningar, jämförd med punkt 331 i meddelandet, framgår att kommissionen avsåg att hålla Alstom ensamt ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992. Det ska, med hänsyn till den invändningen, först prövas huruvida detta påstående är välgrundat.

251 I punkt 331 i meddelandet om invändningar erinrade kommissionen om domstolens och tribunalens praxis rörande presumtionen om att moderbolagen är ansvariga för dotterbolagens konkurrensbegränsande beteenden, som följer av att moderbolagen innehar hela eller nästan hela aktiekapitalet i dotterbolagen.

252 Kommissionen påpekade, i punkt 336 i meddelandet om invändningar, att Alstom och dess rättsliga och ekonomiska föregångare ägde hela eller nästan hela aktiekapitalet i de juridiska enheter som deltog i den överträdelse som beskrivs i meddelandet om invändningar. Det är härvid fråga om Alsthom SA (France), GEC Alsthom SA, Kléber Eylau, GEC Alsthom T & D SA och Alstom T & D SA, som Areva T&D SA är den rättsliga och ekonomiska efterträdaren till, å ena sidan, och Sprecher Energie, GEC Alsthom T&D, Alstom T & D AG, Alstom Power (Schweiz) och Alstom AG (Suisse), som Areva T & D AG är den rättsliga och ekonomiska efterträdaren till, å andra sidan.

253 Kommissionen angav, i punkt 337 i meddelandet om invändningar, att den, mot bakgrund av de skäl som det redogjordes för i punkt 331 i meddelandet om invändningar, avsåg att hålla Alstom, Areva T & D SA och Areva T & D AG solidariskt ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden mellan den 15 april 1988, då nämnda företag anslöt sig till GQ-avtalet och EQ-avtalet, och den 8 januari 2004, då Alstomkoncernen överlät sin T & D-sektor till Arevakoncernen.

254 Mot bakgrund av den klara lydelsen av punkt 337 i meddelandet om invändningar, anser tribunalen att Alstom har rätt när det gör gällande att meddelandet om invändningar gav uttryck för kommissionens avsikt att hålla Areva T & D SA och Areva T & D AG personligen ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen, bland annat under perioden den 15 april 1988–6 december 1992. Eftersom kommissionen, i det angripna beslutet, endast håller Alstom ansvarigt för överträdelsen under samma period, har den således övergett en invändning som den först hade framställt mot Areva T & D SA och Areva T & D AG i meddelandet om invändningar. I den delen överensstämmer inte det angripna beslutet med meddelandet om invändningar.

255 Av handlingarna i målet framgår att bolagen i Arevakoncernen, i sina svar på meddelandet om invändningar, tillhandahöll kommissionen ytterligare upplysningar som

visade att invändningen mot Areva T & D SA och Areva T & D AG saknade grund. Av skäl 344 i det angripna beslutet, som åberopats av kommissionen, framgår nämligen att kommissionen hade tagit hänsyn till det förhållandet att bolagen i Arevakoncernen, i sina svar på meddelandet om invändningar, hade förklarat att endast Alstom borde hållas ansvarigt för överträdelsen, åtminstone till och med år 1993, eftersom det som nu utgör Alstomkoncernen direkt kontrollerade T & D-verksamheterna under perioden 1988–1993, till dess att föregångaren till Alstom T & D SA, det vill säga GEC Alsthom T & D SA, hade bildats. Kommissionen konstaterade, i skälen 20, 357 och 366 i det angripna beslutet, att Areva T & D SA och Areva T & D AG, under den firma som de hade under den aktuella perioden, inte hade existerat före den 7 december 1992, då Alstomkoncernens GIS-verksamheter i Frankrike tilldelades Kléber Eylau, respektive den 22 december 2003, då Alstomkoncernens GIS-verksamheter i Schweiz tilldelades Alstom (Schweiz) Services, för att av detta, i skälen 358 och 371 i det angripna beslutet, dra slutsatsen att dessa bolag inte kunde hållas personligen ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992.

256 Det ska följaktligen undersökas huruvida det ansvar som Alstom ådragit sig blev mer omfattande på grund av att kommissionen, i det angripna beslutet, avstod från att hålla Areva T & D SA och Areva T & D AG personligen ansvariga för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992.

257 Mot bakgrund av den verkan som det solidariska ansvaret för betalning av böter har, vilken har beskrivits i punkterna 205 och 215 ovan, ska det konstateras att den omständigheten att det, i det angripna beslutet, endast var Alstom som ansågs vara ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992, förändrade dess rättsliga ställning, och att den bristande överensstämmelsen – som har påpekats i punkt 254 ovan – mellan meddelandet om invändningar och det angripna beslutet därigenom gick bolaget emot. Genom att avstå från att hålla T & D SA och Areva T & D AG personligen ansvariga på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992, och följaktligen avstå från att ålägga dem att betala

böter solidariskt med Alstom för denna period, har kommissionen till slut nämligen låtit Alstom få bära hela ansvaret och, således, den börda som böterna medför, medan var och en av de solidariskt förpliktade medgäldenärerna, enligt det solidariska ansvaret för betalning av böter, till slut och i förhållande till de andra, endast skulle ha förpliktats i förhållande till sin andel av det bötesbelopp för vilket det förelegat solidarisk betalningsskyldighet.

258 Den tillfälliga karaktären hos meddelandet om invändningar medgav, i detta fall, visserligen att kommissionen övergav en invändning som den däri hade framställt mot Areva T & D SA och Areva T & D AG, med hänsyn till de ytterligare upplysningar som hade lämnats av Areva under det administrativa förfarandet, som rättfärdigade detta. Eftersom övergivandet av invändningen gick Alstom emot, fick så emellertid inte ske utan att bolaget fått tillfälle att yttra sig på ett meningsfullt sätt.

259 Kommissionen påpekade, i skäl 344 i det angripna beslutet, med hänsyn till de yttranden som bolagen i Arevakoncernen hade framfört i deras svar på meddelandet om invändningar, enligt vilka endast Alstom skulle hållas ansvarigt för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992 (se punkt 255 ovan), att Alstom, i sitt svar på meddelandet om invändningar, uttryckligen medgav att det hade fått tillgång till svaret från bolagen i Arevakoncernen på meddelandet om invändningar, i enlighet med de villkor som Alstomkoncernen och Arevakoncernen hade kommit överens om i överlåtelseavtalet, och att det utförligt hade behandlat Arevakoncernens påståenden angående ansvaret. Kommissionen har tillagt att det muntliga hörandet den 18 och den 19 juli 2006 utgjorde ett tillfälle för såväl Alstom som bolagen i Arevakoncernen att upprepa sina respektive argument och att bemöta de andras argument. I skälen 345–347 i det angripna beslutet hänvisade kommissionen till de argument som hade framförts av Alstom i dess svar på meddelandet om invändningar. Den påpekade särskilt, i skäl 347, att Alstom hade förnekat att det aktivt hade deltagit i GIS-verksamheten eller i den därtill hörande samverkan före år 1993, eftersom T & D-avdelningen, som därefter fick den nya benämningen T & D-sektorn (som Alstom T & D SA och Alstom T & D AG hörde till),

alltid hade handlat som ett självständigt företag på marknaden, såväl före som efter det att den blev en juridisk person, och att det hade hävdat att endast T & D-sektorn och, följaktligen, Areva T & D SA och Areva T & D AG skulle hållas ansvariga för överträdelsen.

260 Alstom har inte bestritt innehållet i skälen 344, 345 och 347 i det angripna beslutet. Av beslutet framgår att Alstom, redan innan det angripna beslutet antogs, fick tillfälle att yttra sig över principen att bolaget ensamt ansvarade för det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992, och att Alstom hade fått kännedom om de argument som bolagen i Arevakoncernen hade framfört i deras svar på meddelandet om invändningar. Av detta framgår även att Alstom var i stånd att förklara varför det ansåg att det inte fanns anledning att överge den invändning som först hade framställts mot Areva T & D SA och Areva T & D AG i meddelandet om invändningar.

261 Detta bekräftas i förhörsombudets slutrapport, som upprättades den 15 januari 2007, i vilken det anges att – med hänsyn till de skriftliga svaren på meddelandet om invändningar och till den skriftväxling som följde samt till resultaten av det muntliga hörandet – den period under vilken överträdelsen pågick, såsom den hade angetts i meddelandet om invändningar, bland annat hade förkortats för Areva T & D SA och Areva T & D AG och att rätten för alla parter i förfarandet att yttra sig hade iakttagits i detta fall.

262 Eftersom det har visats att Alstom hade fått tillfälle att yttra sig över denna fråga på ett meningsfullt sätt, innan det angripna beslutet antogs, drar tribunalen slutsatsen att Alstoms rätt till förvar inte har åsidosatts på grund av den bristande överensstämmelsen mellan meddelandet om invändningar och det angripna beslutet, vilken följde av att T & D SA och Areva T & D AG, i det angripna beslutet, inte hölls personligen ansvariga på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992.

263 Alstom kan följaktligen inte vinna framgång med den anmärkning som bolaget har framställt inom ramen för dess sjunde grund, genom vilken det har gjorts gällande att principen om iakttagandet av rätten till försvar samt artikel 27.1 i förordning nr 1/2003 har åsidosatts.

Höjningen med 50 procent av grundbeloppet för de böter som Alstom och bolagen i Arevakoncernen ålades i artikel 2 b och c i det angripna beslutet

– Parternas argument

264 Alstom har genom sin femte grund, som består av tre delar, klandrat kommissionen för att ha höjt grundbeloppet för de böter som bolaget ålagts, i artikel 2 b och c i det angripna beslutet, på grund av en försvårande omständighet som avsåg att det aktuella företaget hade haft en ledande roll som kartellens ”Europasekreterare”.

265 Den femte grundens första del, som Alstom har gjort gällande, avser att kommissionen hade fel när den bedömde att det aktuella företaget hade haft en ledande roll som kartellens ”Europasekreterare”.

266 Alstom har medgett att det aktuella företaget hade tagit på sig rollen som kartellens ”Europasekreterare” för den period som inleddes ”omkring år 2000” och varade

till och med år 2004”. Alstom har även medgett att ”[det aktuella företagets roll som kartellens ’Europasekreterare’] medförde att Alstom fick en central roll eller roll som ’kontaktled’” inom kartellen och att ”det är uppenbart att den omständigheten att informationen centraliserades och/eller spreds medförde att kartellens funktion blev effektivare”. Alstom har inte bestritt att rollen som ”Europasekreterare” innebar ”att vara ansvarig för centralisering, sammanställning och utväxling av meddelanden mellan de europeiska deltagarna och mellan dessa och de japanska deltagarna, för fördelningen av [GIS-]projekt med hänsyn till de anmälningsformulär som mottagits från deltagarna och med tillämpning av mekaniska principer (kvoter), eller för det konkreta administrerandet av vissa, och inte alla, möten”. Alstom har slutligen medgett att det i egenskap av ”Europasekreterare” för kartellen ”har … noterat utvecklingen av kvoterna för varje deltagare till följd av fördelningen av [GIS-]projekt, å ena sidan, och order som erhållits från kunderna, å andra sidan”.

267 Alstom anser likväl att det inte kan tillskrivas någon ledande roll på grund av de uppgifter det har som ”Europasekreterare”, eftersom dessa uppgifter, såsom framgår av det angripna beslutet och handlingarna i kommissionens ärendeakt, hade påtvingats Alstom av andra kartellmedlemmar, först tillfälligt mellan år 2000 och mars 2002, därefter permanent. Av meddelandet om invändningar, det angripna beslutet och kommissionens ärendeakt framgår dessutom att de uppgifter som bolaget hade som ”Europasekreterare” var rent administrativa och inte hade gett det aktuella företaget en viktigare roll än de andra kartellmedlemmarna såsom den som haft en ledande roll eller uppmuntrat till överträdelsen.

268 Den femte grundens andra del, som Alstom har gjort gällande, avser att punkt 2 tredje strecksatsen i riktlinjerna och motiveringsskyldigheten har åsidosatts. Antingen föreligger inte de omständigheter som vanligtvis beaktas för att fastställa en ledande roll i den mening som avses i punkt 2 tredje strecksatsen i riktlinjerna, i detta fall, eller så är dessa omständigheter gemensamma för alla kartellmedlemmar. För det första föreligger inte, i detta fall, vissa omständigheter som är avgörande vid kvalificeringen av den som har haft en ledande roll i en överträdelse. Alstom har varken uttalat hot

mot konkurrenter som inte deltagit i överträdelsen eller fattat beslut om utvidgning av kartellen eller dess relationer med tredje man. Alstom har inte heller ansvarat för övervakningen av kartellmedlemmarnas efterlevnad av kartellen. Alstom har inte haft en dominerande ställning på den relevanta marknaden i förhållande till andra bolag, såsom Siemens och ABB, vilka hade större marknadsandelar än Alstom, och dess ställning på marknaden har inte gjort det möjligt för bolaget att utöva påtryckningar på konkurrenterna. Alstom kan, med hänsyn till rättspraxis, inte heller betraktas som den som har uppmuntrat till eller gett idén till kartellen eller dess bestämmelser om funktionssätt. Det första avtalet, som ingicks år 1988, hade nämligen medundertecknats av nio europeiska bolag, och dessa bolag hade gemensamt organiserat kartellen. För det andra har vissa omständigheter som är karakteristiska för den som har en ledande roll inte varit specifika för Alstom, utan hänförliga till alla andra kartellmedlemmar eller till vissa av dem. Således utgjorde förberedandet och deltagandet i kartellens strategiska möten, samt frekvensen av detta deltagande, inslag som var gemensamma för Alstom, Siemens och ABB inom ramen för så kallade ledningsmöten, angående ledningen av kartellen, samt möten i den samlade styrelsen för Europa och Japan. I arbetsgrupperna och vid varje grupps förberedande möten inför mötena i den samlade styrelsen för Europa och Japan medverkade däremot samtliga deltagare i kartellen. Det har inte visats att Alstom tog fler initiativ än de andra inom ramen för kartellen eller att Alstom handlade självständigt i fråga om, exempelvis, regelbundna byten av koder inom kartellen. Slutligen säkerställdes iakttagandet av instruktioner, kontroll och disciplin inom kartellen av varje kartellmedlem, som såg till att dess intressen inom kartellen tillvaratogs, eller, i fråga om de japanska kartellmedlemmarnas iakttagande av sina skyldigheter, av Europastyrelsen. Mot denna bakgrund hade kommissionen inte fog för sin slutsats att det, enbart på grund av Alstoms ställning som ”Europasekreterare”, förelåg en försvårande omständighet som hängde samman med att Alstom hade en viktigare roll än de andra med avseende på kartellens funktion, en roll som till och med var avgörande för att kartellen skulle kunna fortsätta existera. Kommissionen har inte heller korrekt och tillräckligt motiverat sina slutsatser att kartellens ”Europasekreterare” har haft en mycket viktig roll, som i realiteten har varit grundläggande för kartellens funktion, genom att avsätta betydande resurser och genom att ta initiativ inom kartellen.

269 Den femte grundens tredje del, som Alstom har gjort gällande, avser att principerna om likabehandling och proportionalitet har åsidosatts. Kommissionen åsidosatte

principen om likabehandling genom att, vad beträffar den försvårande omständighet som avsåg den ledande rollen, dels behandla det aktuella företaget på samma sätt som Siemens, trots att de situationer som dessa företag befann sig i inte var lika, dels behandla det aktuella företaget annorlunda än ABB och de japanska företag vars deltagande i överträdelsen hade konstaterats, trots att de situationer som dessa företag befann sig i var lika. Alstom har även gjort gällande att proportionalitetsprincipen har åsidosatts till följd av att det aktuella företaget och Siemens har behandlats på samma sätt.

270 Bolagen i Arevakoncernen har genom sin sjätte grund, som består av fyra delar, bestritt höjningen av det bötesbelopp som de ålagts, i artikel 2 c i det angripna beslutet, på grund av att det aktuella företaget hade haft en ledande roll som kartellens ”Europasekreterare”.

271 Den sjätte grundens första del, som bolagen i Arevakoncernen har gjort gällande, avser att artikel 23.2 a i förordning nr 1/2003 och punkt 2 i riktlinjerna har åsidosatts, genom att kommissionen ansåg att de hade haft en ledande roll, utan att visa att de hade utövat ledande funktioner eller haft en påverkande roll vid genomförandet av kartellen. Även om det aktuella företaget hade tagit på sig verkställande uppgifter, av administrativ art, i egenskap av ”Europasekreterare”, mellan slutet av år 1999 och maj 2004, hade det däremot aldrig utövat ledande funktioner eller haft en påverkande roll inom ramen för kartellen. Såsom framgår av kommissionens ärendeakt hade sekretariatet för arbetsmötena således inte gett det aktuella företaget något avgörande inflytande över kartellens strategiska frågor. De frågorna behandlades vid de möten som avsåg ledningen av kartellen, vid vilka ABB var ordförande. Dessutom blev rollen som kartellens Europasekreterare med tiden mindre viktig, så till den grad att den inte längre föranledde någon ersättning. Till skillnad från Siemens och ABB hade det aktuella företaget i vart fall inte det inflytande på marknaden som krävs för att det skulle kunna ha en ledande roll i överträdelsen.

272 Den sjätte grundens andra del, som bolagen i Arevakoncernen har gjort gällande, avser att kommissionen gjorde fel när den bedömde arten av de uppgifter som det aktuella företaget svarade för i egenskap av kartellens ”Europasekreterare”.

273 Bolagen i Arevakoncernen har medgett att det aktuella företaget ”verkligen var kartellens Europasekreterare från slutet av år 1999 till maj 2004” och att företaget härvid hade en ”administrativ roll” eller utgjorde ”ett hjälpmedel” som ”sannolikt har underlättat kartellens funktion”. Vad gäller innebörden av denna roll har de vitsordat att kartellens ”Europasekreterare” har ”underlättat informationsutbytet” inom kartellen genom att den centraliserade, sammanställde och utbytte viss information om kartellens funktion. Bolagen i Arevakoncernen har även medgett att kartellens ”Europasekreterare” har ”organiserat” och ”svarat för sekretariatet för arbetsmötena” i kartellen och att den i detta avseende skulle upprätta dagordningen, i enlighet med ”vad som framgick av diskussionerna och förslagen från samtliga kartellmedlemmar”, och ”sammanfatta … kartellmedlemmarnas krav och förslag och … resultatet av diskussionerna”, särskilt i fråga om fördelningen av GIS-projekt. Av deras skrivelser framgår slutligen att kartellens ”Europasekreterare” till och med ”år 2002” hade roll i ”fördelningen av [GIS-]projekt”.

274 Bolagen i Arevakoncernen anser likväl att de inte kan tillskrivas någon ledande roll på grund av deras roll som ”Europasekreterare”. Kommissionen hade fel när den, i skäl 512 i det angripna beslutet, bedömde att ”Europasekreteraren” utgjorde ett kommunikationsmedel mellan kartellmedlemmarna och att den sammankallade till och var ordförande vid de möten som syftade till att genomföra kartellen. Vad beträffar informationsutbytet inom kartellen kan det inte anses att ”Europasekreteraren” utgjorde en länk mellan de europeiska kartellmedlemmarna, eftersom nästan hälften av informationen utbyttes av de senare på en bilateral basis och att Europasekreterarens spridning av information klart hade avtagit efter september 1999. Vidare svarade ”Europasekreteraren” inte längre för uppgiften att sammankalla till mötena efter

upphörandet av det system som var en följd av GQ-avtalet. Nämnda sekreterare stod inte heller själv för de konkreta insatserna (uppföljning, upprättande av protokoll, etcetera) och de finansiella kostnaderna som mötena innebar, vilka fördelades i turordning. Det är slutligen oriktigt att anse att ”Europasekreteraren” var ordförande vid mötena, i den meningen att sekreteraren hade tagit på sig ledande uppgifter eller haft en påverkande roll inom kartellen, eftersom den i detta avseende hade inskränkt sig till att samla in krav och förslag från var och en och till att sammanfatta dessa samt resultaten av diskussionerna. Bolagen i Arevakoncernen har gjort gällande att kommissionen i vart fall gjorde fel när den, i skäl 513 i det angripna beslutet, slog fast att sekreteraren hade haft en mycket viktig roll, som i realiteten var grundläggande för kartellens funktion. Efter det att Siemens hade lämnat kartellen, år 2002, tillämpades inte längre GQ- och EQ-avtalen, och den roll som kartellens Europasekreterare hade förenklades i hög grad. I synnerhet var sekreteraren inte längre ensam om att organisera mötena och den var inte längre ansvarig för tilldelningen av marknader. Följaktligen begränsades den roll som ”Europasekreteraren” hade till att endast verkställa kartellmedlemmarnas beslut, varvid den underlättade kartellens funktion, dock utan att vara oumbärlig för kartellen.

275 Den sjätte grundens tredje del, som bolagen i Arevakoncernen har gjort gällande, avser att principen om likabehandling har åsidosatts genom att kommissionen dels har behandlat det aktuella företaget på samma sätt som Siemens, trots att de situationer som dessa företag befann sig i inte var lika, dels har behandlat det aktuella företaget annorlunda än ABB och de japanska företag som deltog i överträdelsen, trots att de situationer som dessa företag befann sig i var lika. Den fjärde delen avser att proportionalitetsprincipen har åsidosatts genom att skillnaden mellan den överträdelse som begåtts av det aktuella företaget och de överträdelser som begåtts av de andra kartellmedlemmarna, med avseende på hur allvarliga de var, inte var tillräcklig för att motivera en höjning med 50 procent av grundbeloppet för de böter som de ålagts.

276 Kommissionen har bestritt de argument som har framförts av Alstom och bolagen i Arevakoncernen och anser att de inte kan vinna framgång med deras grunder och anmärkningar.

– Tribunalens bedömning

277 I skäl 514 i det angripna beslutet konstaterade kommissionen bland annat att det aktuella företaget hade haft en ledande roll i överträdelsen, i den mening som avses i punkt 2 tredje strecksatsen i riktlinjerna, på grund av dess uppgifter som kartellens ”Europasekreterare”. Kommissionen ansåg, i skälen 514 och 522 i det angripna beslutet, att grundbeloppet för de böter som Alstom skulle åläggas skulle höjas med 50 procent, vilket medförde att beloppet uppgick till 65 020 000 euro, och att grundbeloppet för de böter som Areva T & D SA och de andra bolagen i Arevakoncernen skulle åläggas skulle höjas med 50 procent, vilket medförde att beloppet uppgick till 53 550 000 euro respektive 25 500 000 euro.

278 Om vissa bolag ådrar sig ansvar på grund av att flera företag har deltagit i en överträdelse av artikel 81 EG och/eller artikel 53 i EES-avtalet, ska kommissionen, när den fastställer grundbeloppet för de böter som vart och ett av dessa bolag ska åläggas, enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 eller artikel 23.2 i förordning nr 1/2003, pröva hur allvarlig den överträdelse är, relativt sett, som begicks av det företag som bolaget ledde (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovan i punkt 87 nämnda förenade målen Suiker Unie m.fl. mot kommissionen, punkt 623, och domen i de ovan i punkt 61 nämnda förenade målen Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, punkt 92, samt domen av den 25 oktober 2005 i det ovan i punkt 219 nämnda målet Groupe Danone mot kommissionen, punkt 277). Detta innebär att det i synnerhet ska fastställas vilken roll, relativt sett, som varje företag hade i överträdelsen under den tid det deltog i den (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 65 nämnda målet Anic Partecipazioni, punkt 150, domen i det ovan i punkt 63 nämnda målet Enichem Anic mot kommissionen, punkt 264, och domen av den 25 oktober 2005 i det ovan i punkt 219 nämnda målet Groupe Danone mot kommissionen, punkt 277), under ledning av något av bolagen i fråga. Denna slutsats är den logiska följden av principen att straff och påföljder ska vara individuella, vilken det har erinrats om i punkt 219 ovan (se domen av den 25 oktober 2005 i det ovan i punkt 219 nämnda målet Groupe Danone mot kommissionen, punkt 278 och där angiven rättspraxis).

279 Det föreskrivs, i överensstämmelse med principen att straff och påföljder ska vara individuella, i punkterna 2 och 3 i riktlinjerna att bötesbeloppet kan anpassas med hänsyn till vissa försvårande och förmildrande omständigheter som kan tillskrivas varje företag som har deltagit i överträdelsen. I synnerhet finns i punkt 2 en icke uttömmande förteckning över försvårande omständigheter som kan beaktas.

280 Den ledande roll som en eller flera företag har haft i en kartell ska beaktas vid beräkningen av bötesbeloppet, eftersom de företag som har haft en sådan roll bär ett särskilt ansvar i förhållande till de andra företagen (domen i de ovan i punkt 134 nämnda förenade målen Tokai Carbon m.fl. mot kommissionen, punkt 316, och domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 281; se, för ett liknande resonemang, även förstainstansrättens dom av den 14 maj 1998 i mål T-347/94, Mayr-Melnhof mot kommissionen, REG 1998, s. II-1751, punkt 291). Den icke uttömmande förteckningen över försvårande omständigheter, som finns i punkt 2 i riktlinjerna, omfattar bland annat, i dess tredje strecksats, att företaget har haft en ”ledande roll eller uppmuntrat till överträdelsen”.

281 Såsom framgår av själva lydelsen av punkt 2 tredje strecksatsen i riktlinjerna finns det anledning att skilja mellan den som har haft en ”ledande roll” och den som har ”uppmuntrat” till en överträdelse. Medan rollen som den som har uppmuntrat till en överträdelse hör ihop med upprättandet eller utvidgningen av en konkurrensbegränsande samverkan, hör den ledande rollen ihop med samverkans sätt att fungera (domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 316). Eftersom det i det angripna beslutet endast slås fast att det aktuella företaget har haft en ledande roll i överträdelsen, kan Alstom inte vinna framgång med de argument genom vilka det utgås från den som har ”uppmuntrat” till överträdelsen.

282 De anmärkningar som avser en oriktig bedömning och ett åsidosättande av punkt 2 tredje strecksatsen i riktlinjerna förutsätter härefter att det prövas huruvida

kommissionen hade rätt i sin bedömning, mot bakgrund av sammanhanget i detta fall, att den omständigheten att det aktuella företaget uppträdde i rollen som kartellens Europasekreterare kunde likställas med att det hade en ledande roll i överträdelsen, i den mening som avses i punkt 2 tredje strecksatsen i riktlinjerna. Tribunalen måste, vid kontrollen av huruvida det var rättsenligt att bedöma att det aktuella företaget hade haft en ledande roll i överträdelsen och att Alstom och bolagen i Arevakoncernen, av detta skäl, ådrog sig särskilt ansvar, begränsa sin prövning till de faktiska omständigheter som det hänvisats till i det angripna beslutet såsom bevis på en sådan roll.

283 För att det ska anses att ett företag har haft en ledande roll i en konkurrensbegränsande samverkan krävs att det har varit en betydelsefull drivande kraft i samverkan (domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 374, dom och av den 18 juni 2008 i mål T-410/03, Hoechst mot kommissionen, s. II-881, punkt 423) eller att det hade ett särskilt och konkret ansvar för samverkans sätt att fungera (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 300). Detta förhållande ska bedömas i ett allmänt perspektiv med hänsyn till sammanhanget i det enskilda fallet (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkterna 299 och 373). Ett sådant förhållande kan bland annat anses föreligga om företaget, genom regelbundna initiativ, spontant ger en stark impuls till samverkan (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkterna 348, 370-375 och 427, och domen i det ovannämnda målet Hoechst mot kommissionen, punkt 426). Man kan även sluta sig till att det rör sig om ett sådant förhållande med hänsyn till flera indicier som sammantagna avslöjar företagets engagemang i att säkerställa att samverkan blev stabil och framgångsrik (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 351). Detta gäller således om det visas att företaget har utövat uppgifter som samordnare inom kartellen och bland annat har organiserat och bemannat det sekretariat som är ansvarigt för det konkreta genomförandet av kartellen (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 9 juli 2003 i mål T-224/00, Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen, REG 2003, s. II-2597, punkterna 246 och 247). Så är också fallet om det visas att nämnda företag har haft en central roll i kartellens konkreta funktion, exempelvis genom att organisera flera möten, samla in och sprida information inom kartellen, åta sig att företräda vissa medlemmar inom ramen för denna eller genom att vara den som oftast formulerar förslag som avser dess funktion (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom av den 8 november 1983 i de förenade målen 96/82–102/82, 104/82, 105/82, 108/82 och 110/82, IAZ International Belgium m.fl. mot

kommissionen, REG 1983, s. 3369, punkterna 57 och 58, och domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkterna 404, 439 och 461).

284 Det faktum att ett företag utövar påtryckningar eller till och med dikterar hur de övriga kartellmedlemmarna ska bete sig är däremot inte en nödvändig förutsättning för att företaget ska kunna betecknas som ledare för den konkurrensbegränsande samverkan (domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 374). Ett företags ställning på marknaden eller de resurser som det förfogar över kan inte heller utgöra indicier på en ledande roll i överträdelsen, även om de ingår i det sammanhang med hänsyn till vilket sådana indicier ska bedömas (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 283 nämnda målet Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen, punkt 241, och domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 299).

285 Såsom framgår av skälen 511–513 i det angripna beslutet tog kommissionen, i förevarande fall, hänsyn till att kartellens ”Europasekreterariat” bestod under hela den period under vilken den konkurrensbegränsande samverkan pågick och till att den var stabil över tiden, trots att många av kartellens organisatoriska kännetecken ändrades. Sekretariatet hade åtskilliga uppgifter. Kommissionen har, med hänvisning till skälen 121–123, 131, 132, 142, 147–149, 157–161, 173, 185 och 191–198 i det angripna beslutet, gjort gällande att kartellens ”Europasekreterariat” tjänade som ett kommunikationsmedel mellan de europeiska företag som var medlemmar i kartellen samt mellan dessa företag och det japanska sekretariatet, att sekretariatet sammankallade till och var ordförande vid mötena och att det var ansvarigt för redovisningen av kvoterna. Enligt kommissionen framgår det klart av sekretariatets meddelanden, GQ-avtalets och EQ-avtalets innehåll och av kartellens konkreta funktion att ”Europasekreteraren” hade en grundläggande roll. ”Europasekreteraren” hade, genom att ta initiativ och genom att avsätta betydande resurser till kartellen, utfört en betydelsefull tjänst för kartellen och på ett särskilt sätt bidragit till dess funktion.

286 Det ska först prövas huruvida kommissionen, med hänsyn till enbart de faktiska omständigheter som det hänvisades till i det angripna beslutet och som inte har bestritts av Alstom eller bolagen i Arevakoncernen (se bland annat punkterna 266 och 273 ovan), utan att åsidosätta artikel 23.2 a i förordning nr 1/2003, punkt 2 tredje strecksatsen i riktlinjerna eller göra en oriktig bedömning, hade fog för att dra slutsatsen att det aktuella företaget hade haft en ledande roll i överträdelsen genom att, från slutet av år 1999 till den 11 maj 2004, ta på sig de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare”, såsom framgår av skäl 147 i det angripna beslutet.

287 Det kan i detta hänseende konstateras att kartellens ”Europasekreterare” genom de uppgifter som sekreteraren utövade fick en ledande roll i samordnandet av kartellen och, under alla omständigheter, i dess konkreta funktion. Såsom kommissionen korrekt konstaterade i det angripna beslutet var ”Europasekreteraren” nämligen kontaktled mellan kartellmedlemmarna och hade en avgörande roll i kartellens konkreta funktion genom att underlätta informationsutbytet inom kartellen, varvid sekreteraren centraliserade och sammanställde information och, med de andra kartellmedlemmarna, utbytte information som var väsentlig för kartellens funktion, däribland information om GIS-projekt, genom att organisera och svara för sekretariatet för arbetsmötena och genom att emellanåt ändra de koder som syftade till att hemlighålla dessa möten och dessa kontakter. Kommissionen hade även rätt i sin bedömning, i skälen 147 och 513 i det angripna beslutet, att det var ett stort ansvar att vara kartellens ”Europasekreterare”, som innebar att betydande resurser, om än endast med avseende på tid eller personal, ställdes till förfogande. Utan den samordning och den centrala organisation som sekretariatet svarade för skulle kartellen, med tanke på dess komplexitet, sannolikt inte ha kunnat fungera så effektivt. Med hänsyn till att det inte har bestritts att det aktuella företaget utövade nämnda uppgifter på ett varaktigt sätt, från slutet av år 1999 till den 8 januari 2004, hade kommissionen dessutom rätt när den drog slutsatsen att nämnda företag i detta fall hade varit en betydelsefull drivande kraft för kartellen och, därigenom, haft en ledande roll i överträdelsen, i den mening som avses i punkt 2 tredje strecksatsen i riktlinjerna.

288 Denna slutsats påverkas inte av de andra argumenten från Alstom och bolagen i Arevakoncernen.

289 Tribunalen konstaterar inledningsvis att Alstom saknar grund för att ifrågasätta det angripna beslutet genom att göra gällande vissa bedömningar av faktiska och rättsliga omständigheter som förekommer i meddelandet om invändningar (se punkt 264 ovan). Det räcker härvid att erinra om att meddelandet om invändningar utgör ett förberedande dokument vars bedömningar av faktiska och rättsliga omständigheter är av rent provisorisk karaktär (se punkt 248 ovan).

290 Vad härefter angår de kriterier som avser kvalificeringen som den som har en ledande roll i en överträdelse och som inte föreligger i detta fall, det vill säga hot mot företag som inte deltar i den konkurrensbegränsande samverkan, fattande av beslut om utvidgning av samverkan eller dess relationer med tredje man eller rollen att uppmuntra till eller ge idén till samverkan, kan det noteras att dessa kriterier hör ihop med tidpunkten för upprättandet eller utvidgningen av en samverkan och, följaktligen, med rollen som ”den som har uppmuntrat till överträdelsen”, såsom det har erinrats om i punkt 281 ovan. Även om sådana omständigheter kan vara avgörande vid fastställandet av huruvida företaget har förmått eller uppmuntrat andra företag att upprätta samverkan eller att ansluta sig till den och, följaktligen, för att kvalificera företaget som den som har uppmuntrat till överträdelsen, i den mening som avses i punkt 2 tredje strecksatsen i riktlinjerna (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkterna 316 och 321), är dessa omständigheter inte avgörande när det rör sig om att kvalificera företaget som den som har en ledande roll i överträdelsen. Det är i sistnämnda, såsom i det förevarande, fallet tillräckligt att visa att det aktuella företaget, på något sätt, har varit en betydelsefull drivande kraft i samverkan (se punkt 283 ovan).

291 Även om det antas att det aktuella företaget inte hade den ekonomiska styrka eller den maktposition som var tillräcklig för att övervaka och säkerställa kartellens efterlevnad, är det inte tillräckligt för att utesluta att företaget kunde ha haft en ledande roll i överträdelsen, i den mening som avses i punkt 2 tredje strecksatsen i riktlinjerna. Såsom framgår av den rättspraxis som det har hänvisats till i punkterna 283 och 284 ovan hindrar inte den omständigheten att det aktuella företaget inte nödvändigtvis har varit i stånd att diktera hur de övriga kartellmedlemmarna ska bete

sig att företaget, på något sätt och, i detta fall, genom att på ett varaktigt sätt utöva de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare”, även om dessa uppgifter var administrativa, har varit en betydelsefull drivande kraft för kartellen genom att göra det möjligt för denna att fungera på ett stabilt och effektivt sätt.

292 Alstoms påståenden att det aktuella företaget ”omkring år 2000” hade påtvingats rollen som kartellens ”Europasekreterare” stöds varken av någon handling i akten i detta mål, förklaringen från M.S. av den 15 september 2006 (se punkt 23 ovan) eller av skälen 147 och 191 i det angripna beslutet, som Alstom i detta hänseende har åberopat. Alstoms argument att det aktuella företaget inte spontant tog på sig de uppgifter som tillkom kartellen ”Europasekreterare” eller, i utövandet av dessa uppgifter, var tvunget att följa vissa regler som hade bestämts på förhand inom kartellen utesluter inte att företaget har haft en ledande roll i överträdelsen. Det som är av betydelse i detta hänseende är att det aktuella företaget, på ett varaktigt sätt, från slutet av år 1999 till den 8 januari 2004, det vill säga en period av cirka 4 år och 2 månader, faktiskt utövade de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare” och att det därigenom hade en ledande roll i samordningen av kartellen och i dess konkreta funktion.

293 Vidare är de argument som avser att det aktuella företaget inte ensamt hade utövat alla uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare”, utan att andra företag, enligt kartellens regler, direkt kunde utbyta viss information sinsemellan, organisera möten inom kartellen, däribland möten om ledningen av kartellen, eller genomföra kartellen, bland annat i fråga om fördelningen av GIS-projekt, utan att vända sig till ”Europasekreteraren”, inte ägnade att medföra ett ifrågasättande av kommissionens bedömning att det aktuella företaget har haft en ledande roll i överträdelsen inom kartellen genom att på ett varaktigt sätt ta på sig samtliga uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare”. Varken skälen 120, 122, 149, 152, 157, 162, 180, 182, 185, 194, 197, 205 och 207 i det angripna beslutet, vilka Alstom har hänvisat till, eller

handlingarna i akten i målet gör det möjligt att dra slutsatsen att ABB eller de andra företag som har deltagit i kartellen, vilka inte formellt har haft rollen som ”Europasekreterare”, i praktiken har ingripit på i huvudsak samma sätt som det aktuella företaget i kartellens funktion, med avseende på såväl frekvens och varaktighet som omfattning eller intensitet. Även om det antas att andra företag som har deltagit i kartellen, särskilt ABB, också har haft en betydelsefull roll genom att fastställa kartellens allmänna strategi eller genom att utöva en maktposition inom kartellen, kan detta förhållande på sin höjd motivera att det undersöks huruvida även dessa är ansvariga för kartellens funktion av det skälet att de har haft en ledande roll i överträdelsen. Det kan emellertid inte under några omständigheter medföra ett ifrågasättande av kommissionens bedömning att det aktuella företaget har haft en ”ledande roll i överträdelsen” inom kartellen genom att på ett varaktigt sätt ta på sig samtliga uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare” (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 376).

294 Tribunalen anser följaktligen att kommissionen, utan att åsidosätta artikel 23.2 a i förordning nr 1/2003, punkt 2 tredje strecksatsen i riktlinjerna eller göra en oriktig bedömning, hade fog för att konstatera att det aktuella företaget hade haft en ledande roll i överträdelsen genom att på ett varaktigt sätt, från slutet av år 1999 till den 8 januari 2004, utöva de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare”.

295 Eftersom det av skälen 512 och 513 i det angripna beslutet klart framgår hur kommissionen har resonerat för att anse att det aktuella företaget hade en ledande roll i överträdelsen, vilket grundar sig på att nämnda företag utövade uppgifter som samordnare och att det hade en central roll i kartellens konkreta funktion, ska det dessutom anses att det angripna beslutet innehåller en tillräcklig motivering, enligt den rättspraxis som det har hänvisats till i punkt 283 ovan). Alstom kan följaktligen inte vinna framgång med den anmärkning som avser att det angripna beslutet i detta avseende inte har någon motivering. Av Alstoms egna skrivelser framgår för övrigt, såsom kommissionen korrekt har påpekat, att Alstom kunde förstå hur kommissionen hade

resonerat i det angripna beslutet när den ansåg att det berörda företaget hade en ledande roll i överträdelsen.

296 Den anmärkning som avser ett åsidosättande av principerna om likabehandling och proportionalitet utgör närmare bestämt ett bestridande av det rimliga i höjningen med 50 procent av grundbeloppet för de böter som Alstom och bolagen i Arevakoncernen ålades.

297 Av rättspraxis framgår att principen om likabehandling eller icke-diskriminering, såsom den angetts i punkt 235 ovan, ska tillämpas mot bakgrund av legalitetsprincipen, enligt vilken ingen till sin egen förmån kan åberopa en rättsstridig åtgärd som gynnat någon annan (se domstolens dom av den 4 juli 1985 i mål 134/84, Williams mot revisionsrätten, REG 1985, s. 2225, punkt 14 och där angiven rättspraxis, förstainstansrättens dom av den 14 maj 1998 i mål T-308/94, Cascades mot kommissionen, REG 1998, s. II-925, punkt 259, och domen i det ovan i punkt 131 nämnda målet LR AF 1998 mot kommissionen, punkt 367).

298 Iakttagandet av proportionalitetsprincipen, såsom den angetts i punkt 235 ovan, kräver vidare att böter inte får vara orimliga i förhållande till de eftersträvade målen, det vill säga i förhållande till iakttagandet av konkurrensreglerna, och att det bötesbelopp som åläggs på grund av en överträdelse av konkurrensreglerna står i proportion till överträdelsen bedömd i sin helhet, med beaktande av bland annat hur allvarlig den är (förstainstansrättens dom av den 6 oktober 1994 i mål T-83/91, Tetra Pak mot kommissionen, REG 1994, s. II-755, punkt 240, svensk specialutgåva, volym 16, s. II-1, av den 8 juli 2004 i de förenade målen T-67/00, T-68/00, T-71/00 och T-78/00, JFE Engineering m.fl. mot kommissionen, REG 2004, s. II-2501, punkt 532, och av den 12 september 2007 i mål T-30/05, Prym och Prym Consumer mot kommissionen, ej publicerad i rättsfallssamlingen, punkt 224).

299 Det är, vid bedömningen av hur allvarlig en överträdelse är, nödvändigt att ta hänsyn till en rad faktorer, vars slag och betydelse varierar alltefter vilket slags överträdelse det är fråga om och de särskilda omständigheterna kring den aktuella överträdelsen (domen i de ovan i punkt 247 nämnda förenade målen Musique Diffusion française m.fl. mot kommissionen, punkt 120, och domen i de ovan i punkt 298 nämnda förenade målen JFE Engineering m.fl. mot kommissionen, punkt 532).

300 Det ska dessutom erinras om att de företag som deltar i en överträdelse som pågår en längre tid kan turas om att vid olika tillfällen ha en ledande roll i överträdelsen, så att det inte kan uteslutas att vart och ett av dem samt de bolag som kan vara ansvariga för deras beteende kan bli föremål för en tillämpning av den försvårande omständighet som avser en ledande roll i överträdelsen (domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 460).

301 För att pröva huruvida principen om likabehandling har åsidosatts, finns det anledning att jämföra behandlingen av Alstom och bolagen i Arevakoncernen, å ena sidan, med behandlingen av Siemens, ABB eller de bolag som ledde de japanska företag som har deltagit i överträdelsen, å andra sidan, med hänsyn till den försvårande omständighet som avser en ”ledande roll i överträdelsen”.

302 Tribunalen konstaterar för det första att med hänsyn till denna försvårande omständighet höjdes grundbeloppet för de böter som Alstom och bolagen i Arevakoncernen ålades med 50 procent på samma sätt som för Siemens. Detta motiverades med att det aktuella företaget, på samma sätt som det företag som leddes av Siemens, på ett varaktigt sätt hade tagit på sig de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare”. Alstom har särskilt kritiserat denna likabehandling genom att göra gällande att det aktuella företaget skiljer sig från det företag som leddes av Siemens, eftersom det hade tagit på sig de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare” under en period som var hälften så kort som perioden för det företag som leddes av Siemens.

303 Såsom redan har angetts framgår det av skälen 147 och 178 i det angripna beslutet att det företag som leddes av Siemens tog på sig de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare” från kartellens inledning, den 15 april 1988 till september 1999, det vill säga en period av cirka 11 år och 5 månader, och att, sedan nämnda företag lämnat kartellen, dessa uppgifter åtogs av det aktuella företaget från slutet av år 1999 till dess att kartellens verksamheter upphörde den 11 maj 2004. Dessutom har teorin om ekonomisk succession i detta fall inte tillämpats på Alstom och bolagen i Arevakoncernen (se punkt 111 ovan). De kan därför hållas personligen ansvariga för den drivande roll som det aktuella företaget hade i kartellens funktion endast under den period då de, direkt eller indirekt, ledde detta företags verksamheter. Av artikel 1 b–f i det angripna beslutet, jämförd med skälen 358 och 371 i beslutet, följer att den ledande roll i överträdelsen som det aktuella företaget har haft kan medföra ansvar för

— Alstom endast från slutet av år 1999 till den 8 januari 2004, det vill säga en period av cirka 4 år och 2 månader,

— Areva T & D SA endast från slutet av år 1999 till den 11 maj 2004, det vill säga en period av cirka 4 år och 7 månader,

— Areva T & D AG endast från den 22 december 2003 till den 11 maj 2004, det vill säga en period av cirka 5 månader,

— Areva och Areva T & D Holding endast från den 9 januari till den 11 maj 2004, det vill säga en period av cirka 4 månader.

304 I alla dessa fall finns det följaktligen en väsentlig skillnad mellan den period under vilken ett företag som stod under Siemens ledning utövade de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare” och den period under vilken dessa uppgifter utövades av det aktuella företaget, under ledning av Alstom och bolagen i Arevakoncernen.

305 Kommissionen har, i det angripna beslutet, framhållit den omständigheten att såväl det företag som leddes av Siemens som det aktuella företaget tog på sig att själva svara för kartellens ”Europasekreterariat”, på ett stabilt och varaktigt sätt. Det ska härvid påpekas att även om Alstom korrekt har angett att det aktuella företaget, i skälen 147 och 191 i det angripna beslutet, endast identifieras som kartellens ”tillfälliga Europasekreterare” i slutet av år 1999 eller i början av år 2000, har Alstom inte bestritt att det, i mars 2002, bestämdes att det ensamt skulle svara för sekretariatet under en obestämd tid och, följaktligen, på ett stabilt och varaktigt sätt. Bedömningen att det aktuella företaget självt och på ett stabilt och varaktigt sätt tog på sig ansvaret för kartellens ”Europasekreterariat” påverkas inte heller av den omständigheten, som åberopats av Alstom, att det aktuella företaget endast tog på sig de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare” under en begränsad period av cirka 4 år och 2 månader. Denna faktiska omständighet är nämligen inte beroende av Alstoms vilja och är enbart en följd av att kommissionen, efter ABB:s anmälan (se punkt 10 ovan), ingrep för att få överträdelsen att upphöra.

306 Frågan uppkommer huruvida den väsentliga skillnaden mellan de perioder under vilka de olika företagen i fråga utövade de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare” är relevant med avseende på den försvårande omständighet som avser en ledande roll i överträdelsen, eller om det i detta fall kunde bortses från en sådan skillnad med hänsyn till att nämnda företag själva hade ansvarat för Europasekretariatet på ett stabilt och varaktigt sätt.

307 Under omständigheterna i detta fall, det vill säga ett fall som rör en överträdelse som pågår under en lång tid under vilken olika företag, under ledning av olika bolag, successivt och under väl avgränsade perioder, har haft en ledande roll i överträdelsen, kräver principerna om likabehandling och proportionalitet att det för bolag – som har lett ett eller flera företag som, under deras ledning, har haft en ”ledande roll i överträdelsen” – görs olika höjningar av grundbeloppen för deras böter, när det finns väsentliga skillnader mellan de perioder under vilka företaget eller företagen, under deras ledning, hade nämnda roll. Det ska erinras om att den ledande rollen hänger ihop med kartellens sätt att fungera (se punkt 281 ovan) och att den, till skillnad från rollen som den som har uppmuntrat till en överträdelse, nödvändigtvis omfattar en viss period. Det ska följaktligen beaktas att ett bolag som har lett ett av de företag som har deltagit i kartellen kan tillskrivas den drivande roll som nämnda företag hade i kartellens funktion under nästan en fjärdedel av nämnda period, vilket är fallet för Alstom och bolagen i Arevakoncernen, medan ett annat bolag som har lett ett annat företag som har deltagit i kartellen kan tillskrivas den drivande roll som sistnämnda företag hade i kartellens funktion under nästan tre fjärdedelar av nämnda period, vilket är fallet för Siemens. Kommissionen medgav för övrigt själv vid förhandlingen att den period under vilken ett företag hade en ”ledande roll i överträdelsen” var ett kriterium som skulle beaktas vid bedömningen av den skärpning av ansvaret som en sådan roll ska föranleda (se punkt 39 ovan).

308 Av detta följer att kommissionen har åsidosatt principerna om likabehandling och proportionalitet, genom att, i det angripna beslutet, ålägga Alstom och bolagen i Arevakoncernen, å ena sidan, och Siemens, å andra sidan, en lika stor höjning av grundbeloppet för deras böter, medan det fanns väsentliga skillnader mellan de perioder under vilka företaget eller företagen i fråga, under deras ledning, utövade de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare”.

309 Det ska härefter, i fråga om den försvårande omständighet som avser en ledande roll i överträdelsen, påpekas att ABB behandlades annorlunda än Alstom och bolagen i Arevakoncernen, eftersom ABB, till skillnad från de andra, inte ansågs ha haft en

”ledande roll i överträdelsen”, och grundbeloppet för dess böter följaktligen inte höjdes på grund av denna försvårande omständighet. Alstom och bolagen i Arevakoncernen har kritiserat denna skillnad i behandling genom att göra gällande att den situation som ABB befann sig i var jämförbar med deras situation i fråga om den försvårande omständighet som avser en ledande roll i överträdelsen.

310 Det har emellertid varken visats eller ens påståtts att ABB tog på sig de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare” eller att ABB, på ett stabilt och varaktigt sätt, självt utövade alla de uppgifter som vanligtvis tillkommer nämnda sekreterare. Även om det allmänt medges, även av kommissionen, att ABB har haft en ”betydelsefull roll” inom kartellen, har det inte heller visats att denna roll, i fråga om kartellens funktion, var jämförbar med den roll som det aktuella företaget och det företag som leddes av Siemens hade i egenskap av kartellens ”Europasekreterare”. Det har följaktligen inte visats att ABB har befunnit sig i en situation som är jämförbar med den som Alstom och bolagen i Arevakoncernen eller, till och med, Siemens har befunnit sig i.

311 Även om det antas att kommissionen har tillämpat de kriterier som avser kvalificeringen av den som har en ledande roll i överträdelsen, såsom de har angetts i punkt 283 ovan, på ett rättsstridigt sätt, genom att inte kvalificera ABB på detta sätt trots den betydelsefulla roll som företaget hade inom kartellen, kan en sådan rättsstridighet, som gynnat någon annan, inte medföra att Alstom och bolagen i Arevakoncernen ska vinna framgång med dessa anmärkningar för ogiltigförklaring, i enlighet med den rättspraxis som det har hänvisats till i punkt 297 ovan.

312 Av detta följer att Alstom och bolagen i Arevakoncernen inte kan vinna framgång med de anmärkningar som avser att icke-diskrimineringsprincipen har åsidosatts genom att de inte behandlades på samma sätt som ABB trots att de befann sig i en jämförbar situation.

313 Det ska slutligen noteras att Alstom och bolagen i Arevakoncernen också behandlades annorlunda än de bolag som ledde de japanska företagen, vid tidpunkten då de deltog i den överträdelse som har konstaterats i artikel 1 i det angripna beslutet, i fråga om den försvårande omständighet som avser utövandet av en ledande roll i överträdelsen. Kommissionen påpekade härvid, i skäl 511 i det angripna beslutet, att ”rollen som japansk sekreterare … i huvudsak avsåg utbytet mellan motsvarande japanska parter och utbytet med Europasekreteraren beträffande [GIS-]projekt utanför EES” och att denna roll ”i turordning utövades, under korta perioder, av Hitachi, Toshiba och Melco”. Den drog av detta slutsatsen att denna roll inte kunde likställas med att någon har en ”ledande roll i överträdelsen”, i den mening som avses i punkt 2 tredje strecksatsen i riktlinjerna. Alstom och bolagen i Arevakoncernen har kritiserat denna skillnad i behandling genom att göra gällande att de, i den del det företag som de successivt hade lett hade utövat de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare” under cirka fyra år, befann sig i en situation som i huvudsak var jämförbar med situationen för de bolag som vart och ett hade lett ett japanskt företag som hade utövat de uppgifter som tillkom rollen som ”japansk sekreterare” under en motsvarande period.

314 Kommissionen fann, i det angripna beslutet, vid bedömningen av den försvårande omständighet som avser en ledande roll i överträdelsen, att utövandet av de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare” och utövandet av de uppgifter som tillkom kartellens ”japanske sekreterare” inte var jämförbara. Den tog hänsyn till att ”rollen som japansk sekreterare … i huvudsak avsåg utbytet mellan motsvarande japanska parter och utbytet med Europasekreteraren beträffande projekt utanför EES”. Kommissionen påpekade i detta hänseende, i skälen 127, 128 och 246 i det angripna beslutet, att de japanska företagens deltagande i överträdelsen, som konstaterats i artikel 1 i det angripna beslutet, i huvudsak hängde samman med den ”gemensamma överenskommelse” som fanns (se punkt 29 ovan), enligt vilken de japanska företagen skulle avstå från att avge anbud för GIS-projekt inom EES. Av nämnda ”gemensamma överenskommelse” framgår nämligen att det ”japanska sekretariatet”, till skillnad från ”Europasekretariatet”, inte hade en drivande roll i överträdelsens funktion inom EES och att de bolag som ledde de japanska företag som svarade för nämnda sekretariat inte ådrog sig något särskilt ansvar i detta avseende. Alstom och bolagen

i Arevakoncernen kan följaktligen inte vinna framgång med anmärkningarna enligt vilka de behandlades annorlunda än de japanska bolagen, i det att kommissionen för de japanska bolagen inte höjde böternas grundbelopp på grund av den försvårande omständighet som avser en ledande roll i överträdelsen som de företag hade som leddes av de japanska bolagen. Den situation som Alstom och bolagen i Arevakoncernen befann sig i var nämligen inte jämförbar med situationen för de japanska bolagen i fråga.

315 Även om det antas att kommissionen har tillämpat de kriterier som avser kvalificeringen av den som har en ledande roll i överträdelsen, såsom de har angetts i punkt 283 ovan, på ett rättsstridigt sätt, genom att inte kvalificera de japanska bolagen på detta sätt – varvid dessa ledde de företag som successivt, i perioder om två år, hade utövat de uppgifter som tillkom kartellens ”japanske sekreterare” – kan en sådan rättsstridighet, som gynnat någon annan, inte medföra att framgång nås med de anmärkningar som anges i punkt 314 ovan, i enlighet med den rättspraxis som det har hänvisats till i punkt 297 ovan.

316 Av detta följer att Alstom och bolagen i Arevakoncernen inte kan vinna framgång med de anmärkningar som avser att icke-diskrimineringsprincipen har åsidosatts genom att de behandlades annorlunda än de japanska bolagen trots att de befann sig i en jämförbar situation.

317 Av det anförda följer att artikel 2 b och c i det angripna beslutet strider mot proportionalitetsprincipen och icke-diskrimineringsprincipen, eftersom Alstom och bolagen i Arevakoncernen, på grund av den försvårande omständighet som avser en ledande roll i överträdelsen, ålades samma höjning, med 50 procent av grundbeloppet för deras böter, som den som Siemens ålades. Artikel 2 b och c i det angripna beslutet ska följaktligen ogiltigförklaras.

318 Tribunalen ska följaktligen, i enlighet med de yrkanden om ändring som har framställts av Alstom och bolagen i Arevakoncernen, med stöd av sin obegränsade behörighet enligt artikel 229 EG, artikel 17 i förordning nr 17 och artikel 31 i förordning nr 1/2003, i detta avseende själv bedöma de relevanta omständigheterna i förevarande fall för att fastställa den höjning av böternas grundbelopp som de aktuella bolagen ska åläggas på grund av den försvårande omständighet som avser den ledande roll i överträdelsen som det aktuella företaget hade (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom av den 9 november 1983 i mål 322/81, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin mot kommissionen, REG 1983, s. 3461, punkt 111, svensk specialutgåva, volym 7, s. 351, och domen av den 18 september 2003 i det ovan i punkt 88 nämnda målet Volkswagen mot kommissionen, punkterna 149 och 151, samt förstainstansrättens dom i det ovan i punkt 87 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkterna 303, 394 och 455). Det ska härvid erinras om att den obegränsade behörighet som unionsdomstolen tillerkänts enligt artikel 17 i förordning nr 17 och artikel 31 i förordning nr 1/2003 innebär inte endast en behörighet att företa en kontroll av sanktionens lagenlighet, utan även en behörighet att ersätta kommissionens bedömning med sin egen. Följaktligen kan unionsdomstolen undanröja, sätta ned eller höja de böter som ålagts när frågan om bötesbeloppet är föremål för dess prövning (punkterna 226 och 227 ovan, domen av den 8 februari 2007 i det ovan i punkt 126 nämnda målet Groupe Danone mot kommissionen, punkterna 61 och 62, och förstainstansrättens dom av den 12 december 2007 i de förenade målen T-101/05 och T-111/05 BASF och UCB mot kommissionen, REG 2007, s. II-4949, punkt 213).

319 Det ska säkerställas att den höjning som hänger samman med den ledande roll som det aktuella företaget hade i överträdelsen fastställs till en nivå som har en avskräckande verkan (se, för ett liknande resonemang, analogt domen i det ovan i punkt 87 nämnda målet ACF Chemiefarma mot kommissionen, punkt 173, och domen i det ovan i punkt 235 nämnda målet Archer Daniels Midland mot kommissionen, punkt 141), det vill säga till en nivå som avskräcker företagen från att ta på sig uppgifter som är väsentliga för att en konkurrensbegränsande samverkan ska fungera väl.

320 Det ska i förevarande fall beaktas att det aktuella företaget, under ledning av Alstom och bolagen i Arevakoncernen, ensamt ansvarade för kartellens ”Europasekretariat”, vilket det gjorde på ett stabilt och varaktigt sätt. Det ska också beaktas att det aktuella företaget, medan det, direkt eller indirekt, leddes av Alstom och Areva T & D SA (tidigare Alstom T & D SA), tog på sig ansvaret för nämnda ”Europasekretariat” vid

en tidpunkt då kartellen var särskilt destabiliserad ur en europeisk synvinkel, genom utträdet av det företag som leddes av Siemens och som hade varit kartellens ”Europasekreterare” sedan år 1988 och var en viktig aktör på marknaden såväl utanför som i Europa, såsom framgår av skäl 178 i det angripna beslutet. Det konstateras också att Alstom, i sina skrivelser, självt har medgett att ”[det] mellan åren 2000 och 2004 var det enda företag som kunde ta på sig [rollen som kartellens ’Europasekreterare’], med hänsyn till de rådande intressena på europanivå”.

321 Av alla dessa omständigheter följer att det aktuella företaget hade en avgörande roll i kartellens fortsättning och funktion mellan slutet av år 1999 och den 8 januari 2004.

322 Det ska dessutom beaktas att, såsom framgår av punkt 303 ovan, den period under vilken det företag som leddes av Siemens, under ledning av detta bolag, utövade de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare”, var väsentligt längre än de perioder under vilka det aktuella företaget, under ledning av Alstom och Areva T & D SA, hade de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare” och avsevärt mycket längre än de perioder under vilka det aktuella företaget, under ledning av Areva T & D AG, Areva eller Areva T & D Holding, hade de uppgifter som tillkom kartellens ”Europasekreterare”.

323 Mot bakgrund av alla dessa omständigheter anser tribunalen att det med hänsyn till den roll som det aktuella företaget hade i överträdelsen och som kan tillskrivas Alstom och bolagen i Arevakoncernen är skäligt att ålägga

— Alstom en höjning med 35 procent av grundbeloppet för de böter som åläggs, varvid de böter som detta aktiebolag ska betala således ska fastställas till 58 522 500 euro, varav 48 195 000 euro ska betalas solidariskt med Areva T & D SA,

— Areva T & D SA en höjning med 35 procent av grundbeloppet för de böter som åläggs, varvid de böter som detta bolag ska betala, solidariskt med Alstom, således ska fastställas till 48 195 000 euro, varav 20 400 000 euro ska betalas solidariskt med Areva T & D AG, Areva och Areva T & D Holding, och

— Areva T & D AG, Areva och Areva T & D Holding en höjning med 20 procent av grundbeloppet för de böter som åläggs, varvid de böter som dessa bolag ska betala, solidariskt med Areva T & D SA, således ska fastställas till 20 400 000 euro.

Den sjunde grunden som framställts av bolagen i Arevakoncernen och som avser att det har gjorts en oriktig bedömning och att artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet samt meddelandet om samarbete har åsidosatts, genom att kommissionen nekade dem en nedsättning av deras bötesbelopp till följd av deras samarbete under det administrativa förfarandet.

– Parternas argument

324 Bolagen i Arevakoncernen har genom sin sjunde grund, som består av två delar, ifrågasatt kommissionens beslut att neka dem en nedsättning av deras bötesbelopp, enligt meddelandet om samarbete, med motiveringen att de upplysningar som de hade lämnat inte hade tillfört något betydande mervärde. Den första delen avser en uppenbart oriktig bedömning vad beträffar omfattningen av deras samarbete. Kommissionen hade fel när den ansåg att uppgifterna från bolagen i Arevakoncernen, såsom de förekommer i deras förklaring enligt meddelandet om samarbete och i deras svar på meddelandet om invändningar, var motsägelsefulla och tvetydiga och att de följaktligen inte var tillförlitliga. Den andra delen avser att artikel 81 EG och artikel 53

i EES-avtalet samt meddelandet om samarbete har åsidosatts, genom att kommissionen nekade dem en nedsättning av deras bötesbelopp. Bolagen i Arevakoncernen har hävdat att de, genom att i det administrativa förfarandet bekräfta att det företag som leddes av Siemens deltog i mötet i september 1999, tillhandahöll kommissionen en bevisning som hade ett betydande mervärde i förhållande till den bevisning som kommissionen redan förfogade över. Deras vittnesmål var avgörande, eftersom det gjorde det möjligt för kommissionen att utesluta möjligheten att det av Siemens ledda företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–24 april 1999 var preskriberat och, till och med, att förlänga detta deltagande i överträdelsen till den 1 september 1999.

325 Kommissionen har bestritt argumenten från bolagen i Arevakoncernen och anser att de inte kan vinna framgång med denna grund.

– Tribunalens bedömning

326 En nedsättning av det bötesbelopp som ska åläggas på grund av en överträdelse av konkurrensreglerna, i de fall där de företag som har deltagit i överträdelsen samarbetar, grundar sig på bedömningen att ett sådant samarbete underlättar kommissionens uppgift att konstatera överträdelsen och, i förekommande fall, att få den att upphöra (domen i de ovan i punkt 131 nämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkt 399, och förstainstansrättens dom i det ovan i punkt 235 nämnda målet BPB de Eendracht mot kommissionen, punkt 325, samt dom av den 14 maj 1998 i mål T-338/94, Finnboard mot kommissionen, REG 1998, s. II-1617, punkt 363).

327 I punkterna 20–23 i meddelandet om samarbete anges följande:

”20. Företag som inte uppfyller villkoren i avsnitt A [Immunitet mot böter] ovan kan beviljas nedsättning av böter som annars skulle ha ålagts dem.

21. För att uppfylla villkoren måste ett företag förse kommissionen med bevis på den misstänkta överträdelsen som har ett betydande mervärde jämfört med dem som kommissionen redan har samlat in. Dessutom måste det upphöra med sin inblandning i den misstänkta överträdelsen senast vid den tidpunkt då företaget inkommer med bevismaterialet.

22. Begreppet ’mervärde’ avser i vilken grad bevismaterialet som sådant eller genom sin detaljrikedom stärker kommissionens förmåga att klart fastställa sakförhållandena i ärendet. I sin bedömning tillmäter kommissionen i allmänhet skriftliga bevis från den period som uppgifterna gäller ett större kvalitativt värde än bevis som framställs senare. På liknande sätt kommer de bevis som är direkt relevanta för klargörandet av sakförhållandena generellt att kvalitativt värderas högre än bevis som endast indirekt är relevanta.

23. Kommissionen kommer att avgöra följande i de slutgiltiga beslut som fattas för att fullborda det administrativa förfarandet:

a) Huruvida det bevismaterial som ett företag lämnat har ett betydande mervärde jämfört med det bevismaterial som kommissionen besitter vid samma tidpunkt.

b) Hur omfattande nedsättning ett företag kommer att åtnjuta …

För att bestämma nivån av nedsättning … kommer kommissionen att beakta tidpunkten för inlämnandet av bevismaterialet som uppfyller villkoren i punkt 21 och i vilken omfattning det representerar mervärde. Den kan också beakta i vilken grad och med vilken kontinuitet företaget samarbetar efter det datum bevismaterialet lämnats in.

Om ett företag lämnar in bevismaterial som gäller för kommissionen tidigare okända sakförhållanden som har ett direkt samband med den misstänkta kartellens betydelse och varaktighet, kommer kommissionen inte att beakta dessa element när den avgör vilka böter som skall åläggas det företag som tillhandahållit detta bevismaterial."

328 Detta meddelande har, såsom anges i punkt 29 i meddelandet om samarbete, skapat berättigade förväntningar som företagen stöder sig på när de avslöjar förekomsten av en kartell för kommissionen eller när de samarbetar med nämnda institution. Med hänsyn till de berättigade förväntningar som meddelandet har kunnat ge upphov till hos företagen, är kommissionen skyldig att följa meddelandet när den, vid fastställelsen av det bötesbelopp som ska åläggas, bedömer det aktuella företagets samarbete (se, för ett liknande resonemang, analogt förstainstansrättens dom av den 15 mars 2006 i mål T-26/02, Daiichi Pharmaceutical mot kommissionen, REG 2006, s. II-713, punkt 147 och där angiven rättspraxis).

329 Kommissionen har emellertid, inom de gränser som anges i meddelandet om samarbete, ett stort utrymme för skönsmässig bedömning när den bedömer huruvida den bevisning som har lagts fram av ett företag tillför ett betydande mervärde, i den mening som avses i punkt 22 i meddelandet om samarbete, och huruvida ett företag ska medges en nedsättning enligt meddelandet (se, för ett liknande resonemang, analogt domen i de ovan i punkt 131 nämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot

kommissionen, punkterna 393 och 394). Denna bedömning sker inom ramen för en begränsad domstolsprövning.

330 I skälen 530–532 i det angripna beslutet noterade kommissionen, såvitt avser Arevas samarbete, följande:

”(530) [Areva] var det åttonde företaget som kontaktade kommissionen enligt meddelandet om [samarbete]. Det tillkännagav sin vilja att samarbeta den 14 maj 2004. Den 18 och den 25 maj 2004 ingav företaget en förklaring genom vilken det erkände förekomsten av en kartell och lämnade en generell beskrivning av de konkurrensbegränsande verksamheterna.

(531) Medan den allmänna beskrivning som lämnas i [Arevas] förklaring sammantaget överensstämde med de uppgifter som lämnats av ABB, innehöll den få upplysningar som kunde anses tillföra ett ’mervärde’. Den enda upplysning som tillför ett mervärde är förklaringen enligt vilken det var den 26 mars 2002 som Siemens hade återupptagit sitt deltagande i kartellens möten. Denna upplysning avsåg emellertid en förlängning av den tid under vilken Siemens deltog på tre månader. Upplysningen innebar ingen betydande förstärkning av kommissionens förmåga att bevisa dessa omständigheter och det kan följaktligen inte anses att den tillförde ett betydande mervärde. Vissa av [Arevas] förklaringar har dessutom lämnats utan avseende i detta beslut på grund av att de inte är tillförlitliga [se exempelvis skälen 290 och 291 i det angripna beslutet], vilket inte har underlättat kommissionens slutsatser i detta ärende.

(532) Sammanfattningsvis tillför de upplysningar som har lämnats av [Areva] inget betydande mervärde som gör det möjligt för kommissionen att medge företaget en nedsättning av böterna enligt meddelandet om [samarbete].”

331 Det ska först prövas huruvida kommissionen gjorde en uppenbart oriktig bedömning när den ansåg att förklaringarna från bolagen i Arevakoncernen, som anges i skäl 531 i det angripna beslutet, var motsägelsefulla och tvetydiga och följaktligen inte var tillförlitliga.

332 I skälen 290 och 291 i det angripna beslutet har kommissionen konstaterat följande:

”(290) Kommissionen kan inte grunda sig på förklaringarna från [Areva], Melco, Hitachi/JAEPS och Toshiba såvitt avser deras respektive påståenden att den konkurrensbegränsande samverkan för första gången upphörde antingen år 1997 ([Areva]), eller i september 1999 (Melco … och Toshiba …) eller år 1999 efter utträdet av Siemens (Hitachi/JAEPS …), eller omkring september 2000 (Fuji …). I detta avseende är förklaringarna inte tillförlitliga, eftersom de motsäger varandra och … de motsäger de bevis som finns i ärendeakten. Melco, Toshiba, Fuji, ABB, Alstom, Reyrolle/VA Tech, och Magrini/Schneider (som därefter blev VAS och således VA Tech) fortsatte att delta i multilaterala möten år 2000 och/eller år 2001 [se skälen 191–198 i det angripna beslutet]. Förklaringarna är dessutom tvetydiga och föga övertygande.

(291) [Areva] har avgett motsägelsefulla och tvetydiga förklaringar. Företaget har [i sin förklaring enligt meddelandet om samarbete] påstått att det som det anser var den första konkurrensbegränsande samverkan upphörde år 1997, medan det i sitt svar på meddelandet om invändningar … i motsats till detta förklarade att perioden september–mars 2002 var en övergångsperiod under vilken mötena hade varit mindre frekventa och, samtidigt som de alltjämt var konkurrensbegränsande, inte hade haft någon märkbar konkurrensbegränsande verkan.”

333 Såvitt avser de förklaringar enligt meddelandet om samarbete som bolagen i Arevakoncernen hade avgett den 18 och den 25 maj 2004, som har tagits in i akten i förevarande mål, är det ostridigt mellan parterna att kommissionen, i skäl 291 i det angripna beslutet, hänvisade till följande förklaring:

”En första konkurrensbegränsande samverkan förekom mellan slutet av år 1980 och år 1997, då den upphörde. [Från] och med år 1997 fortsatte deltagarna att mötas. De enades emellertid varken om uppdelningen av marknaderna eller om priserna, och mötena om denna samverkan upphörde i september år 1999, eftersom Siemens slutgiltigt hade dragit sig ur.”

334 Vad beträffar svaret av den 30 juni 2006, från bolagen i Arevakoncernen, på meddelandet om invändningar, framgår det av fotnoten på sidan 353, angående skäl 291 i det angripna beslutet, att kommissionen hänvisade till följande förklaring:

”Även om det är riktigt att andra kartellmedlemmar än Siemens och Hitachi fortsatte att mötas, var dessa möten hälften så frekventa som under den föregående perioden och de hade inte längre någon märkbar konkurrensbegränsande verkan … Såvitt avser de metoder som tillämpades, var perioden mellan september 1999 och mars 2002 en övergångsperiod i samverkan och den ’vacklade’ mellan sammanbrottet för systemet enligt GQ-avtalet och införandet av ett nytt system som tillämpades efter mars [2002] … Samtidigt som dessa möten alltjämt var konkurrensbegränsande i vissa avseenden, hade de dock, genom det låga antalet fördelade [GIS-]projekt (som gjorde det onödigt att tillämpa mekanismerna enligt [GQ-avtalet]) och den teoretiska karaktären av diskussionerna om en annan organisation av samverkan [än enligt GQ-avtalet], en klart reducerad konkurrensbegränsande verkan under perioden september 1999–mars 2002 …”

335 Tribunalen konstaterar, mot bakgrund av dessa förklaringar, att kommissionen inte gjorde en uppenbart oriktig bedömning när den noterade att förklaringarna var motsägelsefulla och tvetydiga. Medan bolagen i Arevakoncernen, i deras förklaring enligt meddelandet om samarbete, föreföll åsyfta en följd av olika överträdelser, varvid den första konkurrensbegränsande samverkan hade upphört år 1997 eller, i vart fall, i september år 1999, föreföll de nämligen medge, i sina svar på meddelandet om invändningar, att det förekom en enda, fortlöpande överträdelse, eftersom perioden september 1999–mars 2002 endast beskrevs som en övergångsperiod som ”vacklade” i kartellens funktion. Det ska även beaktas att, såsom kommissionen påpekade i skäl 290 i det angripna beslutet, de förklaringar genom vilka bolagen i Arevakoncernen angav att den konkurrensbegränsande samverkan eller en första konkurrensbegränsande samverkan upphörde, för första gången, år 1997 strider mot de förklaringar som avgetts av andra kartellmedlemmar och mot viss bevisning i akten i målet. Det kan i detta avseende inte anses att de handlingar som hade ingetts av bolagen i Arevakoncernen underlättade kommissionens uppgift att konstatera ett fördragsbrott och, följaktligen, att de uppfyllde det villkor som anges i punkt 21 i meddelandet om samarbete.

336 Utan att det ens finns anledning att undersöka de skäl som kan motivera varför de aktuella handlingarna inte var tillförlitliga, finner tribunalen följaktligen att det angripna beslutet inte har tillkommit genom en uppenbart oriktig bedömning i den del en nedsättning av det bötesbelopp som bolagen i Arevakoncernen åläggs nekas, enligt meddelandet om samarbete.

337 Det ska för det andra prövas huruvida kommissionen har åsidosatt artikel 81 EG, artikel 53 i EES-avtalet och punkt 21 i meddelandet om samarbete genom att bortse från att den förklaring som avgetts av bolagen i Arevakoncernen enligt meddelandet om samarbete innehöll en omständighet som hade ett betydande mervärde, eftersom förklaringen bekräftade att det var först i september 1999 som det företag som leddes av Siemens hade dragit sig ur kartellen.

338 I skäl 186 i det angripna beslutet påpekade kommissionen följande:

”Siemens förklarar att det inte längre deltog i kartellens möten efter toppmötet i Sydney den 24 april 1999. ABB har angett att Siemens från och med slutet av år 1999 inte längre deltog i kartellens möten … Kommissionen har utrett att Siemens utträde inte skedde tidigare än i september 1999. Det bekräftas i en handling som har hittats i VA Techs lokaler, vilken i sin helhet citeras i [fotnot 94] ovan, att det var från september 1999 som Siemens inte längre deltog i mötena. I handlingen anges följande: ’Stop 3 = = > 09/99’ (’3’ betecknar Siemens), och därefter redovisas marknadsandelar från år 1988 till 1998. [Detta] har bekräftats av [Areva], Melco …, Fuji … och Hitachi/JAEPS …”

339 Av fotnot 94 i det angripna beslutet, vars innehåll inte har bestritts av bolagen i Arevakoncernen, framgår dessutom att ”nummer [3] var koden för Siemens när handlingen upprättades den 10 juni 2003”.

340 I skäl 142 i det angripna beslutet konstaterade kommissionen, i detta hänseende, följande:

”Kartellmedlemmarna använde sig, i vart fall från och med juli 2002 (se tabell II), av olika koder, såsom har förklarats av ABB …, vars förklaringar på denna punkt bekräftas av samtida bevis avseende de faktiska omständigheterna … och av de förklaringar som, efter kontrollerna, avgetts av andra parter ([Areva], VA Tech …, Hitachi/JAEPS … och Siemens …”

341 Tabell II, som har införts i skäl 142 i det angripna beslutet, innehåller en sammanfattning av de ”koder som användes, i vart fall från och med juli 2002”. Av tabellen framgår att koden för samtliga europeiska parter var nummer 0, att koden för ABB var

nummer 1, att koden för Alstom var nummer 2, att koden för Siemens var nummer 3, att koden för VA Tech var nummer 4, att koden för samtliga japanska parter var nummer 5, att koden för JAEPS var nummer 6 och att koden för TM T & D var nummer 7.

342 I fotnot 128 i det angripna beslutet anges följande:

”Den omständigheten [att olika koder användes, i vart fall från och med juli 2002] bekräftas i en handling från Z. (VA Tech), daterad omkring augusti 2002, av vilken det framgår att kartellmedlemmarna hade för avsikt att kommunicera via en ’centralenhet’. De skulle helt avstå från möten och meddelanden i pappersform. De skulle använda koderna 1, 2, 3, 4, 6, 7 som beteckning för ABB, [Alstom], Siemens, VA Tech, Hitachi/JAEPS respektive TM T & D och ange den ungefärliga prisnivå som de önskade tillämpa.”

343 Av föregående omständigheter framgår att kommissionen, redan före förklaringen från bolagen i Arevakoncernen, förfogade över ABB:s förklaring, enligt vilken Siemens, från och med slutet av år 1999, inte längre deltog i kartellens möten och, från och med juli 2002, betecknades som nummer 3. Kommissionen förfogade även över skriftlig bevisning, som var hänförlig till tiden då överträdelsen begicks, av vilken det framgick eller kunde anses framgå att koden för Siemens var nummer 3 sommaren 2002 och att företaget hade upphört med sitt deltagande i den konkurrensbegränsande samverkan i september 1999. Bevisvärdet av dessa handlingar, som kommissionen har gjort gällande i det angripna beslutet, har inte bestritts av bolagen i Arevakoncernen. Bevisvärdet kan följaktligen inte ifrågasättas i mål T-117/07. Det kan i detta avseende, inom ramen för mål T-117/07, inte anses att den förklaring som bolagen i Arevakoncernen avgett enligt meddelandet om samarbete var avgörande för att kommissionen skulle kunna konstatera att Siemens hade deltagit i överträdelsen till september 1999. Det kan inte heller anses, inom ramen för mål T-117/07, att förklaringen från bolagen i Arevakoncernen underlättade kommissionens uppgift och att den, på denna punkt, uppfyllde det villkor som anges i punkt 21 i meddelandet om

samarbete, så att Areva T & D SA, Areva T & D AG, Areva och Areva T & D Holding kunde få sina bötesbelopp nedsatta.

344 Följaktligen har kommissionen, i det angripna beslutet, varken åsidosatt artikel 81 EG, artikel 53 i EES-avtalet eller ens punkt 21 i meddelandet om samarbete, i den del bolagen i Arevakoncernen inte beviljas en nedsättning av det bötesbelopp, som de åläggs, på grund av deras förklaring enligt meddelandet om samarbete.

Den åttonde grunden som framställts av Alstom och som avser, i första hand, att riktlinjerna har åsidosatts och, i andra hand, att proportionalitetsprincipen har åsidosatts

– Parternas argument

345 Alstom har, genom sin åttonde grund, i första hand gjort gällande att artikel 2 b och c i det angripna beslutet har tillkommit genom en felaktig rättstillämpning genom att kommissionen, för att fastställa det bötesbelopp som ålagts på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–1 januari 2004, grundade sig på bolagets omsättning inom hela EES, trots att EES-avtalet inte trädde i kraft förrän den 1 januari 1994. Alstom har i andra hand hävdat att proportionalitetsprincipen utgör hinder för att beloppet, för de böter som åläggs, på ett konstlat sätt höjs med hänsyn till en omsättning inom ett område som inte fanns vid

tidpunkten för de faktiska omständigheterna, det vill säga mellan den 15 april 1988 och den1 januari 1994.

346 Kommissionen har bestritt Alstoms argument och anser att det är uppenbart att talan inte kan vinna bifall såvitt avser denna grund.

– Tribunalens bedömning

347 Denna grund gäller huruvida kommissionen, i det angripna beslutet, har fastställt det bötesbelopp som Alstom ålagts, på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–8 januari 2004, på grundval av bolagets omsättning inom EES och, om så är fallet, huruvida kommissionen därigenom har gjort en felaktig rättstillämpning.

348 Såsom har angetts i punkt 298 ovan kräver proportionalitetsprincipen att det bötesbelopp som åläggs på grund av en överträdelse av konkurrensreglerna står i proportion till den överträdelse som har konstaterats bedömd i sin helhet.

349 Artikel 15.2 i förordning nr 17 och artikel 23.2 i förordning nr 1/2003 utgör den relevanta rättsliga grunden med stöd av vilken kommissionen får ålägga företag och företagssammanslutningar böter för överträdelser av artikel 81 EG (se, för ett liknande resonemang, analogt domen av den 8 februari 2007 i det ovan i punkt 126 nämnda målet Groupe Danone mot kommissionen, punkt 24) och, i förekommande fall, av artikel 53 i EES-avtalet. I dessa bestämmelser föreskrivs att de böter som åläggs varje företag som har deltagit i en överträdelse inte får överstiga 10 procent av företagets

totala omsättning för det föregående räkenskapsåret. Den övre gränsen syftar just till att förhindra att böterna som kommissionen ålägger blir orimligt höga i förhållande till det aktuella företagets storlek (domstolens dom av den 7 juni 2007 i mål C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals mot kommissionen, REG 2007, s. I-4405, punkt 24). Av artikel 15.2 i förordning nr 17 och artikel 23.2 i förordning nr 1/2003 framgår dessutom att det, vid fastställandet av bötesbeloppet inom denna gräns, ska tas hänsyn till hur länge överträdelsen har pågått och hur allvarlig den är.

350 Medan böternas utgångsbelopp fastställs utifrån överträdelsen, bedöms frågan hur allvarlig denna är med hänsyn till en rad andra omständigheter. Kommissionen har härvid ett utrymme för skönsmässig bedömning (domen av den 8 februari 2007 i det ovan i punkt 126 nämnda målet Groupe Danone mot kommissionen, punkt 25). Kriterierna vid bedömningen av hur allvarlig överträdelsen är kan, alltefter omständigheterna, vara volymen av och värdet på de varor som överträdelsen gäller samt företagets storlek och ekonomiska styrka och, följaktligen, det inflytande som det kunde utöva på marknaden. Av detta följer att kommissionen, vid fastställandet av bötesbeloppet, kan ta hänsyn till såväl företagets totala omsättning, vilken ger en antydan, om än ungefärlig och ofullständig, om företagets storlek och ekonomiska styrka, som den del av denna omsättning som härrör från de varor som är föremål för överträdelsen och som således kan ge en antydan om överträdelsens omfattning (domen i de ovan i punkt 247 nämnda förenade målen Musique Diffusion française m.fl. mot kommissionen, punkterna 120 och 121; se förstainstansrättens dom av den 20 mars 2002 i mål T-28/99, Sigma Tecnologie mot kommissionen, REG 2002, s. II-1845, punkt 86 och där angiven rättspraxis).

351 Av rättspraxis följer även att vid bedömningen av vilken storlek och ekonomisk styrka ett företag hade när överträdelsen begicks, ska nödvändigtvis företagets omsättning för denna period användas som utgångspunkt (domstolens dom av den 16 november 2000 i mål C-291/98 P, Sarrió mot kommissionen, REG 2000, s. I-9991, punkt 86). Den omständigheten att kommissionen i princip utgår från det sista helår under vilket överträdelsen pågick för att bedöma den ekonomiska verkligheten, såsom den

framstod under denna period, strider inte i sig mot proportionalitetsprincipen (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 215 nämnda målet Aristrain mot kommissionen, punkterna 128 och 129).

352 Även om riktlinjerna inte utgör den rättsliga grunden för de beslut som kommissionen fattar på området i fråga, innebär de likväl att rättssäkerheten för företagen säkerställs genom att det slås fast vilken metod som kommissionen har åtagit sig att följa vid fastställandet av bötesbeloppet (se domen av den 8 februari 2007 i det ovan i punkt 126 nämnda målet Groupe Danone mot kommissionen, punkt 23 och där angiven rättspraxis).

353 Hur allvarlig överträdelsen är avgörs enligt riktlinjerna med hänsyn till ett flertal faktorer, och kommissionen är skyldig att beakta vissa av dem.

354 I riktlinjerna föreskrivs i detta hänseende att det vid sidan av överträdelsens art, dess konkreta påverkan på marknaden och omfattningen av den geografiska marknaden är nödvändigt att beakta de överträdande företagens faktiska ekonomiska kapacitet att vålla andra aktörer, särskilt konsumenterna, betydande skada och att fastställa bötesbeloppet till en nivå som säkerställer att böterna är tillräckligt avskräckande (punkt 1 A, fjärde stycket).

355 Vidare kan man även beakta det faktum att stora företag är bäst skickade att bedöma den olagliga karaktären av deras beteenden och de konsekvenser dessa beteenden får (punkt 1 A femte stycket).

356 När flera företag är inblandade, såsom vid karteller, kan det allmänna utgångsbeloppet varieras för att fastställa ett särskilt utgångsbelopp genom att ta hänsyn till vikten, och således den faktiska påverkan på konkurrensen, av varje företags överträdelse, särskilt när det är stor skillnad i storleken på de företag som begått en överträdelse av samma slag (punkt 1 A sjätte stycket).

357 Det ska påpekas att det i riktlinjerna inte föreskrivs att bötesbeloppet ska beräknas på grundval av företagens totala omsättning eller deras omsättning på den relevanta marknaden. Riktlinjerna utgör emellertid inte heller något hinder mot att sådana omsättningar tas i beaktande när bötesbeloppet fastställs, i syfte att iaktta de allmänna principerna i unionsrätten och när omständigheterna så kräver. Omsättningen kan i synnerhet vara relevant för bedömningen av de olika omständigheter som har angetts i punkterna 354–356 ovan (domen i det ovan i punkt 131 nämnda målet LR AF 1998 mot kommissionen, punkterna 283 och 284, och domen i det ovan i punkt 283 nämnda målet Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen, punkt 187).

358 Efter att i förevarande fall, i skälen 474–479 i det angripna beslutet, ha fastställt hur allvarlig överträdelsen i sig var, varvid denna kvalificerades som ”mycket allvarlig”, beaktade kommissionen faktorer på grundval av vilka de enskilda företagen kunde behandlas olika, i enlighet med den metod som fastställs i punkt 1 A i riktlinjerna.

359 I detta hänseende framgår det av skälen 480–491 i det angripna beslutet att kommissionen beaktade den faktiska ekonomiska kapaciteten hos varje överträdande företag att vålla andra aktörer betydande skada samt den särskilda vikten, och således den faktiska påverkan på konkurrensen, av varje företags överträdelse, för att säkerställa att de böter som åläggs är tillräckligt avskräckande.

360 Kommissionen bedömde, i skälen 481 och 482 i det angripna beslutet, att det, med hänsyn till kartellens världsomfattande karaktär, vid jämförelsen av varje företags relativa betydelse fanns anledning att utgå från den andel av världsomsättningen med avseende på GIS-projekt som varje företag hade det sista helår under vilket det deltog i den överträdelse som hade konstaterats. Enligt kommissionen var denna utgångspunkt för jämförelsen ägnad att verklighetstroget återge varje företags kapacitet att allvarligt skada andra aktörer inom EES och att ge en indikation på företagets bidrag till hela kartellens effektivitet eller, i det motsatta fallet, en indikation på hur instabil kartellen hade varit om företaget inte hade deltagit i den.

361 För att beräkna grundbeloppet för de böter som Alstom skulle åläggas utgick kommissionen således från den världsomsättning med avseende på GIS-projekt som det aktuella företaget hade det sista helåret för överträdelsen och inte, såsom Alstom har påstått, från den omsättning med avseende på GIS-projekt som hade uppnåtts under hela den tid som överträdelsen pågått inom EES. Av detta följer att den grund som har åberopats av Alstom inte motsvarar de faktiska omständigheterna.

362 Av det anförda följer i vart fall att kommissionen, i det angripna beslutet, inte avvek från den beräkningsmetod som anges i riktlinjerna, inte gick längre än den rättsliga ram för sanktioner som anges i artikel 15 i förordning nr 17 och artikel 23 i förordning nr 1/2003 och inte åsidosatte proportionalitetsprincipen, genom att i princip utgå från den världsomsättning med avseende på GIS-projekt som varje företag hade det sista helåret för överträdelsen, för att bedöma den relativa storlek och ekonomiska styrka som företaget hade när överträdelsen pågick.

363 Av detta följer att talan inte kan vinna bifall såvitt avser den grund enligt vilken i, första hand, riktlinjerna och, i andra hand, proportionalitetsprincipen har åsidosatts.

Rättegångskostnader

364 Enligt artikel 87.3 i rättegångsreglerna kan tribunalen besluta att kostnaderna ska delas eller att vardera parten ska bära sin kostnad om parterna ömsom tappar målet på en eller flera punkter.

365 I mål T-117/07, i vilket talan delvis bifalls, anser tribunalen att det med hänsyn till omständigheterna i förevarande fall är skäligt att bestämma att kommissionen ska bära en tiondel av sina rättegångskostnader och ersätta en tiondel av de rättegångskostnader som Areva, Areva T & D Holding, Areva T & D SA och Areva T & D AG har förorsakats. Areva, Areva T & D Holding, Areva T & D SA och Areva T & D AG ska bära nio tiondelar av sina rättegångskostnader och ersätta nio tiondelar av kommissionens rättegångskostnader.

366 I mål T-121/07, i vilket talan delvis bifalls, anser tribunalen att det med hänsyn till omständigheterna i förevarande fall är skäligt att bestämma att kommissionen ska bära en tiondel av sina rättegångskostnader och ersätta en tiondel av de rättegångskostnader som Alstom har förorsakats. Alstom ska bära nio tiondelar av sina rättegångskostnader och ersätta nio tiondelar av kommissionens rättegångskostnader.

Mot denna bakgrund beslutar

TRIBUNALEN (andra avdelningen)

följande:

1) Målen T-117/07 och T-121/07 förenas vad gäller domen.

2) Artikel 2 b och c i kommissionens beslut K(2006) 6762 slutlig av den 24 januari 2007 om ett förfarande enligt artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet (ärende COMP/F/38.899 – Gasisolerade ställverk) ogiltigförklaras.

3) För de överträdelser som har konstaterats i artikel 1 b–f i beslut K(2006) 6762 slutlig ska böter åläggas enligt följande:

— **Alstom, société anonyme: 10 327 500 euro;**

— **Alstom: 48 195 000 euro, solidariskt med Areva T & D SA, varav 20 400 000 euro av det belopp som Areva T & D SA är skyldigt att betala ska betalas solidariskt med Areva T & D AG, Areva, société anonyme, och Areva T & D Holding SA.**

4) Talan ogillas i övrigt.

5) I mål T-117/07 ska Europeiska kommissionen bära en tiondel av sina rättegångskostnader och ersätta en tiondel av de rättegångskostnader som Areva, Areva T & D Holding, Areva T & D SA och Areva T & D AG har förorsakats. Areva, Areva T & D Holding, Areva T & D SA och Areva T & D AG ska bära nio tiondelar av sina rättegångskostnader och ersätta nio tiondelar av kommissionens rättegångskostnader.

6) I mål T-121/07 ska Europeiska kommissionen bära en tiondel av sina rättegångskostnader och ersätta en tiondel av de rättegångskostnader som Alstom har förorsakats. Alstom ska bära nio tiondelar av sina rättegångskostnader och ersätta nio tiondelar av kommissionens rättegångskostnader.

Pelikánová Jürimäe Soldevila Fragoso

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 3 mars 2011.

Underskrifter

Innehållsförteckning

Bakgrund till tvisten ..... II - 651

Den aktuella produkten ..... II - 651

Företagen i fråga ..... II - 652

Administrativt förfarande ..... II - 654

Det angripna beslutet ..... II - 657

Förfarandet och parternas yrkanden ..... II - 660

Rättslig bedömning ..... II - 664

Yrkandena om ogiltigförklaring av artikel 1 b–f i det angripna beslutet ..... II - 666

Inledande synpunkter ..... II - 667

Övergången på Areva T & D SA och Areva T & D AG av det personliga ansvar som Alstom ådragit sig på grund av deltagandet av dess verksamhetsgren för GIS i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–6 december 1992 ..... II - 669

– Parternas argument ..... II - 669

– Tribunalens bedömning ..... II - 670

Det personliga ansvar som Alstom ådragit sig på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004, i egenskap av det enda moderbolaget till Alstom T & D SA och Alstom T & D AG ..... II - 677

– Parternas argument ..... II - 677

– Tribunalens bedömning ..... II - 678

Övergången på Arevakoncernen av det personliga ansvar som Alstom ådragit sig på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–8 januari 2004, mot bakgrund av att detta företag överlåtits till Arevakoncernen ..... II - 690

– Parternas argument ..... II - 690

– Tribunalens bedömning ..... II - 691

Det personliga ansvar som Areva T & D SA och Areva T & D AG ådragit sig på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioderna den 7 december 1992–8 januari 2004 respektive den 22 december 2003–8 januari 2004 ..... II - 693

– Parternas argument ..... II - 693

– Tribunalens bedömning ..... II - 694

Det personliga ansvar som Areva och Areva T & D Holding ådragit sig, på grund av det aktuella företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 9 januari–11 maj 2004, i egenskap av de enda moderbolagen till Areva T & D SA och Areva T & D AG ..... II - 700

– Parternas argument ..... II - 700

– Tribunalens bedömning ..... II - 701

Huruvida det har skett ett avbrott i den överträdelse som tillskrivits Alstom mellan september 1999 och mars 2002 ..... II - 706

– Parternas argument ..... II - 706

– Tribunalens bedömning ..... II - 708

Yrkandena om ogiltigförklaring eller ändring av artikel 2 b och c i det angripna beslutet ..... II - 717

Huruvida preskriptionsreglerna har åsidosatts beträffande de individuella böter som Alstom ålagts i artikel 2 b i det angripna beslutet ..... II - 718

– Parternas argument ..... II - 718

– Tribunalens bedömning ..... II - 719

Huruvida bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalning av böter som följer av artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet, artikel 7 EG, principerna om rättssäkerhet, förbud mot retroaktiv tillämpning, likabehandling, proportionalitet, rätt till ett effektivt rättsmedel och om att straff ska vara individuella samt motiveringsskyldigheten har åsidosatts såvitt avser de böter som Alstom och bolagen i Arevakoncernen ålagts i artikel 2 c i det angripna beslutet ..... II - 720

– Parternas argument ..... II - 720

– Tribunalens bedömning ..... II - 723

Huruvida principen om iakttagande av rätten till försvar och artikel 27.1 i förordning nr 1/2003 har åsidosatts ..... II - 739

– Parternas argument ..... II - 739

– Tribunalens bedömning ..... II - 740

Höjningen med 50 procent av grundbeloppet för de böter som Alstom och bolagen i Arevakoncernen ålades i artikel 2 b och c i det angripna beslutet ..... II - 746

– Parternas argument ..... II - 746

– Tribunalens bedömning ..... II - 752

Den sjunde grunden som framställts av bolagen i Arevakoncernen och som avser att det har gjorts en oriktig bedömning och att artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet samt meddelandet om samarbete har åsidosatts, genom att kommissionen nekade dem en nedsättning av deras bötesbelopp till följd av deras samarbete under det administrativa förfarandet. ..... II - 770

– Parternas argument ..... II - 770

– Tribunalens bedömning ..... II - 771

Den åttonde grunden som framställts av Alstom och som avser, i första hand, att riktlinjerna har åsidosatts och, i andra hand, att proportionalitetsprincipen har åsidosatts ..... II - 780

– Parternas argument ..... II - 780

– Tribunalens bedömning ..... II - 781

Rättegångskostnader ..... II - 786